

אלמנך מצפה

תר"ץ

העורך: אשר ברש

כל הזכויות שמורות

נדפס בארץ-ישראל

Printed in Eretz-Israel

דפוס קואופרטיבי „אחדותי בע"מ, תל-אביב

מאת העורך

עשרים השנה האחרונות בספרותנו עמדו בעיקר במול השירה. באי-כחה הבולטים ביותר היו קבוצה של משוררים. אף כי גם בשנים אלו כבשה לה הפרוזה העברית כמה כבוסים חשובים, לא היה בכחה לברוא את הממשות, או אפילו את האילויה, של ענף-ספרות מלא. אפשר מפני שהיצירה הפרוזית דורשת יותר מן השירה גם את הספוק הכמותי. הבד הרחב לא היה שכיח כמעט בשנים אלו בספור העברי. הוא נתן מנילות מנילות. הנובילה בספרותנו, בהשפעת הנסיה הזאת בספרות הרוסית והמערבית, התפתחה והלכה בדרך הצמצום והדקוק עד שהניעה לסקיצה ולשיר בפרוזה.

בעשר השנים האחרונות בא משבר גם בספור העברי כמות שהוא. המפעל התרנומי הגדול, שהוקם על-ידי הוצאותינו בחוף-לארץ ובארץ, כמו האפיל על הפרוזה העברית המקורית ובקלה בששים. התחילו יוצאים לאור בזה אחרי זה ספרים נבחרים ממישב הפרוזה העולמית, ספרים קטנים וגדולים מאסכולות, מטפוסים ומנונים שונים, והספור העברי, או שנדחק הצדה בשטח היצירה, או שאבד עמדתו אצל הקורא. מתחילה היו שדרשו את החזיון הזה אלה לטובה ואלה לרעה, אך אי אפשר היה לעכב בעד פרוצס, שהיה בו הרבה מן ההכרח והטבעיות.

רק בשתיים-שלש השנים האחרונות התחילה נשמעת קריאה כללית לשוב אל הפרוזה המקורית. לא רק מצד הסופרים,

הלוחמים בדרך הפבע על קיומם, אלא וביחוד מצד הקוראים. דוקא אלה התחילו תובעים את הספר העברי המקורי. התעורר מעין רגש-הכבוד-הלאומי: הבו לנו קב חרובין משלנו ולא תשעה קבין משל אחרים. התפארת והגְּדִלּוֹת הזרות אינן מחממות ואינן מפרות את הנפש במדה שעושים זאת הערכים העצמיים, הפנימיים, במראם הצנוע והביתי. אך מן הצד השני גדלה גם התביעה מן הספר המקורי. הקורא והסופר, שהורגלו לקרוא כל-שון העברית ספרי-פרוזה בעלי היקף גדול, עשירי-תוכן וכתובים בהרצאה תרבותית, טובת-טעם, תובעים את הסגולות האלו גם מן הספר המקורי. ועליכן שעה זו, שעת המעבר אל היצירה האפית המקורית, היא שעת מבחן והרחבת היסוד לפרוזה העברית. ויש לציין בשמחה, שמרגשת עכשיו התנערות כסוגי-יצירה זה. והוצאת מצפה-הי. שהחליטה להתחילף את הפרקה, ספרי-פרוזה, שהיו בה עד עתה רק 2-3 ספרים מקוריים בין 12, למקורית כולה, בודאי עשויה לסיע לפרוצם זה של נאולת הספר העברי, התפתחותו וכצורה.

באלמנך זה נתנו מלבד שירים ומאמרי הערכה של ספרות וספרים, פרקים לדוגמא מרוב ספרי-הפרוזה המקוריים האלה שיצאו בשנת תר"ץ. מוכן שמתוך פרקים בודדים ומקומעים אין לדון על ערכן המוחלט של היצירות, אבל עלולים הם להקנות לקורא מושג-מה מן הספרים העומדים לצאת מבחינת הסגנון, ההרצאה, השאיפה ומעלות-הכשרון של מחבריהם.

כמו חיינו וחברתנו בארץ-ישראל בכלל, כן גם ספרותנו יוצאת בדרך הטבע מן ההווה המסורתית, הצרה והאקסוטי, ונכנסת לתוך ספירה נורמלית, עולמית, ועליכן טבעי הוא, שיחד עם שמירת נשמתה ועצמותה הלאומית, ינצרו בה וכשבילה כל האמריבוטים של ספרות אנושית-כללית. יש לשאוף ולשמוח

לימים, שבהם לא יהא גֵּזֶר, לעלבון ולהפסד, הקִּינָה שבין הספר
הפנימי והחיצוני. אפשר שגם חרוש צנוע זה—אלמנך של הוצאת-
ספרים עברית כדוגמת המאספים של ההוצאות האירופיות (אל
יִקְצְנוּ החקוי לשם התחרות!) יִסַּע במקצת להסרת הקִּינָה הזו.
הוצאת מצפה, שסִפְרִיהָ במקצוע הפרווה הספורית כבר
מצטרפים לסִפְרִיהָ בתִּמְשָׁקל ומרובת־גוֹנוֹם, מִקְנָה, שגם ספרי-
הפרווה המקוריים, המתחילים עתה לצאת על ידה, יצטרפו
ברבות הימים לרכוש נרול בספרות העברית.

התוכן :

3	מאת העורך	(א)
9	אורי צבי גרינברג: שירים	(ב)
15	יעקב פייכמן: בין שירה לפרוזה (מסה)	(ג)
33	שאול טשרניחובסקי: הרי את מקוסמת לי (שיר)	(ד)
35	דוד פוגל: כשטיינהוף	(ה)
58	יעקב שטיינברג: בעולם הזה (שיר)	(ו)
59	יהודה בורלא: הנערה	(ז)
77	אביגדור המאירי: שירים	(ח)
81	יעקב רבינוביץ: על הספור העברי	(ט)
102	יצחק למדן: ליריקה (שיר)	(י)
104	אלה ר.: יונה	(יא)
118	ש. הלקין: אימים (סוניטה)	(יב)
119	יעקב רבינוביץ: על הכרמל	(יג)
130	אברהם בן יצחק: אשרי הזורעים ולא יקצרו (שיר)	(יד)
131	ש. הלקין: חיה יוכבד יליסקי	(טו)
143	אשר ברש: בונים שב מעבודת הצבא	(טז)
163	יעקב פייכמן: מכס נורדוי	(יז)
169	י. ר.: לספרי־הימים של הרצל	(יח)
174	מאת המוציאיים לאור	(יט)
177	ספרי הוצאת מצפה 1925-1929	(כ)

אורי צבי גרינברג

שירים

משום שראיתי בואך ממערב וצמודה לראשך שקיעת החמה,
נצאתי לראות בפניך: אם חכמת התוהו בם זורחה, אם מעיד המצח
על תהום שמתחת למצח ופסגה:

ואם איטיב לקרב גוף שני לגופי הגלמוד מאד.
ואני אומר לך: אדם נושא כל ימיו את שולי הנפש שלו העניה
לנגוע בשולי נפש של שני:

לומר מלה במשקל, כטפה מדמו, ולשמוע מלה כטפה מדמו.
ואני אומר לך: בא במעבה הני; אתי תבוא אל פסגה. משם תשקיף לצמק,
בו תחזה התינוק האם והערש ואת העלם המת אצל שובך הנזהב
נהלילו בקף —

רבות קראתי על פמה משיחים, שבאו להמון באתות ובמופתים,
שמים הריעו לכבוד המופיעים —

והם רגזו הביאו כקתר לרעה ותכבד העקה במותם מות אדם.
עתה ספרים סגרת ואתי ואמרת: הכוננתם. מעתה אצפה לגואל שיבוא
לאדם היחיד: לאחד ההמון —

ובמלים נאמנות, שאינן בכתובים, יפכח את עקת היום והלילה;

שִׂיאֵכֶל מִפְתּוֹ ; שִׂישְׁתָּה מִכְלִיוֹ ; שִׂילְךָ לִימִינוֹ ; שִׂישׁב עַל עַרְשׁוֹ
וַיִּנְשֵׁם מֵרִיחַ בְּשָׂרוֹ הַהוֹמָה — —
כִּי נוֹגִים מְאֹד בְּנֵי־הָאָדָם בְּעוֹלָם וְשׁוֹנִים הֵם טַעֲמֵי־הַנְּגִינָה לִיגוֹנוֹת.
אֵךְ יֵשׁ בְּגוֹף אֶחָד סוֹד־פְּרָקָן לְשָׁנִי וְעַל־כֵּן יִצְאֵתִי לְקִדְשׁ פְּנִיָּה.
אֲמַרְתִּי לָךְ : בֹּא בַמַּעֲבָה חַיִּי !

אָמֵן אָנִי אוֹמֵר לָךְ בְּשֵׁם שְׂכָל הַהֲדִיוֹט : יֵשׁ עָרְךָ וּמִשְׁקָל לַמְּלָה הַנְּאֻמֶּרֶת בְּשַׁעֲתָה.
כְּנַחְתְּכֶת מְלָחֵם הַחֵם מִפִּי אֶחָד לְשָׁנִי וְשָׁנִיהֶם רַעֲבִים.
מְלָה, שְׁאִינָה נְחַקְקֶת בַּסֶּפֶר וְתֵהָא שִׁי לְעֵשׂ קָטָן בְּבֵית עֶקֶד הַסְּפָרִים וְהַפְּתָבִים בְּאֶרֶץ ;
אֵלָא מְלָה שְׁשִׁלְיִשִּׁי לֹא יִשְׁמַע, רַק אֲתָה לְבַדְּךָ, כִּי חֲצָבָה לְשִׁמְךָ ;
שְׁבַדְמָךְ הִיא תִלְךָ כַּכֶּסֶפִּית וּבָחֵם נִפְשֶׁךָ תִּגְבֶּה עַד פְּסַגַּת הַדְּעַת וְתַעֲמֹד ;
אוֹ תַטְבֵּעַ כְּבָמִים, וְאוֹ שְׁתַּחֲרַת בְּלוּחַ חַיִּיךָ עַד מוֹתְךָ ;
וְאוֹ שְׁתַּמְחַק בְּגִין מְלָה אֲנוּשִׁית אַחֲרֶת בְּשַׁעָה אַחֲרֶת :
בְּעַמְדָךְ שְׁנִית לְמִסָּה וּמִשְׁפֵּט הַגּוֹרֵל — —

אָמֵן אָנִי אוֹמֵר לָךְ בְּשֵׁם שְׂכָל הַהֲדִיוֹט : דְּבַרִּי חַיִּינוֹ לֹא עֲנִינִי מְלָכוֹת מְנַפִּים
הַשְּׂקוּלִים כְּכַפְרוֹת הַזֶּהָב בְּמִשְׁקָל־תְּרוּמָאִים :
כְּגוֹן מְלָךְ וּמְדִינָה, הַיִּכְלוֹת, נְגוּנִים וַיִּינּוֹת, פּוֹלִיטִיקָה, לְאוּם וּמַהֲפָכָה, וּבְתוֹכֶם לְמִשְׁלָה
גַּם יַחֲסִי אֶהְבֶּה וּבְגִידָה בְּמְלָכוֹת נְכֻלָּלִים ;
לֹא ! דְּבַרִּי חַיִּינוֹ מִתְחִילִים מֵאֵל וּמֵאָדָם, מֵאֲדָמָה, מִבְּגָדִים, מְלָחֵם וּמִים, מֵאִשָּׁה ;
וְכוֹלָלִים גַּם חֶקֶת הַכֶּסֶפִּי עַל עֲרוֹת הַבָּשָׂר וְצֵאת הַגְּוִיָּה.

על כל מה שאין ריח הַבֶּשֶׂם והוד סגנון חוֹפֵף,
ועל כל מה שהשָׁפָה אינָה מתיִרָה לְסַפֵּר,
נֶאֱשָׁר הָאָדָם יוֹדֵעַ לְעַצְמוֹ וְעוֹשֶׂה בְּגוֹפוֹ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה בְּחֻדְרֵי חֻדְרֵים.
אֲנַחְנוּ מֵלֵאמִים הַמּוֹן מֵאַנְיִים מִלְּדָה. יְרֻשָׁה הִיא טְבֻעִית: הַשְׁתַּוְקוּת, תְּפִלָּה וְרִצְחָה.
כְּמִירַת רַחֲמִים לְזָבוּב הַמַּתְהַלֵּךְ וּלְפִרְפֹּר הַמְּשִׁיק מִסָּבִיב לְמֵאוֹר.
וְאַמֵּת הִיא מְזֻמַּת הַסֵּתֶר שֶׁל אֲנִיּוֹת רְעֵבָה וְצִמְאָה וְיוֹקֵדָה:
לְכַבּוֹשׁ נְכֹסִים וְגוֹפִים לְשַׁעֲבוֹד וְשָׁלֵם,
כְּפִי חֶפֶץ כָּל גְּוִיָּה לְחוּד
וְכִפִּי אֶפְיוֹ שֶׁל אוֹתוֹ וְאוֹתוֹ הַזּוֹמֵם.
אֶךְ כְּלִים עֲשׂוּיִים לְצָרוֹת עֲשִׂינוּ בְּעַצְמָנוּ לְקַלֵּיטַת הַלְּבָבָה הַנִּפְשִׁית
מִכָּל גְּדוּתֵינוּ.
וְכוֹר לְהִתְכַתֵּת הַחוּמֵר הַחַי הַהִיּוֹלֵי יִצְרָנוּ לְפִרְצוֹף הַסֵּתֶר הַזֶּה שֶׁבַחֵינוּ
לְגִלּוּי־בְהִתֵּר, לְסַגְנוֹן הַמְּסָבֵם,
שְׂנוּכְלֵ לְצִאת וּלְהִרְאוֹת בְּשַׁעַר בַּת רַבִּים בְּפִרְצוֹף הַזֶּה — הַמְּקַבֵּל.

לְאִשָּׁה, שֶׁשָּׂרוּ לָהּ הוֹד הַפִּיטְנִים, יֵשׁ וְסֵת.
הָאִשָּׁה הַיָּפָה יוֹצֵאת לְבֵית־כְּבוֹד בְּטָרֵם עֲלוֹתָהּ לְמִשְׁכַּב הַבַּעַל וּבְקוּמָהּ לְבִקְרָה.
וְאִם נִקְרַע הַגָּרֵב בְּעַקֵּב שְׁלָהּ וַיֵּשׂ אָז סִכְנַת־הָעֵינַן שֶׁל אָדָם בְּרַחוּב,
הַהוֹלֵךְ מֵאַחֹר וּמִשְׁפִּיל לְהַבִּיט בְּעַקֵּב,
הִיא מוֹשְׁכַת בְּגָרֵב לְמִטָּה מְעֻט מִן הַשּׁוֹק וּמְקַפֵּלַת מִסַּחַת לְעַקֵּב אֵת פֶּסֶת הַקְּרַע.
כֵּךְ קְפוּל עַל קְפוּל מִתְנַסֵּף כֵּךְ כְּפוּי עַל כְּפוּי.
מִתְבוֹשֵׁשׁ הָאָדָם בְּקִרְעַת הַגָּרֵב, בְּחֻלְקֵי בְּשָׂרוֹ וּבְחֻלְקֵי הַמַּעֲשִׂים שֶׁעוֹשָׂה.

ועל פסגות חיינו יש משמרות נשרי הדעת
הצורחים אלינו מפל המעמקים הרחוקים:

עשו מה שתעשו פתקת הדמים המצויים:
מעשים אפלים וטובים באותה השעה...
אך דעו מה לגלות בדבורכם בעל-פה ובכתב.
ודעו מה לסלף לעיני השני ושלישי —

דע זאת ושקטה.

תם ומטמטם הוא עבדי, על-כן קראתי לו: תם.
טוב שהוא כך והוא עבד.
פעם שאלתי: אם נולד לאמא רחוקה בעולם
ואם היא אהבתהו, האם?
ביעני, כי נולד במדמה לאמא רחוקה מאד
והיא אהבתהו, האם.
ושמה, למדתיו, הוא: תם. התזכר? ועיניו התעגלו:
— אני אזכרה תמיד, שמי: תם.

ואי שם באחד הבתים בעיר דלת אחת נפתחת,
כפצע נפתחת הדלת תמיד בערב בערב:
אשה עוזבת תינוקה ויוצאה ללכת אלי.

ובשְׂמֵלוֹתֶיהָ מְעֻטָּף הַתְּמוּזָה הַגָּנוּב מֵאַחֵר.
וְתָם שָׁלִי בָּא גְדֹל-עֵינַיִם לְחֻדְרֵי וְאוֹמֵר: אֲדוֹנִי,
גְּבַרְתְּ בַּפְּרוֹזְדוֹר...
— תִּכְנַס! —
וְכֵן מִדֵּי עָרַב בְּעָרַב.

רַד בִּי הָאֵבֶל וְלֹא אֶבְדּוּ סְפִינוֹתַי. עוֹד דוֹהֵר אֲנִי בְּכֹל נִכְסֵי הַשִּׁיחָה
וּבְשׂוֹלֵי עוֹד רַבִּים דָּבֵשׁ קִוּוֹן יִלְקוּ,
אֵךְ עוֹרְקֵי חֲלִילִים לְמַחְלָלִים עֲמָקִים בְּאַיִמַת הַקּוּ בֵּין מְאוֹרָע לְמְאוֹרָע.

פְּתִיחַה מְרִיחָה לְיַעַר מִמְּנוּ לְקַחָה הַרְיחוֹתַי לְכַשְׁפֵי הַקְּדוּמִים.
קָם אִיּוֹב מִלְּבַקֶּשׁ אֲלֵיפּוֹ וּלְתַנּוֹת בְּאַזְנוֹי פֶּל קוֹרוֹת הַעֲתִים וְהַמְּסוֹת.
אֵל הַנְּשִׁים בְּעוֹלָם רִנְנַת דָּמֵי הַנוֹגִים.
אֲמֵן הָאֵמָהוֹת לְכֹל הָאִיּוֹבִים בְּעוֹלָם!
אֲנִי אוֹהֵב מְאֹד אֵת הַנְּשִׁים לְמַצֵּן הַבְּכִי הַתּוֹסֵס בְּדַמִּיהֶן הַסְּגוּרִים מְאֹד וּמְעוֹלָם.
בְּאַזְנוֹי הַגְּבָרִים הוּא קוֹרָא בִישִׁיבָה לְסַעוּדָה, בְּהִלִּיכָה וּבְשִׁיחָה.
אֵךְ בְּלַחַשׁ הַסּוֹד הוּא בְּאַזְנוֹי הַחֻרְשִׁים...

הֵן בּוֹכוֹת בְּשִׁכְיָה עַל פְּנִיָהּ בַּמָּטָה מִן הַמַּעֲזִין הַמְּרַתַּח מִתַּחַת לְמַצַּח:
הֵן בּוֹכוֹת בְּשׁוֹבָן מִבֵּית הַקּוֹנְצֶרְטִים בְּטָרָם פְּשׁוּט מְשִׁין וּנְשִׁירַת גַּעֲלִיָּה.
הֵן בּוֹכוֹת בְּחִמִּימוֹת וּבְעָרְיָה פְּתִיחָה לְפָנַי בָּא הַבְּעַל וּבְלִכְתּוֹ מַעֲרָשׁוֹ.
וְהֵן הוֹלְכוֹת בְּחֻדְרֵי-מִשְׁכְּבוֹת מְרוֹחִים כְּהוֹלְכוֹת בְּחֻדְרֵים אֲטוּמֵי-חֲלוֹנוֹת.

בְּכִי מְחֻלָּק לְחֻלְקֵי הוּא בְּכֵן הַנְּשִׂי: בְּכִי אִם-הָאֵדָמָה.
 כִּי לֹא בְדַמְעַ בְּלָדָּ בּוֹכָה אִשָּׁה, זֶה בְּכִי-כָל-הַגּוֹף הוּא:
 הַעוֹזֵבֶת תִּינוּקָה וּבָאָה לְבֵיתִי – זֶה בְּכִי.
 וְהַשָּׂבָה מִבֵּיתִי וְאֲדַמִּימוֹת בְּלַחֲזָה – זֶה בְּכִי.
 הַלּוֹחֲצֶת אֶת יָדֶי לְרַגְעַ מִמָּשָׁךְ וְאֵינָה נוֹשָׁקֶת בְּשִׁפְתַי – זֶה בְּכִי.
 הַמְחוֹלְלֶת עַמְדֵי בְּסִלּוֹד וְיוֹרְחָה – זֶה בְּכִי.
 וְהַמְתַּיַּחֶדֶת וְרוֹאָה אֶת עֲצָמָה עֵירָמָה – זֶה בְּכִי.
 וְהַמְרִיחָה לְשַׁעֲרָה לְאַחַר הַרְחֻצָּה – זֶה בְּכִי.

וְכָל אִשָּׁה הַמְתָּה בְּזָמַן, מִתָּה תְּמִיד רַעֲבָה בְּבִשְׂרָה וְנָמָה, רַעֲבָה לְכַמָּה שְׁלוּמִים,
 אֲשֶׁר לֹא יָבֹאוּ.

כִּי אֵל יֵצֵק גּוֹה מֵאֲבוֹן-שׁוֹאֲבֶת בְּבִטָּן הוֹרְתָה וְשָׁם בָּהּ מִכָּל הַמְּאֹוִיִּים הַגְּדוֹלִים
 שָׁאִין לְהַרְגִיעֵם.

עַל-כֵּן אַלְךָ אַחֲרֶיהֶן בְּקִרְוֹא לְאֲבָדָן מִכַּמָּה חֲלִילִים בְּדַמִּיָּהן הַסְּגוּרִים.
 וְאֲבָדְנֵי בְחִיקָן, כִּי בָּא בְּכֵן בְּדַמִּי.

יעקב פיכמן

בין שירה לפרוזה

א

מימי ילדותנו חנכו אותנו להבדיל בין שירה לפרוזה. בקפדנות מיוחדת הטעימו לנו הבדל זה, שנעשה בנין-אב בתורת הספרות, ובבקורת - אמת-מדה ראשית לכל הערכה. הבדל זה הניח יסוד לתורה שלמה עם כונות ודקדוקים רבים, שעל פיה היינו מכשירים ופוסלים, מרימים ומורידים, ועל פיה היינו קובעים את ערכו ומקומו של כל סופר בחנוך-העם ובתולדות-הספרות.

תורה זו, שהקנתה לנו כמה מושגים דקים והועילה הרבה להבנת דרכי-היצירה, הביאה במשך הזמן גם לידי טשטוש-הערכה. מדעת ושלא מדעת נוסף להבדל-צורה שבין שני סוגי ספרות אלו, מאליו, גם הבדל-איכות. מעט מעט נעשתה הפרוזה למין נחות דרגא, לסוג יצירה ממין נמוך, שערכו בעיקר שמושי. ואם פרוזאיקן אחד בדור זכה להערכה אחרת, הרי זה רק בא להדגיש את יחס הזלזול לחבריו.

יחס זה, המתנגד לתפיסה היהודית - יחס שנוצר בלי ספק מתוך ריאקציה כנגד ההפשטה היתרה של דורות רבים בחנוך וביצירה אינו עם כל זה אלא פרי השפעה

חיצונית. ההבדל שבצורה לא הכריע מעולם בתרבות
 ישראל. לנו היה קריטריון אחר, קריטריון משלנו:
 סכום הרוח המשוקע בכל יצירה. הרצון, הכח
 הנפשי, הנתונים לדבר, הם החותכים את ערכו. ביחס
 זה נתבטא האינסטינקט היהודי. זו היתה הזיקה הטבעית
 לדברים שברוח. צורה? לא. אבל גם לא תוכן. לא איך
 נאמר הדבר ואפילו לא מה שנאמר, אלא – כמה הושקע
 בנאמר. עד היכן הנאמר מגיע. כלום יש הבדל בין שתי
 צורות ספרותיות, אם הרוח נתבטאה בשתייהן בכל מלוואה,
 בכל להט הכרתה, בחינת „כל עצמותי תאמרנה“, או,
 להפך, אם מלאות זו או להט פנימי זה חסרים בשתייהן?
 הערכה שוה כזו לגבי שירה ופרוזה, לגבי אגדה
 והלכה, היא, כאמור, דבר שבמסורת. בתלמוד, העשיר,
 ככל ספר-עם בן דורות רבים, בסתירות רבות, אנו מוצאים,
 כמובן, בנידון זה סברות מכריעות לכאן ולכאן. אבל
 עובדה זו, שההלכה והאגדה משולבות כמעט תמיד זו בזו
 ויונקות זו מזו, מוכיחה שהגניוס היהודי לא הבחין בין
 שתיהן מצד ההערכה המוחלטת, אם גם היה ברור, שכל
 סוג מכוון כלפי סוג „צרכנים“ אחר.

לא המוסר המעשי, שה „קנקן“ אינו מענינו, שהוא
 מעריך את הדברים לפי הטנדנציה שלהם בלבד, הכריע
 כאן. בהשוואה זו נתבטאה ההערכה הפנימית: הערכת
 משקלם הנפשי של הדברים. במקום שהרוח נאחזה כולה,
 שם הכל בבחינת „דבר ה“ – יהא זה מבוטא בפרלזיזמים
 מקראיים רחבים, בפתגמי אגדה עממיים מצומצמים או

במאמרי חסידים מרושלי סגנון וחריפי עצמיות. ואם זה חסר, ודאי שאין הבדל בדבר, אם נאמר בצורה זו או אחרת.

מסורת יהודית היא לחזק את השירה על-ידי פרוזה. יהודה הלוי, בן-גבירול, רמח"ל, ועד ביאליק והבאים אחריהם – בכל רוח יוצר אמיתית השירה נשלמת, מחוזקת. באה לידי תוספת כח ואמת על-ידי המלה הפרוזאית. יתכן שכליון נפשו של המשורר לפרוזה הוא הרצון להשתחרר מעצמו, כדי לבוא במגע עם העולם יותר, כדי להציב גבול לעצמו, לבוא לידי „סך הכל“. על כל פנים יש בה בפרוזה תמיד משום התקוממות לעצמו, משום שאיפה להתחדשות.

ב

ברם השאלה, בהיקפה השלם, חמורה הרבה יותר. ברור, שהשירה והפרוזה הן שתי דרכים, שני אמצעים לתפיסת-עולם ולהשגת-עולם. אבל – המביאות הן, כל אחת באמצעיה המיוחדים, לידי השגת-עולם אחת, לידי תוצאות שוות, או בכלל האמצעים יש כבר התכלית ובטיבה של ה„אספקלריה“ תלויה גם ה„בבואה“? כאן בעצם נקודת-המרכז של כל השאלה. אם נבוא לידי מסקנה, שרק האמצעים הם שונים והתכלית אחת ושאין בין השגת-עולם „פיוטית“ להשגת-עולם „פרוזאית“ אלא האמצעים בלבד, אפשר שנדע להגביל את הקו, בו השירה והפרוזה נפרדות, ואת הקו, בו הן שבות ונפגשות.

בחקירה זו נגלה קודם כל חזיון מוזר אחד, שהוא בא ללמדנו הרבה. אנחנו נראה, שאת השירה כשהיא לעצמה מעמידים אמנם תמיד במעלה גבוהה לעומת הפרוזה, אבל בשעות המכריעות, בבקש אדם את המשען האחרון, יעזוב על הרוב את הלבֵּלֹב השירי ופנה אל העירום שבפרוזה. לא רק אנשי־פוליטיקה, הרואים תמיד במשורר את אויבם הנסתר, כי־אם כל בעלי־מוסר ומורי־חיים עינם רעה על הרוב בשירה, ובמדה שהם מסתייעים בה, הם יראים מפניה כמפני כח זר, מתנגד, שאין לבטוח בו. מאין בא אותו חשד, אותו יחס זהיר לדברים שביופי? הקסם המיוחד שבשירה הוא באמצעיה הבלתי־מוגבלים. היא אינה מביאה בחשבון את סכום הכחות שהיא מבוזזת לצרכיה. השירה יפה בפזרונה. יש שהיא משלמת באבנים טובות ומרגליות בעד קפריסה קלה. היא אינה שואלת למחיר. ככל שהצורה חמורה יותר, כן תמשוך אותה יותר. היא שמחה על כל מעצור. המעצור עצמו מביא אותה לידי גלוי של כוח. ומשום דרכה הוא גלוי כחותיה.

אפשר שמשום כך אין השירה דבר, שמקבלים אותו בכובד־ראש גמור. מן השירה אנחנו מתפעלים. היא מעוררת את השתוממותנו. אבל יותר משהיא מגלה רצון אדם ומאמצי אדם, היא מין שחרור מִצְתָּת של דם, מיתרון כח. מחוך רגש של שפע זה היא דבקה כל־כך בַּיֵשׁ, שמחה לְקִים גם בהתקוממה נגד הקִים. הטוב והרע־שניהם משמשים לה בטוי לעשרו של עולם.

האין זאת הסבה המרחיקה אנשים אמיצי-רות. כסוקרטס, בשעת משבר נפשי גדול, מן האמנות, ועושה אדירי-שירה, כטולסטוי, צוררים ליצירת עצמם? אנחנו יודעים, עד כמה טולסטוי, זה שאהב בעצם שירה נקיה (ידוע, עד כמה היה מעריץ לא רק את טיוטשב עשיר הסמל והרעיון, שאת שיריו היה מקריא על פה בכל עת-מצוא, כי-אם גם את פֶּט שהיה כולו poète pur) – היה מתנגד גמור לה מדעת. כאמן, היה בעצמו נהרג על כל דקדוק קל שבסגנון. אבל כמורה, חתר באחרית ימיו אל הבטוי הקדמוני של שירה אנושית. מטעם זה העריך כל-כך את האפיקה התנכית. היא שמשה לו מופת, איך יכולות להיות יצירות פיוטיות כמעט „בלי פיוט“. זאת אומרת: בלי אותם האמצעים החיצוניים, המיפים ומקשטים ונוטלים את „רצינותם“ של הדברים. מה יוסיף לנו, אם נוכיח, שהוא עצמו היה דוקא אמן-ההגשמה, ששמח על כל בליטה, שהגיע ביצר שירחו עד חדות הגלוי הפיסיוליגי, ושחותרו אל ה„קו העירום“ של המקרא לא היה אלא „דבר שבשיטה“? כבעל-תשובה, כשוקד על תקנת האדם הפשוט, שאף באמת ליצירת-עם. שרוב הקוראים מסוגלים ליהנות ממנה, ונלחם נגד המרץ האובד לבטלה שבכל וירטואוזיות אמנותית. הוא נלחם נגד האמנות, משום שהכיר, עד כמה כל אמנות שבצורה מְפַנָּה הצדה, מרכזת את הכל בעצמה, – מכפרת, מפיסת, מניחת את הדעת. כשם שלא הודה בהתעמלות, בראותו בכל אבוד-חנם של כחות מעשה בלתי מוסרי, ודרש שבכחות אלו

ישתמשו לשם עזרה לעמלים, כך לא הודה בשירה מורכבת-צורה, שיש בה משום בזבוז הכחות הנפשיים. היה בזה בלי ספק משהו שכנוירות, – משהו מאותה „התפרקות“ מַעְדִי החיים של האציל בעל-התשובה. שהטיף לפשטות פרימיטיבית בשירה, כמו בחיים, בראותו בכל תפנוקי-תרבות יתרים עושק-עניים; אבל אפשר שהיה בזה דוקא משום משאת-נפש של אמן מבוגר, שנקעה נפשו מכל תכטיטי-ספרות, והוא רואה את התכלית האחרונה בפשטות המלאה – בגבהה של הפרוזה. האמנות שאותה הציג טולסטוי למופת באחרית ימיו, רק קו צר מבדיל בינה ובין „פרוזה ממש“.

ג.

מובן, למה „אנשי-מעשה“ נוטים יותר לפרוזה. זוהי הדרך הקצרה ביותר, הבטוחה ביותר. בדברים כאלה אין לסמוך תמיד על הפיטן, הסותר לעתים קרובות במקום שהוא בא לבנות. הפיטן אמנם מכשיר את הכלים, אבל רק הפרוואיקן מוביל אל המטרה. המשורר זורע, מפזר; הפרוואיקן – מביא אל הגורן. הפרוזה בלבד ודאי שאינה מספיקה. בעצם הרי אינה אלא סכום, – תוצאה של כחות-טבע שקדמו לה בשירה. אבל ברור גם זה, שגם השירה בלבד אינה נעשית גורם חנוכי שלם בלי פרוזה. זהו ה„חזוק“, שהיא מקבלת. רק הפרוזה מְכַנְסֶת את נפוצותיה, מגישה את תמציתן האפלה בגביעה השקופים.

העובדה, שאמנים כטולסטוי פורשים במרום בגרותם לפרוזה, מוכיחה כי אין היא רק בחינת כלי-שמוש לשירה,

כפי שנוטים לחשוב האיסטנטיים מסוג ידוע, אלה השוקלים כל יצירה לא לפי משקל-הרוח, כי-אם לפי אמצעי הריתוריקה, שהושקעו בה. לא, הפרוזה היא יותר מזה. עתים נדמה, שהיא נקודת-הגובה לאדם: למשורר היא על כל פנים אות בגרותו, סימן לרצון, לחוסר ספוק, לנקודת-כוון חדשה. אפשר שדוקא בה מתבטאת החרדה הגדולה הראשונה.

הספרות הגיעה בזמננו לידי התפתחות כזו, שקל מאוד לכתוב פרוזה. אבל קלות זו היא הפוגמת. אין צורך עוד לכרות במכרות-הרוח, להאבק, לגלות. הכל מונח על גבי השטח העליון. הבטוי אץ לפני הרעיון, רץ לפני הרגש. הכל ערוך ומתוקן, כמו במחסן לבגדים מוכנים. והסופר, גם איש ההבחנה, נסחף עם הנוסח השגור מתוך מהירות-המלאכה ההכרחית, ואינו מרגיש, עד כמה הוא מדלדל בכתיבה כזו את עצמו, עד כמה הוא מתרחק מעצמו.

הסכנה לתרבות האדם ממנהג של קלות-ראש כזו בפרוזה ברורה. על הפרוזה הוטל תפקיד של חנוך-האדם הרבה יותר משהוטל על השירה. הפיוט מצדן, מכשיר את הכלים. אבל הפרוזה מְנַחֶה, מְצַבֵּעַת. לא כל בני-האדם מוכשרים לקבל תקון על-ידי השירה. גם השגת השירה המלאה בלבד נתנה רק למשוררים בכח, בשעה שהפרוזה שוה לרוב בני אדם.

בתקופות הקלסיות לא עלה על דעתו של מי שהוא להבדיל ביניהן מצד חשיבותן בחנוך. אמני התולדה

והביאוגרפיה כפלוטרך, טציטוס, טבעונים פּפּליניוסים, ואין צריך לומר, אנשי פרוזה אצילי מחשבה וסגנון כסָנְקָא וכמרקוס אוֹרְלִיוֹס, היו מחנכי דורות. הפרוזה שלהם למדה, שמשו מופת, קבעו משמעת של מחשבה. השירה ודאי שאינה פחות חשובה בנידון זה. אבל השירה, בטוב האמתי שבה, חותרת אל הצד האלימנטרי שבאדם, חושפת את סתר יצורו. היא נלחמת בעצם לטבע, ל"אדם הקדמון". רק עליו היא מגינה, מלמדת זכות. הפרוזה היא מלחמה עם היצר. במדה שהשירה מגלה את מה ששמור בקרבנו, עוקרת הפרוזה אותנו מעצמנו — גם בהסיקה לכאורה רק את מסקנותיה של השירה.

בימינו נחשב למתח־חסד, אם מעריכים פרוזה כזו של לסינג, של שופנהויאר או של אחד־העם, כמעט כשירה". לעומת זה יראה כל מבין ספרותי את עצמו מחויב להתיחס בלגלוג קצת אל הפרוזה של טולסטוי לעומת ספרי האמנות שלו. ולא משום שב"טרקטטים" שלו, ואפילו במעולה שבהם, ב"מהי אמנות?", אין הפרוזה שלו ברובה באמת פרוזה למופת, — כי־אם משום שפרוזה לעומת שירה אינה ולא כלום. ועל דעתו של מי יעלה, אפילו ברוסיה עצמה, לחשוב, למשל, היסטוריקן כקליוט־שבסקי, אמן הסגנון והפרצוף ההיסטורי שמעטים דוגמתו, בין הסופרים־האמנים הגדולים? כמה בינינו נתנו את דעתם עד היום על הפרוזה האצילית של רנ"ק, שיש בה מן הצירוף הנעלה של דברי־שירה, — שלא רק בתכנה, כי־אם בריתמוס הנפשי הנפלא שבה, היא ראויה לשמש מופת להבעה אנושית

נקיה מכל פסולת יותר מכמה דברי שירה ?
מה טוב, שאין זה חזיון כללי. בשנים האחרונות
ראינו, איך גרמניה העריכה פרוזאיקן צנוע כמזריץ היימן,
שלא כתב כתיב־פֿלֿסֿטֿר ולא הרעיש את העולם, כאפוטרופסים
הטרחנים לאמת ולצדק, המותחים על הצדק עצמו חוט של
כיעור בצעקנותם, אלא הסתכל ארוכות בחיים ובסערות,
ורשם לעצמו ולחבריו מזמן לזמן את רשימותיו המזוקקות,
הפשוטות, מלא אותן לשד נשמתו, וטבל את כל ניב בהן
באור בדידות וחכמה ואהבה. מה בין פרוזה כזו לדברי
שירה? ואמנם, המשורר השקיע בהן המית־לב כזו, שלא
היה זקוק עוד לצורה של פיוט.

את הפרוזה שומה עלינו שוב לטפח, להרים. לתת
לה מן הכח המשומר. דוקא משום שהיא למראית־עין
קלה כל־כך, היא תובעת צרות מיוחדת. היא רק נראית
ותרנית, נשמעת לכל בטוּי. על צד האמת היא דורשת
הבחנה כפולה. באשר רק היא חותרת לבטוי האחד, שאינו
מסתפק בשום „ממלא מקום” ובשום חליפין.

ד

אם נתבונן יפה, נראה ששאיפתה הכמוסה של כל
ספרות מתקדמת היא לעבר הפרוזה. פעמים נדמה, שהשירה
עצמה אינה אלא פרזודור לה. בפרוזה הטובה יש תמיד
מעין התגברות על השירה, השמחה להתבטל בתוך אויבתה,
להסתתר מאחוריה.

השירה היא התפרצות של היחיד, — זנוק הגאון. גם

עליה חלים, כמובן, חוקי ההתפתחות; אבל בעצם טבעה היא כנגד כל התפתחות. השירה הגאונית, כפרי היחיד, היא תמיד דבר שבמקרה. הפרווה, המותנה על-ידי הרבים, היא הכח המתמיד. פרווה אינה ארעית לעולם. היא סך-הכל של חרבות-עם. בה סכום כבושיה.

את סגנונה של הספרות הצרפתית הקלאסית קבעו לא משורריה, כי-אם אמני-הפרווה הגדולים שלה – המונטינים, הפסקלים. העובדה, שעוד לפני כמה מאות שנה, בשעה שכל עמי אירופה היו מגמגמים וטובעים בים של מליצה, כבר נמצא איש כמונטין, שהתרומם לידי גובה של בהירות, של פשטות ובטוי משוחרר כזה, מוכיח, עד כמה הקדים הגניוס הצרפתי להתבכר ולהעשות, בזכות זה, מופת לכל אירופה.

דרך ההתקדמות היא תמיד לצד זה. כל ספרות, שהשירה מתפתחת בה על חשבון הפרווה, סימן רע הוא לה. סימן, שלא יצאה עוד מכלל ילדות. בכל ספרות, שנתפתחה התפתחות נורמלית, אפשר לציין כמעט בקביעות של חוק את דרגות התקדמותה: מן השירה אל חצי-פרווה, אל הפרווה של מעבר, וממנה אל הפרווה הגמורה. אין הבדל, אם פרווה ספורית היא ואם פרווה עיונית. ההבדל הוא בצלילות הבטוי, בפשטותו, בנאמנותו אל הענין המובע. אל פרווה כזו מתרוממים לכתחלה רק עזי-הנפש, אלה היודעים להתאכזר לעצמם ולשחרר את עצמם עד הסוף. לא תמיד הם אנשי-פרווה, לפי מומחיותם. פעמים דוקא הפיטן מתעורר לדיוק הבטוי וצמצומו ביתר קפדנות מן הפרוזאיקן. ידוע.

עד כמה היה פושקין מרים על נס כל מה שנכתב בסגנון פרוזאי גמור (דיוק, נקיון!) – היה חוזר תמיד: – „מחשבות, מחשבות, לא מבטאים מזהירים!“ ועד כמה היה פשטן בסגנון ספוריו ומאמריו. בדרגות התפתחותה הראשונות של הספרות פרוזה פשוטה כזו של פושקין הריהו מעשה-גבורה ממש.

במשוררים כגיטה, כפושקין מתבטאות בעצם כל דרגות התפתחות של הסגנון למן הריתמוס החיצוני, ריתמוס הנוצר העוטה ערפל, עד הבטוי המעורטל שכחו עצור בתוכו, הוא בטוי הפרוזה. ואמנם כל כשרון-אמת נִפְרַד תמיד מצד זה. במדה שהוא מתבגר, בה במדה הוא כובש את סגנונו, משיג פשטות יותר וצלילות יותר. הקהל הגדול, המתפעל מתרועת הנוצר הגדולה, עלול לראות בסגנון „דל“ זה סימני רפיון, חושד במשורר, שנאחו בפרוזה, משום ש„זה קל יותר“, אבל באמת אין המעבר משירה לפרוזה בשום פנים ירידה למשורר, אלא לעתים קרובות – עלית דרגה חדשה, כבוש-רוח חדש. פעמים אין זה אלא פועל-יוצא של משבר נפשי גדול. זהו המעבר הכבד משעשועי הנוצר. לא בבת אחת יעלה בידי המשורר להתגבר על עצמו. קשה להפרד מן הנוצר הכנוף, מסגנונו המנומר. מרחקי השירה עוד קוסמים ימים רבים, וקשה להסגר בתוך התחום. אכן בתחום זה נתבצר האדם, בו מצא אדמה לכף רגלו. הוא רִסַן את עצמו, זכה לרשות עצמו. לא נתנה פרוזה למעוטי-הכת.

ה

ההבדל בין שירה לפרוזה, שאינו, לפי המקובל, אלא הבדל בין צורה ספרותית קלה לתמורה, אינו עומד בפני כל מי שיודע. כמה חמורה היא בעצם צורת הפרוזה. השירה היא אחיזה, אחיזה בעולם, אחיזה בשפעת מראותיו. הפרוזה — אמצעיה החיצוניים מצומצמים. היא כולה נשענת על הכח הפנימי, על הרוח.

השירה מחזקת על ידי הריתמוס. קולה הולך לסניה. גדול כח הנגון ליֵשב הכל, לפייס הכל. גם לפרוזה ריתמוס, כמובן (אין בטוי בלא נגון). אבל כחו של ריתמוס זה בפנימיותו, בזה שאין רשמו נכר כמעט מבחוץ. רק אוון שומעת מבחינה בו. היא נמנעת בכל כח הבקורת שלה מכל נגון משֶׁר. היא נמנעת מכל אמצעי שיש בו כדי להעבירה על רצונה, להוציא אותה מחוגה. הנגון שלה כבוש, שמור במסתרים. אכן הוא מעיד על כח, על שלטון הרוח הגמור.

אין צורך להוכיח, שפרוזה זו שאליה אנו מתכוונים, דורשת אותה התאמצות של השירה, אם לא גדולה ממנה. מצד זה על כל פנים אין לדבר על הבדל בין שתיהן לגבי התרכוזות הרוח. אם יש הבדל, הריהו באיכות ההתרכוזות. השירה הוא אֶמוץ החושים; הפרוזה היא יותר ראִיה פנימית, מעין כבוש החושים לשם ההבחנה העליונה. פרוזה כזו היא הבטוי המוחלט. היא חוששת לכל הוספה, כשם שהיא חוששת לכל גרעון. היא אינה

ה, אינה „לבושׁ. היא – הדבר לעצמו. כחה בזה שהיא מתקוממת נגד כל כח אונס, נגד כל יופי מתעה. על־כן היא משתמטת מכל תמונה וצלצל, כשם שהשירה משתמטת מן ההפשטה. היא משקיעה אותם הכחות כדי להשיג את העירום, שהשירה משקיעה כדי לברוח מפניו.

פרוזה כזו, שהיא כולה תמצית הרוח הנקיה, משפּרת בצנתה, כשם שמשכרת השירה בהקְמִית דמה, בחום צבעיה. לבנונית מבריאה היא, המסגלת לראיה חדשה, להשגה חדשה. המשוררים עצמם טובלים בה ויוצאים מתוכה מטְהֵרים ומחוזקים. ממגע מחשבתו הנזירית של שפינוזה מתחסן גם ענק כגיטה, כמו ממגע אש צוננת ומצרפת. כך משפיע גם קנט על כמה פיטגים גדולים. אצלנו היה אחד־העם מקור הפראה לביאליק מעצם ימי נעוריו, ואף כי אחד־העם לא היה בעל היקף מטפיסי, וכחו היה מרוכז כמעט רק בשאלות היהדות – מה שצמצם, כמובן, הרבה את תפיסת־עולמו – בכל־זאת חֶזק את כלי־קליטתו של ביאליק הצעיר, ולא רק שלו. התפיסה החושנית מחלימה מכח מְרֶסן ומצמצם זה. לכח זה מרמו ניטשה בדברו על המחנך, שכל רוח יוצרת זקוקה לו בראשית צעדיה. מחנך כזה היה לניטשה עצמו שופנהויאָר, הפרוֹזַאי קן, אולי יותר משהיה לו ריכרד נגנר, האמן. וגנר הועיל לו לגלות בעצמו את הגאון ביחד עם כל פגימותיו; שופנהויאָר רָסן, טְהֵר אותו – נתן לו נשק להלחם נגד עצמו, נגד פגימות עצמו, דוקא משום שלא היה כמוהו. טעות היא לחשוב, שמחנכים אותנו רק הקרובים. שומרים

עלינו עוד יותר הרחוקים – אלה המלמדים אותנו את מה
 שיש לשנוא בעצמנו.
 ומי יודע, מי משניהם מועיל לנו יותר.

ו

כל האמור כאן בשבח הפרוזה לא נאמר בשום פנים
 כדי לטשטש את הקו הצר, המסתורי כמעט, המבדיל תמיד
 בין הפרוזה ובין השירה. השירה והפרוזה – ודאי שהדמוי
 אינו נופל בהם. ודאי שהשירה היא אבסולוטיית יותר.
 הפרוזה, במדה שהיא רק פרוזה, הרי היא בטלה מפני התוכן,
 שואפת להתבטל מפניו. השירה, להפך, היא תמיד בית-
 קבול מוכן לתוכן חדש. היא מחדשת את העולם ומתחדשת
 עמו. מה שעושה אותה לנצחית, הוא הכח הטמון בה
 להתהוות שאינה פוסקת. מה שהיא מפסידה על-ידי
 הזמן, היא מרויחה על ידו. היא נובלת כדי להתלבלב
 לאחר זמן ביתר עוז. גם בימים שהיא נשכחת, היא מוסיפה
 כח במסתרים ומתגלית בדור שני חגורת יופי חדש. השירה,
 שנכנסה פעם לתוך „גלגל החוזר“ של העולם, קבועה בו
 איתן. ככוכב במסלתו, וגם בשעה שהיא נעלמת מן האופק,
 אין היא נעלמת אלא למראית-עין.

השירה האמתית שופעת תמיד כח נעלם, כח-חידות.
 אין זה נכון, שהיא לבוש הטבע או באה במקום
 הטבע. היא היא הטבע עצמו, הטבע השלם שלא נפגם –
 במלוא כחו, במלוא „חוצפתו“. הריתמוס שבשירה אינו דבר
 מלאכותי. להפך, מלאכותי הוא כל מה שהוא נטול-ריתמוס.

כל המציאות שנפרדה מבוראה שואפת להאחוז שוב בריתמוס
עולמי זה. זהו סוד האושר, שמשפיע עלינו שיר מוסיקלי
טוב: בו נאחוז שוב העולם התועה במסלולו. נגאל לרגע
מן התהו ובהו.

הפרוזה, גם הספורית, אינה עשויה לעולם לעקור
אותנו, כשיר, בפסוק אחד ממקומנו ולהעביר אותנו לממלכת
החלום. זה כחו המסתורי של החרוז. הוא הכח הבלתי
מושג, הבלתי משוער. בו נצטמצמו כחות לא־ידועים לפיטן
עצמו. כל מה שמבדיל את הפיטן מן הפרוזה איקן הוא
אולי בזה, שהפיטן אינו משיג את עצמו, אינו משער את
מה ששמור בקרבו. השירה היא ההפתעה הנצחית. האושר
שלא פללנו לו. קסם שאינו חולף יש בכל מה שבא
מאליו, בהסחה־הדעת, — במה שמתגלה פתאום בעצמנו,
ואנחנו לא ידענוהו.

אכן באור השירה, הפולחן כברק את תהום ההויה,
יש משום גלוי וכסוי כאחד. התגלות תמידית זו נוטעת
ועוקרת אותנו בזה אחר זה. השפע הרב נושא עמו מבוכה.
השירה תופסת את הרגעים הבודדים — כל מה שאינו חוזר
ונצחי כאחד, כל מה שנעקר מן הכלל ומחייב אותו כאחד.
אבל רוח האדם מחפשת משען, קביעות, חוק. עוד לא
עמדנו על הדבר, כמה נאחוז גם הנוער במשהו חוקי
קבוע, בטוח; עד כמה הוא שמח לקראת צמצום זה
המוציא אותו ממבוכתו. מגיע הרגע, שהשירה נעזבת לשם
הפרוזה, המביעה את שאיפת העולם לכנס את עצמו,
לחוש את אשיותיו.

ז

אכן יש גם ריתמוס פלאי לפרוזה, השם לאֵל את כל הברל איכותי, ואפילו פורמלי, בינה ובין השירה. הפרוזה העתיקה, זו שלא היתה עוד פרי חפזון והתרשמות קלה, כי אם גמלה לאט וגִבְשָׁה ונצרפה בסתר לֵב יוצרה ימים רבים, ודאי שמשקלה האיכותי היה כמעט תמיד משקל שירה. אפילו דברים שבהגיון, כהלכה העברית, שלוטשו ימים רבים וכוירו וגולפו, קבלו לבסוף בליטה של שיש, ומשהו מן הנגינה דבק בשרטוטיהם הקשים, שעשה אותם חטיבה מיוחדת, משהו שאינו נופל בערכו גם מדברים שבשיר. ההלכה תבעה רכוזם של כחות רוח גדולים, ולא רק האגדה – גם היא השכיחה, הלכה שכרון. לא רק בגן־האגדה, כי אם גם בין סלעי־הלכה האדימו פרחי חזון לֹוהטים.

גם בתנ"ך כבר יש לציין טשטוש זה שבין שירה לפרוזה. לא רק בתורה באים החוקים והמשפטים בצדה של האפיקה, כי־אם גם בספרי הנבואה משתטחים לפעמים בין גבעות הפיוט הנשאות מישורי פרוזה רחבים. את דברי השירה ואת דברי הפרוזה פעמה רוח אחת – אותה רוח־אל נשגבה, רוח של אהבה והתפעלות עליונה. היא אשר מחתה את הגבולות. ופעמים נדמה, שהיא, הפרוזה־שבתנ"ך, עשתה אותו לספר אוניברסלי נצחי יותר מן השירה.

הדוגמה היותר טובה של „פרוזה־כוו, שהיא כולה אומרת עוז־שירה והדר־שירה, הוא הספר „דברים“. יצירת־

חידות הוא כולו, ואין לדעת את סוד הקסם, השופע
מרננת ניבו. תכנו: כרוניקה היסטורית, ועוד יותר –
פרשת חוקים ומשפטים מבוטאים בצורת סנטנצות ואמרי-
דין. ואף-על-פי-כן קורן כל ניב כאן באור יקרות והד
דבריו כולם הד חזון מזוקק. את טוהר נגונו אנו נושאים
בלב למן ימי הילדות ועד היום, כשיר השירים, כודוי-לב
מלא רשפי-געגועים. לא רק פרשת המאורעות ההיסטוריים,
שהרצאתם מתרוממת באמת פה ושם עד לשגב של אפוס,
כי-אם גם הדינים והמשפטים, שאין בהם לכאורה שמץ
של פואטיה, שפוכים יפעה פלאית זו. בקראנו את הספר,
והיה לנו הרגש, כאילו תרבות עשירה בת דורות רבים
נחתמה כאן לאחר שהגיעה למרום לבלובה. כמה מצומצם
כאן הכל ועטור-צל נעטור-זוהר! כמה קצוב כאן כל
אומר, וכמה השתערות בכל פרשה קטנה! אתה חפץ
לשמור בזכרוןך כל פסוק, כל פליטת-ניב, כקטע של
מילודיה, ככתובת נשכחה. כאילו כל חמודות הלשון העברית
כאן נאספו – כל ארשת-חן וארשת-כח. אמצעיה הגלויים
והנסתריים – כל פסגת הניב הקדמוני, האלהי, שהאדם
מתבטל בו, שהעולם נעשה רחוק בו ועוטה מסתורין,
והכל שקוף וצלול ובולט בו באותה שעה. זה כחו של
נגון, של סערת-הרגש ומנוחת-הרגש הבאות כתומן על
האדם בצללו כולו בתוך עצמו, באספו את כל פזוריו אל
המשמר ובהעלותו ממצולות כל פליטת הויתו העצורה.
מכאן הקסם, היוצק מתיקות על כל הפרוזה המשפטית
הזאת, על הברכות והקלילות, על התוכחות והתנחומים.

נועם של אחדות כאן, של יצירת בטוי אורגנית, אשר כל נייע בה, כל נטיה ופניה מרימים אבקת קצף רענן, מסערים, מְחַיִּים. אין זה ברק רעיון קולע, או צירוף-מלים שעלה יפה. נשימת אדם מדבר ומרנן, מתרה ומזהיר, מצוה ומתחנן הולכת וסוערת עליך כל הזמן ולא תתן דמי לך. בזרם לווהט וזך זה הכל נאחו – מגזע הארז האדיר ועד לגבעול-העשב הענו. האור הפנימי הגדול, שהוטל על היצירה כולה, הוא המכניס אחדות בכל חוליותיה. זהו סוד הפרוזה הנפלאה הזאת. לא רק הקצב העמוק, אותה מנגינה המתהלכת במעמקים ואינה פוסקת, כי-אם השלטון הגמור בתוכן ובבטוי כאחד. הכשרון לדבר ולהקשיב, לקרוא ולהקשיב, – להבחין את הקולות שבעתים ולהביא לידי תנועה את כל כלי-המבטא ואת כל כלי-השמע בבת אחת. בכל הספר אתה מרגיש ביחד עם הקול המדבר גם את שתוף הנוכח – לא כתיבת דברים, כי-אם השמעתם, סגולתם היקרה של רוב ספרי המקרא. שלטון זה, מקורו בהתמזגות גמורה עם התוכן, בחוסר כל פקפוק, כל ארעיות. בתוך אטמוספירה רוחנית מזוקקת זו אין דברי חול. על הכל חופף אור אחד, אור הנשמה המתעלסת באמתה. מהי תורת המוסר של שפינוזה? מה הם הדיאלוגים של אפלטון, אמרי היושר הצרופים של מרקוס אורליוס – שירה או פרוזה? במקום שהרוח נלכדה כולה, שם הכל שירה.

במרומים הפְּכוּבִים נפגשים כל יודעי-עוף.

ג' אלול תרפ"ט.

שאל טשרניחובסקי

הרי את מקסמת לי...

הרי את מקסמת לי כדת
אותו פרפר, שנברא לעולמו
לחיי יום אחד, לשעת
חתונתו בכנפי צבעונין.
הרי את מקסמת לי בתור
מקהלות יתושים, הרוקדים
על טהרה של חרשה באור,
שיר-אלם עם חמי-יום יוקדים.

הרי את מקסמת לי כדת
העשבים השוטים והאילן
המלבלב, המדברים בשפת
ניחוחות ובקשם וריחות.
הרי את מקסמת לי כיד
הכמיהה הגדולה הרנה,
הכמיהה הגדולה השותקה לעד,
הפורחה שוב שנה שנה.

הרי את מקסמת לי כדת
 עפר-אורזילא הגועה
 בדםדומי הצפירה בפאת
 יערות פסופיו לרעה.
 הרי את מקסמת לי באון
 כל כחות איתנים בחיה.
 עולמות שחרבו ושוב קמו בפאת
 כל אלפי שבטי הניה.

הרי את מקסמת לי בסוד
 כל שירת האדם וזמרתו,
 במאמרי אשפיו, בהוד וביקוד
 הלנים במסתרי דתו,
 בנחש ולחש כל שבטי עם עם,
 ביסודות רקונם ומחולם.
 הרי את מכשפת - השאר והדם -
 מקסמת עד-עולם... עד עולם...

Fichtengrund, 1929

דוד פוגל

בשטינהוף

[פרק מן הרומן "חיי נשואים"]

שעה קלה השתרך גורדנייל באין מטרה לאורך
פרנק-יוזפסקיי. מתעכב מזמן לזמן להתבונן בחלון-ראוה,
מעשה הולך-בטל. אחר פלג את המרצפת ונגש אל חוף
התעלה. נשען בחוזהו אל המעקה, צוארון אדרתו זקוף,
הציץ למטה, על פני המים החרישים, עכורי-הסתו, שכל
הצנה החודרת נדמתה כנודפת רק מתוכם. מעומדים בסירה
מתנדנדת אָמְנוּ עצמם שני שוטרים בשׂיט מהיר, אחד
חותר במשוט יחידי בתנועות זריזות וחסונות, בעוד שחברו
בוחש את המים בכלונס ארוך, כמחפש מה על קרקעם.
הם מחפשים כבר עכשיו את זה שיטביע עצמו מחר או
לאחר חודש, חלף רעיון את גורדוייל בהסתלקו מן
החוף, והלה עדיין לא עלה בדעתו אף צל של מחשבה
לשים קץ לחייו... בתחנת הטרכם שליד גשר-סֵטִיפני
הכיר בעברו את אמה של פרנצי מיטלדורפר, של זו
האשה הצעירה, שנתעלפה לפני חצי שנה על ככר-קרל,
ושלחה אותה אז לביתה. מאותו יום שוב לא נזדמנה לו
השעה לבקרן, אם גם קבל על עצמו פעמים אחדות לצאת
אליהן.

נגש אל הזקנה, שהכירתהו כרגע, ושאל לשלום בתה.

— אה, אסון כזה! — התחילה מיד קובלת — אסון כזה! מוטב שלא תשאלני, אדוני החביב! מי יכול לפלל! היינו סבורים מתחילה, שאין זה אלא קלקול-עצבים חולף. „תינוקת“ רפת-אונים שכמותה — הן ראית אותה, אדוני גורדויל! מעודה היתה כך, עדינה ביותר, הבל-פה. אך מיום לדתה את פריצ'ל נתרופפו עצביה כליל.

בלב נלחץ האזין גורדויל. הבין מיד את הנעשה. כבר אז, לפני חצי שנה, נולד בו החשד, שאין שלם ברוחה של האשה הצעירה, ולבו נבא לו איזו שואה.

האם האומללה המשיכה מעוצם מכאובה:

— סבורים היינו, שזה יחלוף. החלטנו לשלחה עם התינוק לנאות-קיץ. אף כי המצב קשה כעת, הן אתה יודע. חתני משתכר אך מעט. בכל-זאת אמרנו להתאמץ ככל האפשר. חתני אוהב אותה מאד, את פרנצי. אדם ישר הוא, אינו שותה, אינו משחק, רק עושה תמיד לביתו. דמינו ללוות איזה סכום מידידים. לעבוט כמה תכשיטים, אין זה הרבה, מכל-מקום — והנה קרה האסון!

— והיכן היא עכשיו?

— היכן היא? שם היא! — התותה בידה תנועה אי-מסוימה לאחורי שכמה — הם נטלו אותה! בורע נטלה! ברצוני הטוב לא הייתי נותנה להם, דמה בנפשך! אך לא יכולתי לעכב! ועכשיו כבר שני ירחים היא שם, התינוקת העלובה!

גורדוייל נחש אמנם, היכן הוא, שם זה, אך רצה לדעת דבר ברור.

— וכיצד נטלוהו? כלום עשתה מעשי-אלמות?

— מה זה עולה על דעתך, אדוני גורדוייל? איך אתה מתאר לך דבר כזה?! תינוקת תשושה ועדינה כמותה — ומעשי-אלמות! אף לא שמך מזה! לא נגעה באיש לרעה! הייתי טרודה במטבח והיא שכבה עדיין במטה. היה כעשר לפני הצהריים. חתני לא היה אז בעיר, נסע לשני ימים לוינר נוישטט לרגל העסקים. אמרתי בעצם רגע זה להכניס לה פת-שחרית, והנה עברה בכתנתה ויצאה לתוך הפרוזדור. צריך לעבור דרך המטבח, יודע אתה, כשיוצאים מן הקיטון. חשבתי, ודאי יצאה למבוא-המדרגות לצורך אנושי ועטתה תחלה בפרוזדור מעיל או סודר. כעבור שנים-שלושה רגעים תקפתני לפתע בשלה אי-מנוחה. רצתי אל המסדרון ולא מצאתיה שם, ומיד ידעתי, שקרה אסון. ירדתי כברק את המדרגות ונתפרצתי החוצה, והנה אני רואה בקרן הרחוב הגומפנדורפי קבוץ בני אדם. לבי הגיד לי תיכף, ששם היא צריכה להיות. ובאמת עמדה שם, יחפה, אך כתונת-הלילה לעורה, חורת ושותקת באמצע קהל הסקרנים, וגם שוטר כבר היה אצלה כאן שוב לא יכולתי להועיל כלום. השוטר הובילה אל בית-המשמר הסמוך, ומאז שוב לא חזרה הביתה.

הזקנה פרצה בדמעות. כעבור רגע קל פתחה שנית:

— מחרתי הביתה להביא לה שמלותיה. את פריצרל

השארתי אצל השוערת שלנו. בבית-המשמר ישבה המסכנה

על הספסל והביטה נכחה באדישות. נתנה אותי להלבישה, וכאשר גמרתי, אמרה רק זאת: „הרי אנו הולכות כעת הביתה, אמא. ויקטור (זה שם חתני) יתרעם על שאני מתמהמהת כל כך. הוא רעב... כן אמרה. אבל לא זזה. ואת התינוק גם כן לא הזכירה. „בודאי, עניתי לה, „וכי לאן נלך, אם לא הביתה? אולם הם לא נתנוה לילך. „צריך שרופא-המחוז יבדוק אותה תחילה“ – אמרו. וכך הוליכו אותה אל פקידות-המחוז. לאחר גמר הבדיקה, אמר אלי הרופא: „אשה חביבה, עלי לבשרך. לצערי, שעצבי בתך מעורערים עד מאד. זקוקה לְפְקוּח־רופאים. נָתַן אותה לבית החולים הכללי. לכמה ימים בלבד. לשני שבועות, לכל-היותר. היא תבוא במחלקת וַגְנֶר־יאוריק. אל תִּבְעָתִי, אשה חביבה, רק במחלקת לקויי-העצבים“. יכול אתה לתאר לך האימה שנפלה עלי! לבי עמד מפעום. ודאי הגיע גם לאזניך שמעו של וַגְנֶר־יאוריק, שחיי אדם נחשבים לו כאפס!... ברגע הראשון לא יכלתי להוציא הגה. מן הסתם הלבינו פני, לפי שהרופא הגיש לי תיכף כסא ושלח להביא מי. אולם פרנצי הוסיפה לשבת בלי-נוע, כאילו אין הדבר נוגע לה. התחלתי להתחנן, לטעון – הכל לריק! „וזהי מרה-שחורה מפורשת“, אמר הרופא, „מלנכוליה עם מצבי-מגור והרהורי אבוד-עצמי. טעונה היא השגחה מעולה. מה תעשי, אם תקפוץ בלילה מן החלון? ! מעונכם הרי נמצא. נוסף לזה, בדיוטה השלישית! כלום יכולה את להתחייב להפקיד עליה שתי אחיות-חולים, אחת של יום ואחת של לילה? ! ובכן איפוא? ! והוא טלפן אל בית החולים ומקץ

חצי שעה בא הקרון והיא נלקחה אל מחלקת וגנר-יאוריק. מובן ממילא, שנסעתי עמה. כל הדרך החרישה. רק אחר כך, כאשר היינו כבר שם, נתפרצה לפתע ביבבה פולחת-לב. „אמא, וכי היכן אני נמצאת?” „את בבית החולים, בתי, את חולה.” אמרתי והרגשתי תוך-כדי-כך, שרגלי מתקפחות תחתי. „איני רוצה, אמא, איני רוצה! אין אני חולה! אני רוצה הביתה, הביתה!” – צעקה והכתה על סביבה. אני נתעלפתי, וכששבה אלי רוחי, שוב לא מצאתיה אצלי.

נגבה עיניה האדומות מבכי. גורדוייל עמד והביט אל האם האומללה ברחמים עמוקים ולא אמר מלה.

– וסבור אתה, שנשארה שם? – המשיכה במר-רוחה – רק שלשה ימים! לא יותר משלשה ימים! אמרו: „אין מקום כאן! כאן רק תחנה עראית, לכמה ימים בלבד, ומכאן הם נשלחים לשם. המחלה תמשך כמה שבועות, ואפשר גם כמה ירחים, לעולם אי אתה יכול לדעת למפרע במחלה זו, פעמים שני חדשים, פעמים חצי שנה גם כן, וכאן אין מקום.” התנגדתי, בכיתי, התחננתי, דברתי עם הפרופיסור עצמו, עם וגנר-יאוריק. הלה השיב: „נראה, אם רק תהא אפשרות – בחפץ-לב, אבל אם הם אומרים בהנהלה, שאין מקום, מסתמא אין, והשתדלותי לא תועיל. שם, אגב, טוב מפה. הבנין שלנו ישן ושם הכל חדש ומותאם לצרכי החולים. רק השם מפחיד. משפט-קדום ותו לא!” וכשבאתי למחרת לבקרה, נודע לי, שכבר העבירוה לפני הצהריים לשטיינהוף*.) ומאז היא שם – סִימה האשה.

(*) מוסד גדול לחולי-רוח על-יד וינה.

היתה הפסקה קצרה. אחר שאל גורדווייל:

— ומה מצבה כעת? ההוטב מעט?

— האם יודעת אני? מי יכול לדעת זאת! הרופא

אמר לי לפני שבוע, שהוטב הרבה, ושאם תוסיף כך, תוכל לחזור הביתה בעוד שני חדשים. אני עצמי איני יכולה להבחין כלום. בזמן הראשון מאנה לאכול. חפצה למות ברעב, כך אמרה. נאלצו להזינה הזנה מלאכותית. אדישה היתה לכל דבר. ותאר לעצמך: גם לא חפצה לראותני, בבואי לבקרה. ואף לתינוק לא שאלה, היתה תמיד רק שותקת. עכשיו מדברת היא כבר מעט ואוכלת מה שאני מביאה לה. פעם הבאתי עמי את התינוק — זה היה עוד בזמן הראשון — דמיתי, שתשמח בו, אך היא לא שמה לב אליו כל-עיקר. מאז שוב לא הבאתיו. חתני יוצא לשם רק אחת לשבוע, טרוד הוא. לפני יומים בקשה, שאביא לה תפוחי-זהב. עכשיו הריהי כבר ממתינה לי מציצה בעד החלון, בימים שהיא משערת, שאני צריכה לבוא — ספרה לי האחות. לפני ימים מספר גם שאלה אותה, את האחות, לשלום התינוק. אך תמיד היא רוצה הביתה. הפרידה קורעת לב. אין היא נותנת לי לילך משם. שאקחנה עמי הביתה — בוכה, מתחננת, רצה אחרי עד לדלת. בשובי מן הבקור, הריני חולה תמיד שני ימים. איני יכולה לראות ביסורי התינוקת.

— באיזה אפֶדֶן היא נמצאת? חפץ אני לבקרה.

— היא בשבעה. מתחילה היתה בתשעה, אבל לפני

שבועים העבירוה לאפֶדֶן שבעה. כאן חולים יותר קלים,

אומרת האחות. אני עצמי אינה מבחינה כלום. חולים
מסכנים הם גם פה גם שם.
גורדוייל החליט לצאת תיכף לשטיינהוף ונפרד מן
האשה.

— עליך לומר שם, אדוני גורדוייל, כי שאר-בשרה
אתה, שאם לאו, לא יניחוך להכנס.
הלך לטלפן אל הלשכה. מוטב היה, לו היה אחר
מטלפן במקומו — הרהר — אולריך, למשל. וכדרך שיקרה
לפרקים, נתקל באמת בחברו אולריך סמוך לתא-הטלפון
הפומבי.

פלוני, שמשרתו אבדה לו לפני שבועות מספר, היה
מהלך בַּטֵּל, מַטִּיל ברחובות, מרבה בישיבת בית-הקפה
וכותב מפרק לפרק שיר. בהיותו לפי שעה סמוך על שולחן
דודו, לא ידע מחסור.

— אינך הולך אל הלשכה, מפני-מה?
— איני מרגיש את עצמי בטוב — זה בשביל ד"ר
קרינדל, ובשבילך: אין בי חשק. זולת זה עלי לצאת
לשטיינהוף. רצונך להספח אלי?
— לא! מרצון לא אלך לשם, עד שלא יהיו כופין
אותי. — צחק אולריך — כלום מי יש לך שם?
— מכרה אחת. אך עכשו נודע לי, שהיא חולה.
ולמה אתה?

— אני להַרְנָהוּף. עדיין לא הצצתי היום בעתון.
אפשר תכנס גם כן, לכשתשוב?
— לפני חמש בודאי לא אחזור. זה רחוק.

— אין בכך כלום! אמתין לך.

גורדוייל קנה לוח־שוקולדה ותפוחי־זהב אחדים ופרש לדרך. ואחרי נסיעה של שלשת רבעי שעה נמצא מתקרב אל מטרתו, נלחץ מעומד בין נשים מדלת־העם, מזוינות סלסלות וצקלונים מכילים תבשילים חמים, בטָרם יחיד־הקרון, שמקשר קצה העיר עם המוסד. זה האחרון השתרע על פסגה נרחבת, היה נשקף למרחוק, — עיר בדולה לעצמה, מוקפת סיג־ברזל גבוה, מחוץ לתחומי העיר האחרת, — וכפת בית־כנסתו המוזהבה הבהיקה לתוך היום המעונן בברק חרישי וכבוש. יותר שנתקרב, יותר נעשה נפעם, אחוז מין מורך־לב אי־מסוים. כשעמד הטרם מתוך הזדעזעות אחרונה וקול־גרודו נקפד בבת אחת, נשתררה תחילה דומיה מבעיתה. החיים עצרו נשימתם. נדמה, שהנוסעים מעומעמים בדעתם: לרדת או להשאר בקרון. סמוך לכך נתקעה לתוך זו הדממה, בפתיעה מקרישת־דם, צריחת־אימים חדה, ממושכה, צריחה בהמית נוקבת של אשה, שבאה ממרחק־מה וכמו מעבר גיא־הבור הנרחב, המתקצר לרגלי המוסד. רטט צונן חלף גבו של גורדוייל. אחר־כך היתה דממה כפולה. אשה זקנה פלטה אל חלל העולם: „החולים המסכנים — מכאובים להם“. גורדוייל ירד עם המון המבקרים, חנה רגע סמוך לטרם, ואחר נתקרב אל השער. מעבר לגדר נתפרץ עכשיו צחוק־שטן לועג, רחב, צולל, נשמע למרחוק, שנמוג לתוכו קול־אשה דק ורם ויפה, מזמר שיר עליו של אופיריטה, שהיה מוכר לגורדוייל היטב, להיותו מושר למטה בעיר בפי כל. ודוקא

זה השיר העליון עשה עליו כאן רושם מדכא ביותר, כאילו נתבטאה אך בו בלבד כל ענותם של חולים אלו, ואף זו של כל המין האנושי כולו.

השוער האתליטי, בשפס־האימה העבה והסמור כשתי קרנים, הורהו את הבנין הלבן שמנגד לשער, בית הנשיאות וההנהלה, ליטול שם כרטיס־כניסה, הכרטיס בידו, טיל עוד שעה קלה, טרם יכנס אל האפדן הדרוש, בשת־יוערב של השדרות המרווחות, הנקיות, הזרועות חצץ פְחות, שלצדן רצים פסי מסלה צרה להובלת המזונות מן המטבח. מבין האילנות המרובים, המדשאות, גנות־הפרחים, תָּמרו בנינים יפים, בעלי שתיים ושלוש דיוטות, מטויחים טיח לבן, מרוחקים למדי זה מזה, כל אחד מוקף גדר גבוהה של חוטי־ברזל מסורגים. הסתו היה כאן בנגלה. האילנות כבר היו חשופים לגמרי, ולצדי השדרות צבורות היו תלוליות של סוהת שלכת מכורכמה. מעוכה. האויר היה כאן יותר חריף, יותר צונן. נראו אחיות בחלוקים אפרורים ושביסים, שומרי־חולים אמיצים, מבקרים מהלכים שלובי־זרוע עם חוליהם – וכולם, נדמה לגורדווייל, הבעת־פנים מיוחדת היתה להם כאן, כאילו היו שיכים לגזע אנושי שונה. היתה בו ההרגשה, שהוא מצוי בעולם אחר, חדש, שחוקי חיים ומות לו אחרים, מקום שבטלו ממילא כל הענינים והטרדות של העולם הרגיל, המרוחק שם למטה. אורלוגין המליט שלשה צלילים והזכירו, שצריך להכנס, כדי שלא לאחר מועד הבקורים. הוא שאל אחת עוברת לדרך, נגש ולחץ על כפתור הפעמון. אחת חסונה, שפרצוף סמוק ומגושם לה, פתחה

לו את הדלת במפתח ונעלתה שוב מאחוריו על מסגר.
 העלתהו אל הדיוטה הראשונה, פתחה דלת לתוך מסדרון
 ארוך ונהיר, ונעלה אף זו על מסגר.
 - ימתין כאן! - הראתה על דלת מימין - אקרא
 לה מיד.

והיא נתנה בקול רם, לאורך המסדרון המהודד:
 - פרזי מיטלדורפר, בקור! התלבשי חיש!
 גורדויל נשאר עומד ליד דלת החדר המוקצה
 ל"בקורים". לבו פעם בעזו. בכותל מנגד היתה שורה של
 דלתות נעולות. מפרק לפרק עברה אחות במסדרון. חולה
 אחת. מן הלא־אנושות כנראה, הסתובבה אילך ואילך,
 בנשכה תפוח גדול. פזלה לצד גורדויל וחיכה חיוך אוילי.
 אחר־כך, בהשארה מסדרון ריק לרגע, נתקרבה אליו והשיטה
 לעומתו את התפוח הנשוק.

- שך בו, יקירי, טוב הוא! - אמרה מתוך כסוס -
 האין רצונך להיות "אוצרי"? הבעל של מי אתה?
 דברה אליו ב"אתה", בחתוך־הדבור המוני. והיתה
 כמתענגת מאד. פניה האי־יפות, האפורות־מרופשות, לא פסקו
 מחיוך מטומטם. אך עתה עמד גורדויל על ריח משונה.
 חריף, חמוץ, לא־נעים, שהיה ספוג בחלל המסדרון ושנדף
 ביתר עוז משמלות־המוסד שעל החולה. זה היה ריח מיוחד,
 מין תרכובת חדשה של ריחות, שעדיין לא הריח מימיו.
 מפתח חרק במנעול והחולה נסתלקה כהרף־עין, באמרה:
 - ובכן, סָרוּס, אוצרי! אין לי פנאי... אבל תפוח
 יכול אתה לקבל ממני תמיד! להתראות!

מנגד באלכסון נפתחה דלת, הופיעה אחות ומאחוריה פרנצי מיטלדורפר. נשתפך עמהן ערבוב קולות נשים, שנבלטו מתוכו קול מתיפה וקול מצטחק. נצנצו ביעף: מקצתו של אולם מרווח עם טור מטות-ברזל לבנות, חלקו של חלון משובך, כנופיות נשים עירומות לחצאין, ליד אחת המטות. הדלת ננעלה.

בצעדים מהירים נתקרבה פרנצי מיטלדורפר. אחד מפוזמקיה הלבנים והמגושמים של צמר-גפן היה שמוט על גבי נעל-הלבד, ורגל חורת כחושה נחשפה עד למעלה מן הסובך. בלי לברכו ובלי להוציא ניב, תפסה אותו בידו, מתוך עסקנות אלמת, ומשכתהו אל תוך חדר-הבקורים, מקום שכבר נמצאה חולה אחת עם אשה באה בימים. בחדר עמדו שלשה שולחנות עגולים, לא-גדולים, וכמה כסאות וספסלים מרופדים. הוליכה אוהו אל השולחן בזווית, המרוחק משתי הנשים, והם ישבו. מיד עותה פניה לבכי בלא דמעות ופתחה בקול לחש, מבלי הציץ אליו:

— נו, ועכשיו מה יהא? שמא יכול אתה להושיעני?
אין מושיע לי בכל העולם כולו. גם אמא, דמי-ובשרי-
אינה רוצה. הביטה נא, מה רעים פני, כמה עלי לסבול —
מתוך כך נתנה על סביביה מבט נפחד — ואין איש בכל
העולם רוצה להושיעני!

עיניה השחומות היו קרועות לרוחה, דלוחות, נבעתות,
תועות אילך ואילך, והאצבעות השתעשעו בחוצן חלוק-
הפסים הגס.

גורדוייל לא יכול להוציא הגה. לבו נתכווץ בכאב.

גם לא ידע. אם הכירתהו ואם לאו. בזה-אחר-זה העלה מכיסיו את השוקולדה ותפוחי-הזהב והניחם על השלחן. אחר התחיל קולף אחד ומושיט לה פלח אחרי פלח. זו כססה רגע, כמו בעל כרחה, והניחה מיד את החתיכות על השולחן. שוב התחילה בוכה בעינים יבשות.

— אכלי נא, — נתאושש גורדוייל ואמר — זה ישיב

מעט את נפשך!

— איך אוכל לאכול, — יבבה בחשאי — כשאני רוצה הביתה ואין איש בכל מלוא העולם חפץ לעזור לי! קויתי, שאתה תרצה, כשם שעזרת לי אז על ככר-קָרֶל, ועכשיו אני רואה, שגם אתה מקשיח לבך כאבן. שום אדם, בכל העולם כולו! עזבוני פה לבדי ועלי לסבול כל כך! הן מכות אותי ושורטות אותי. לא האחיות!... — תקנה תוך פחד בהמי — אל תחשוב חלילה, שלהן נתכוונתי!... האחיות אסור להן להכות, אף כשהן רוצות!... אין אני אומרת לך, שהאחיות מכות! אבל הנשים מכות אותי ותולשות שערי. נשים רעות הן כאן. חולות אנושות, מטורפות באמת! תמיד הן צועקות וצווחות ואינן נותנות מנוח. מוכרחים תמיד לכלאן בַּמַּטֶּת-הַסְּרִיגִי או בתא הריק.

חיכה פתאם בערמומיות ורמזה בניד-ראש לצד

שתי הנשים:

— שם יושבת גם כן אחת מהן.

גורדוייל הגיש לה פלחי תפוח-זהב, שבלעתם בלי דעת. היא נטלה גם בעצמה מאותם שלפניה על השולחן ולעסה זמן-מה מחרישה, כשראשה המדובלל מורכן.

כעבור רגע פתחה שוב:

— וכל כך למה? שטות שכזו! יכולה אני לסטור
על פני בגלל זה! לסטור על פני אני יכולה! שטות איומה
כזו! הן לא תאמין, שאין אני יודעת זאת! וכי מי אינו
יודע, שאסור לצאת עירומה אל הרחוב? תינוק בעריסה
יודע! אלא שזה נשתכח אז ממני... לא שמתי כלל לב...
קלות־דעת כזו... לסטור על פני אני יכולה! רציתי רק
לראות, אם מטר יורד ולשוב תיכף... קמתי אפוא ויצאתי.
ובעת מעשה שכחתי בהחלט, כי עירומה אני, וכי אסור
לצאת כך אל הרחוב...

לפתע נתרוממה, נגשה ונתיצבה ליד הכותל, ופניה
הפוכות אליו, והתחילה משננת לעצמה במין פתוס יבבני
משונה ובהטעמת כל מלה ומלה, כשהיא מסתייעת בתנועת
יד ובאצבע זקופה:

— אל תצאי עירומה אל הרחוב! אל תצאי
עירומה אל הרחוב! אל תצאי עירומה אל
הרחוב!

פעמים אין מספר שנתה פסוק זה, כאילו כדי
לחרתו עמוק בלבה, שלא ישתכח ממנה עולמית.
פלצות חלפה כתולעת על גבי חוט־השדרה של
גורדווייל, מלמעלה למטה; זיעה צוננת נסחטה ממצחו.
הפנה ראשו אל שתי הנשים שבזוית השניה כמבקש ישע,
אך הללו לא הרגישו כלל בדבר. החולה אכלה מתוך
שתיקה מן המאכלים הערוכים לפניה, בעוד שהשניה לטפה
ראשה ולחשה אליה בלי הפסק. „זו אוכלת כל הזמן!“ —

עברו רעיון מסיח. קם ונגש אל פרנצי מיטלדורפר.
 - בואי נא. - גמגם ותפס אותה בידה - צריך
 תיכף... עוד מעט והשעה עברה. הן אנו רוצים להשתוחח
 עוד קמעה.

התירא להביט אל פניה. מנגד עיניו לא מש פוזמקה
 המשולשל על גבי הקרק.

כתינוק ציתן הניחה לו החולה להוליכה אל מקומה.
 דומה היה, שדעתה נתקררה במעט. על שפתיה הבהיק
 גם חיוך של מין ספוק-נפש.
 גורדוייל אמר:

- עליך להדק פוזמק אחד שנשמט.
 - אה, הפוזמק! מפני החפזון... לא הספקתי להדקם.
 גם „מהדקי הפוזמקים" אבדו לי. נגנבו. כל מה שהנך
 מניח כאן מתוך היד, נגנב כרגע.
 כפפה עצמה ובתנועה של קוצר-רוח משכה את
 הפוזמק עד למעלה מארכובתה.
 גורדוייל הושיט לה חתיכת שוקולדה, שדחתה אותה
 מעצמה.

- אוכל אחרי-כן. ועכשיו אמור לי, מה יהא!
 עיניך הרואות. כיצד זה כאן! שמע נא את הצוחות והיללות
 שם! אמור בעצמך, אם אפשר כאן להתקיים! האדם
 הכי חלים, לכשיושיבוהו כאן, מוכרח לצאת מדעתו - אני
 ערבה לך! ואין כל פלא! רק צעקות ויללות יומם ולילה!
 ומה יהא? מה יהא, שואלת אני אותך! מרגישה אני,
 שדעתי מטרפת והולכת. אם ישאירוני כאן, סופי לצאת

מדעתי. אין איש שיוכל לנשוא כל זה! זה עשרה שבועות,
עשרה שבועות – שוב עקמה פניה לבכי נטול־דמעות –
ע-ש-רה ש-בו-עות, ע-ש-רה ש-בו-עות!
גורדוייל חש, שעוד רגע ויתפרץ בעצמו בבכי קולני.
יסוריו היו גופניים ממש. נדמה לו, שמימיו עדיין לא חש
צער עמוק ותקיף כזה ושאין בעולם בכלל צער יותר
גדול. הדק שניו ובשארית אונו הבליג על הדמעות, שהחניקו
בגרונ.

בעקשנות מונוטונית שנתה החולה:

– ע-ש-רה ש-בו-עות, ע-ש-רה ש-בו-עות!
שלא מדעת נטל פלח תפוח־זהב ושמו בפיו. העסיס
הקריר והחמוץ השיב קצת רוחו. אלא שברגע הראשון לא
ידע, מה לו בפיו, ובהוציאו שנית את הפלח המכוסס
והממועך, הסתכל בו בעיון. עמד על טיבו, וורקו תיכף
אל תחת השולחן. בשימו כף ידו על זרוע החולה, אמר
בתחינה ושוֹלִים:

– הרגעי נא, יקירתי, הרגעי. אכלי תפוח־זהב –
הנה. תראי, הכל יחזור למוטב. מהרה תלכי הביתה. בעוד
כמה ימים, תראי. צריך רק שתהיי שקטה ואז ישלחך
הרופא מעצמו הביתה, כראותו, כי שקטה את ובריאה.
צריך לאכול הכל ולהיות שקטה.

– לא, איני רוצה, איני יכולה! – יבבה העלובה –
אף יום אחד לא! אף שעה אחת לא! מוכרחת אני תיכף
ומיד! איני יכולה להשאר כאן אף רגע אחד! דעתי
מטרפת עלי פה! איני רוצה להשתגע, איני רוצה! אתם,

אתם כולכם, מתחייבים בנפשי! שהבאתם אותי הנה! אני מוכרחת לשוב כהרף-עין הביתה! ברגע זה! שאם לא עכשיו – יהא מאוחר! כי סופי לחלות כאן באמת, ואז לא יוציאוני לחופש עולמית! הכל עזבוני ואין דואג לי. וגם אתה אינך רוצה להושיע לי. ואני קויתי, שאתה תרצה! והנה אף אתה אינך רוצה! אל מי אפנה! אמור לי, אל מי אפנה כעת? שטיינהוף, שטיינהוף! אבוש להראות פני בחוץ. הכל יראו עלי באצבע, כאילו רצחתי נפש! מעתה אין הצלה לי! הכל אבוד! שטיינהוף! עם המשוגעים! וכל זה בשל שטות שכזו! בשל שטות שכזו! ידה היתה שומה כל אותו זמן על פדחתה, וגורדוילל שאל מעוצם רחמיו:

– האם כואב הראש?

– הראש כואב! תמיד כואב הוא! הכל כואב לי כאן! עלי לסבול כל-כך הרבה! בבית הייתי מחלימה זה כבר, ופה אני רק הולכת וחולה מיום ליום! אנא, חביבי, רחמאי, אני מתחננת לפניך – התחילה מלטפת לו ראשו ולסתותיו – מפילה אני תחנתי לפניך כלפני אלהים, חוסה נא, הצילני. לא אשכח לך זאת כל ימי חיי! הצילני נא כל עוד מועד! הן אני צעירה עדיין, חפצה אני חיים. איני רוצה לחלות פה ולהשאר פה לעולם. לא אוכל לספר לך, כמה נורא המקום הזה! אני כורעת לפניך – והיא צנחה באמת על ברכיה – הצילני נא כל עוד מועד!

גורדוילל הקימה והושיבה על הכסא. חור היה כמת וכל גופו מרתית. נכון היה לעשות למענה הכל, אלא שלא

ידע, מה אפשר לעשות. מחו היה אטום לחלוטין ושום רעיון לא נאחו בו. בקול צרוד מהתרגשות פלט:
— אנסה לעשות דבר מה. אעשה כל אשר ביכלתי.
אבל עכשיו הרגעי נא הרגעי נא.

— עליך לדבר מיד עם ההופרט פון אייכנדורף —
הדירקטור שלנו, הרופא הראשי של המוסד. עכשו תמצאהו בבית-ההנהלה. לא בכל יום הוא כאן, אולם היום, שעת שיחה" לו. שלש פעמים בשבוע יש לו שעת שיחה. והיום אפשר לדבר עמו. תבקש אותו מאד... עושה הוא הכל, כשמבקשים אותו מאד... חולה אחת נשתחררה גם כן לביתה לפני ימים מספר. קרוביה בקשוהו מאד — ונעתר להם... וזו היתה באמת חולה קשה. תמיד צעקה ובכתה. אבל קרוביה התחננו לפני ההופרט והניח לה לילך הביתה... הכל תלוי בו. בהופרט פון אייכנדורף. זהו המנהל שלנו. אולם בשם אלהים, אל תאמר, שאני שלחתיך!... זאת אינך רשאי לומר בשום פנים! שאז תקלקל הכל!... — והיא שלחה מבט פוחד לאחוריה, אם לא שמע איש.
אותו רגע האמין גורדוייל לדבריה. אפשר מוטב היה לה באמת, אילו היתה בבית. אפשר היתה מחלימה ביתר מהירות.

— אדבר עם ההופרט, אעשה כל אשר בכחי.
— אם כן עליך לילך תיכף! חפצה אני לדעת מיד תשובתו. תחזור לכאן לומר לי תשובתו. אחכה פה.
גורדוייל הציץ על שעונו.
— לא נשאר אלא חמשה רגעים. לא יהא סיפק

בידי לחזור. לאחר גמר שעת הבקורים אכנס אל ההופרט.
הושיט לך עוד תפוח־זהב, כאילו היה בזה משום
תרופה. פרנצי שמה אותו מיכנית בפה, לעסה זמן־מה
שותקת, נדמתה כמהרהרת מה, ואחר התחילה שוב
מיבבת:

— רואה אתה, עכשיו כבר מאוחר!... לו הלכת תיכף,
הייתי יכולה לילך עוד היום הביתה... היית מביאני הביתה
כמו אז... והנה כבר מאוחר... עכשיו מוכרחה אני שוב
להמתין... אלהים יודע, כמה עלי להמתין עוד!... ואני
הולכת וחולה מיום ליום... עתה אחלה באמת ואז לא תהא
לי הצלה... כשנחלים כאן, שוב אין יוצאים לעולם!... עד
עתה התגברתי, נלחמתי; חשבתי, שמא יחוסו עלי ויקחוני
הביתה... אולם עכשיו אני יכולה לנשוא יותר... עכשיו
מוכרחה אני לחלות באמת...

— לא, לא, לא תחלי! אדרבה, תחלימי מהרה ותלכי
הביתה. אדבר עם ההופרט.

— עם ההופרט... — התחילה פרנצי, פסקה באמצע ונרתעה
בבעתה ממקומה.

הדלת נפתחה והאחות באה להודיע שכבר נשלם
הזמן.

גורדוייל נתרומם, אסף את השוקולדה ושרי תפוחי־
הזהב ומסרם לפרנצי. זו פנתה אל האחות בעסקנות
מרובה:

— עוד רגע אחד, האחות שְׁרָלוֹט, צריכה אני לומר
לו עוד מה.

ואל גורדוייל בלחישה מבוהלת:

– הכנס אליו תיכף!... אתה יודע כבר אל מי...
בקש אותו מאד! אמור לו, שיש לי תינוק קטן בבית
ועלי לדאוג לו... יעשה למען התינוק... לך תיכף! תמצאהו
עכשיו.

במסדרון עוד לותה אותו עד לדלת ועשתה לו סימנים
בראשה ובידה הפנויה, שילך מיד אל ההופרט. לפני הסגר
הדלת ראה עוד שבריר של רגע פניה הדהות, החלולות,
עם העינים התועות, הנפחדות ועם השער המדובלל. הבחין
גם כן, שאותו הפוזמק הימני שוב היה שמוט ומשולשל
על גבי נעל הבית. לבו נשבר בו לעזבה כך, תוך יסורים
לא־אנושיים אלו. אך הדלת ננעלה והכל תם. האחות לותה
אותו מעל המדרגות ונעלה אחריו גם דלת־המבוא.
בחוף נשאר עומד תחתיו, סמוך לדלת, לשאוף רוח.
היתה בו ההרגשה, שכבר חלף זמן ארוך, אולי כמה ימים,
משנכנס לכאן. תשישות כואבת רחשה באבריו, חֲרוֹן כסה
פניו, כאלו קם עכשיו ממחלה קשה. בלי־הרף צלצל באזניו
קול יבכתה של פרנצי: „ע־ש־רה ש־בו־עות, ע־ש־רה
ש־בו־עות... וְ, אל תצאי עירומה אל הרחוב!“... ועוד קטעים
כיוצא באלה. לא הרגיש, שמטר אלכסוני דקיק התחיל
בינתיים נתז מול פניו. רגע קל היה מעומעם בדעתו: אם
לא ילך באמת לדבר עם ההופרט. אפס תוך־כדי־הרהור
דחה מעצמו רעיון מגוחך זה. מתוך הֶרְגֵל התחיל מחפש
בכיסו סיגריטה. לא מצא אלא זנב קטן, הסתכל בו תחילה
בהיסח הדעת, אחר הציתו וזז ממקומו.

לא עשה צעדים מועטים, והנה נתפרצה שוב אותה צריחה בהמית איומה של קודם לכן. אך הפעם מקרוב יותר. גורדוייל עמד תחתיו מאובן. הצריחה נעלמה כהרף-עין, ככרותה באמצע. לא נשארה אלא אושה דקה-דקה בצבורי הטרפים לצדי השדרה המיותמת, שקלטה בעמדו בסמוך והרגיש אנב-כך בגשם היורד. שלא מדעת, מתוך רגש של חלחלה ותשוקה כאחת, המתין במתיחה פנימית להשנות הצריחה. אך זו לא נשנתה. אז המשיך דרכו אל עבר המוצא.

בטרם 6 שוב היתה הצפיפות רבה. אלא שלא נתן דעתו על כך. כל הזמן לא עזבו מין רגש של אשמה כלפי כל אלה הנענים, שהשאיר שם בצוקתם. ראה את עצמו, כביכול, כבורח מן המחנה, והוא נתביש בעומק נפשו על הרגשת השחרור, אשר נסתמנה בו שלא בטובתו למן הרגע שיצא את האפדן שבעה, ועוד יותר, משעה שעבר סף-השער של שטיינהוף.

בקרבתו פלטה אשה בקול גס, רשעי:

— מפני מה הנך דוחק עצמך כל כך, אברך? ! אם

רצונך ברחה, סע באוטו!

גורדוייל הפנה ראשו כדי חצי טפח לצד ימין, שמשם בא הקול, בעוד שכל גופו נשאר כבוש כלבנה בחומה; אך בכל חוג-ראותו לא נמצא אלא שטחו המקומר כלשהו של גב נרחב, איך-סופי, באדרת של אריג שחור, שעיר. הקול הוסיף:

— לך, לך כונתי! במגבעת השחורה!

לא הרחק נצטחק מישהו.
אך עתה הבחין גורדוייל, שמרפקו הימני טבוע
בדבר מה רך וחם. נצנץ רגע בדמיונו שד ענקי וספוגי
של איזו אשה מכוערת וניעור בו רגש תיעוב חריף. בכל
כחו התאמץ לאסוף אליו מרפקו, מה שלא עלה לו
אלא בקושי מרובה, אגב הזזה כלשהי של הגב הענקי.
סמוך לכך הגיע הטרם אל תחנתו האחרונה. הנוסעים
התחילו מפרכסים לצאת. לפני עזבו את הקרון, הפך
גורדוייל את עצמו לצד ימין, כדרך שאדם הופך פניו אל
האבן שנכשל בה, וראה אשה באה בשנים, גוצה ומסורבלת,
עם חתימת שפם שחור ותלתול שעיר לצד הסנטר. נדמה
לו שהיא היא האשה, אשר ישבה קודם בחדר-הבקורים
עם החולה השניה. כרגע צף ועלה לפניו מראה אותו חדר,
החולה הכוססת בשתיקה שבטמטום, וממעל לה, על הקיר
הכתמתם, דמות-דיוקנו של הקיסר פרנץ-יוזף. גורדוייל ירד
ופסע אל תחנת הטרם 59, המוביל אל הרינג. בשום פנים
לא יכול לזכור, אם באמת ראה שם על הכותל תמונתו
של אותו קיסר, מה שהטרידו ברגע זה בעקשנות יתרה.
כי הרי מענין היה לדעת, אם דמיונו אינו חומד לו לצון
עמו ותולה לו תמונת הקיסר על כותל ריק מעיקרו, או
במקומה של תמונה אחרת לגמרי, דרך משל, זו של איזה
פסיכיאטר מפורסם, שנוהג היה לספור זקנו כאותו קיסר:
שני קצוות מחודדים לכאן ולכאן לצדי הסנטר המגולח
שבתוך, ושמשום כך נוצר דמיון-מה בינו לבין הלה?...
חבל, שלא נתן דעתו על כך, בהיותו שם... אבל מה כל

הענין נוגע לו, לעצמו של דבר? כלום זה חשוב?...
 נכנס אל הקרון וישב על המקום היחידי הפנוי,
 סמוך לדלת. בכיס המקטורן מצא עוד סיגריטה שלמה,
 שהייתה נעלמה מזכרונו בהחלט. ובהיסח-דעתו רצה להבעירה.
 והנה אמר מישהו:

— אין זה קרון-מעשנים. אברך! הקרון האחרון הוא
 לצורך זה!

הקול הגס נדמה לו מוכר. בהגביהו עיניו, ראה
 על המקום ממולו אותה אשה מסורבלת, בעלת השפם
 והתלתול השעיר, מישרה אליו מבטה הרע. חמת-פתאום,
 עלתה בו. יחד עם זה חש מעין התכווצות באצטומכה,
 כאילו בלע מה שהוא נתעב מאד. עשה תנועה לקפוץ
 ולירד, אך בו-ברגע זו הטרם. לא היתה ברירה, אנוס היה
 להשאר. עקר את הסיגריטה מפיו והחזירה אל הכיס. אחר
 התישב רוחות, להכעיס, שפל רגליו, ותלה את העינים
 בתלתול שעל סנטר האשה. בשקידה מרובה הביט כך כמה
 דקים וזעמו פג משהו. על התלתול צמחו שלש שערות
 ארוכות, שרק אחת מהן לבנה ושאר השתים שחורות.
 גורדוייל מנה אותן היטב, כמה פעמים, ולא מצא יותר
 משלש, שרק אחת מהן לבנה. אבל קשות היו שלשתן,
 עבות וקשות כחוט-ברזל — זה ניכר היה בסקירה ראשונה,
 ולא הוצרכה בדיקה יתרה. והנה — הרהר בהנאת-נקם —
 מענין היה לראות פרצופה, אילו נגש מישהו שלא במקווה
 ותפס אחת מהן בצבת, או רק באצבעות בלבד (פרכוס
 קל חלף תוך-כדייך אצבעות יד ימינו), ו — מרזט!... הוא

כונן מבטו אל עיני האשה, כאילו כדי לקרוא בהן רושם התלישה המדומה. ואף קרוב הדבר לודאי, – המשיך מהלך מחשבותיו – שאילו תלשו לה שלשתן יחד, היתה חשה ברגע הראשון, זולת המכאוב הגופני, אף קורטוב של צער נפשי על אבודן, כגון על אבוד איזה אבר אמת... ואפשר גם, שהיתה גדמית בעיני עצמה בזמן הראשון יותר מכוערה בלעדיתה, עד שתסכין להעדרן...

– כרטיסי-נסיעה, בבקשה! – קרא בקרבתו הקר

ועוררו ממחשבותיו.

החוץ האפיר והלך; תוך איזו חנויות הוצת החשמל. באחת התחנות קמה בעלת-התלתול ויצאה, בשלחה לפני כן מבט-איבה כלפי גורדוייל. ובעוד זמן קצר עמד הטרם ברחוב הרינג, תחנת-הסיום. והערב במלואו כבר בעיר.

יעקב שטיינברג

בְּעוֹלָם הַזֶּה...

הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּצָבִי אֲשֶׁר יְטוּס לְבְרוּחַ,
עוֹד מְעֵט וְלֹא יַחַת מַחְצֵי הַמְּעֵטִים וְהַרְעִים,
וְלֹא יִשְׁאָר בְּפֹה
רַק צְמָאוֹן לְכַח.
וּמְרוּצַת הָרִיק בְּתוֹךְ לְהַקַּת הַפְּרָאִים: –
הָעוֹלָם הַזֶּה...

הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּדְבוּרָה שׁוֹקֵקָה וְזַעֲמוּמָה,
עוֹד מְעֵט וְהַתְּעוֹפֵף לוֹ הַרְחָק מְאֹנֵי הַכְּבֹדָה,
וְלֹא יִשְׁאָר בְּפֹה
רַק מְתַק תְּעֻלוּמָה,
וּפְחַד הַשּׁוֹא הַמַּתְהַלֵּךְ בְּעֵדָה: –
הָעוֹלָם הַזֶּה...

הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּפָרִי אֲשֶׁר אֵין לְפַצְחָה,
עוֹד מְעֵט אֶפְלִיטָנוּ בְּלֹאט מִבֵּין שְׁנֵי הַבְּטָלוֹת,
וְלֹא יִשְׁאָר בְּפֹה
רַק זְכָר שֶׁל רֵיחַ
וְעֶצֶב הַלְוִי שֶׁלְשִׁיר הַמַּקְהֵלוֹת: –
הָעוֹלָם הַזֶּה...

יהודה בורלא

הַצָּרָה

[פרק ראשון מהרומן "בת ציון"]

כשפקחה רוזה רודוביץ, נערה כבת שש־עשרה, את עיניה משנתה, היו נגוהות־השמש, החודרים לעת בוקר מן החלונות שבצד המזרח, מציפים את החדר וכובשים את רובו. מיד זקפה חצי גופה, כמתוך בהלה על שאחרה לישון, וישבה רגע קט במטה. אך השעה לא היתה מאוחרת ורק החלונות אשר לבית הגבוה, המופנה אל האופק המזרחי, היו מקבלים את קרני השמש הראשונות בשפע. לעיניה נשקף מן החלונות האלה כל מזרחה של ירושלים העתיקה עם סבך בנייניה הנוגעים חצר בחצר, כותל בכותל וגג בגג; הכל היה שרוי עוד באותה שעה בין קטעי אורות, שיורי צללים ואחרוני דמדומים, ובית המקדש, מדרש שלמה וכן כנסית־הרוסים (בגת שמנה) עדות חמש הכפות המזהבות זהב טהור ונוצץ, ואלפי מצבות־הקברים הצחורות, הקטנות, המפוזרות בפסגות הר הזיתים, כמו מחוך מהפכת שדים ומלאכי חבלה – כל אלה היו כפושטים ומעלים מעל גבם דוק־ערפל, קלוש, חור, כעשן קל, כמו הועלו ונערכו בלילה, בפנות־סתר לא ידועות.

קרבנות עולה וקטורת למכביר, מידי נעלמים וטמירים, על חורבנה של זו העיר ירושלים, ועתה, עם זריחת השמש תלכנה תמרות העשן האחרונות הלוך והמוג, הלוך והעלם. רוזה זכרה בו ברגע, כי לשוא היתה חרדתה: זה היום השני שהחלו ימי הפגרא של הקיץ בבית-ספרה, בית-הספר הצרפתי של האחיות „סן-ז'וזף"; היא אינה צריכה, איפוא, לקום ואין עליה למהר כלל; פטורה היא עתה מעול בית-ספר ומחובות שעורים לחדשים ויותר. היא חזרה והטילה את עצמה פרקדנית על הכר ועיניה פקוחות לרוחה, כאומרת לחוש ולטעום מטעמה של מנוחת הפגרא באין מפריע.

מיד החלה חושבת בהרגשה נעימה על הקורות אותה תמול שלשום בבית-הספר עם כלות זמן הלמודים. המורה החביבה, האחות אודט, אמרה לה שלשום, לפני צאתה את חצר בית-הספר, שתבוא אליה היום לפנות ערב אל חדרה – היא רוצה לדבר אתה.

„איך היה כל הענין כסדרו? איך היה?" – החלה רוזה לחזור מחדש על כל פרטי הקורות הקלות, כאשר עשתה כמה פעמים במשך שני הימים שעברו.
כך היה:

חלקו את התעודות באולם הגדול, המפואר. כל מורה עמדה על יד כתתה. נכנסה המנהלת. באולם היתה דממה. כולן צפו בלב דופק, כפי שנראה מהחורון הקל שבפני רבות. גם לבה המה ופעם, אף כי ידעה שתעודתה תהיה מן המצוינות. המנהלת החלה לקרוא בשם כל ילדה, מסרה

לה את תעודתה והעירה מלים אחדות, ספורות. לשלש המצטינות שבכל כחה וכתה נתנה בעצם ידה פרס, שהיה מוכן על ידה בשולחן. אחר־כך צפתה (הוי, כמה ארכה אותה העת!) לתוך כתתה, הכחה הששית. נחלקו כבר תעודות חברותיה. נשארו שלש: פורטוגה עזריאל, מְרִי נְסָאף הנוצריה, והיא. מי תהיה הראשונה? מי משלשתן?...

והנה נשמע קול המנהלת הצלול: פורטוגה עזריאל!

„היא השלישית!“ – נגשה אל המנהלת וקבלה את הפרס: אטלס יפה. אחר־כך... אחר־כך... נשמע: – מרי נסאף! נגשה וקבלה צלב קטן, יקר, עשוי כסף הטוב... ובכן – היא הראשונה? כששמעה אחרי רגע קול המנהלת: רוזה רודוביץ! – פָּעַם קולה כמצלה של שעון. כשצעדה לקראת המנהלת היו ברכיה כושלות וכמעט מעדו רגליה. כעין ערפל נמתח בין עיניה. איננה זוכרת איך הגיעה אל השולחן ומה הם הדברים הטובים שדברה המנהלת באזניה (פלא, איכה נשמטו מזכרונה כליל!) אך את דבריה האחרונים הספיקה לקלוט. כנראה כך אמרה: „בית הספר מתגאה בתלמידה חרוצה כמוך...“ „ובעד אהבתך וחושך הדק בשפה הצרפתית (כן, ככה אמרה) – נתן לך לפרס המלון: לְרוֹס הקטן המצויר“. ממנו תשאבי ותרוי את צמאונך לדעת – והיא העלתה בת־צחוק קלה על שפתיה.

וכשאחזה בידיה את הספר העבה, המכורך כריכת־עור יפה, חלקה ונעימה – נדמה כאילו מלאכים טובים הניחו בין ידיה מטמון יקר למאוד...

„אחר כך מה היה?“

אחר־כך, כשיצאו כל הבנות לחצר וגיל־אושר היה נוצץ ומזהיר מעיני רבות מן המצטיינות והטובות, וצהלת־שיחה, סוערת במקצת, נשמעה מפני כל הבנות בעברן בין העצים הרמים אשר בגן — נתרוקנה לפתע כל החצר כמעט. היא התעכבה על יד הגדר והתאמצה להכניס את הספר העבה והגדול שקבלה אל תוך ילקוטה, אך צר היה הילקוט מהכילו. והנה עברה על ידה האחות אודט, עמדה סמוך לה והביטה רגע קל אל אשר היא עושה.

— הנה גדלת היום, רודוביץ, — אמרה בבת־צחוק ובטוב־לב — הספר גדול מדי מהכניסו אל ילקוט בית־ספר. קחיהו בידך, הלא משא נעים הוא — לא כך? — ואחר־כך קרבה אליה והוסיפה: — שמעי, בתי, בכונה באתי אחריך; אני מבקשך לבוא אלי ביום שלישי בשעה חמש אל חדרי מספר 8 — אני אמצא לברי — הכל נוסעים — אני רוצה לדבר אתך קצת — התאבי רוזה? (כן אמרה ולא כנתה לה רודוביץ).

— ברצון רב מאד! — מהרה וענתה — אבוא...

— טוב, בתי, בשעה חמש בדיוק, מחרתים, תהיי פה...

— לפקודתך, אחותי.

— להתראות בתי.

— להתראות, אחותי.

כך היה כל הענין.

ומה רצונה? — „אני רוצה לדבר אתך קצת” — כך

אמרה — מה רוצה היא לדבר? איזה „סוד”? מה יכול

להיות? והן האחיות המורות מעולם לא תרבינה שיחה עם

התלמידות, גם לא שמעה ולא קרה פעם, שתסור תלמידה אל חדרן הפרטי. שם, בצד המערבי של הגן, מקום מעונן של המורות – כרשות מובדלה ועליונה נראה תמיד בעיני הכל, ומעולם לא נגשה שמה תלמידה. מהו אפוא הדבר? אכן היא, האחות אוֹדֵט, מחבבת אותה ומסבירה לה פנים תמיד; גם היא, רוזה, אוהבת אותה יותר מכל נפש אחרת בעולם (מלבד, אולי, את אמה); כמה פעמים הרגישה רצון חזק לחבקה ולנשקה בחזקה, את זו האחות הנפלאה. המרגישה ומנחשת האחות כזאת? הן אומרים: „הלבבות הם מראות“. אפשר היא מרגישה; הן היא כה מטיבה להבין, לדבר ולהביט ללב! איך היתה השיחה ביניהן לפני... כחצי שנה?

בבוקר נכנסה היא לחדר המנהלת לשלם שכר-הלמוד. המנהלת לא היתה, האחות אוֹדֵט ישבה ליד כסא המנהלת. היא מסרה לה את הכסף – ובעת שכתה לרשימת הכסף ולקבלה, אמרה לה האחות מתוך עבודתה: „אוכל לבשר לך, רודוביק, שחבורך (החבור על הנושא, העושר האמיתי הוא ההסתפקות במועט)“ הנהו מוצלח ונאה“. ואחרי שמסרה לה את הקבלה אמרה לה עוד: „אבל איזה עצבון מסותר מורגש בדבריך שכתבת... הסובלת את מאיזה דבר? גם בעיניך ישכון לרוב כעין עצבון ודאגה...“ היא הרגישה שהסמיקה בכל פניה ולא מצאה מענה. אז אמרה: „היי עליזה בתי, עבדי ולמדי משמחה...“ ובהיותה קרובה לה, הושיטה האחות את ידה ולטפה את שערות ראשה ואת פניה ברכות ובקלות... אז עמדו להתפרץ מעיניה דמעות

והיא מהרה לצאת מחדר המנהלת.

ועתה רוצה היא לדבר קצת אתה. או אולי נודע
לה דבר מה מחיי הבית?... היתכן? איזה הדרך יכולה
היא לדעת דבר? כזאת לא יתכן. הלא הן, האחיות, אינן
נראות בין הבריות – נזירות הן ואינן יוצאות בעיר אלא
לעתיים רחוקות.

„איך שהוא, עוד היום אדע את הדבר לאשורו” –
אמרה לעצמה. בכל אופן נעים יהיה לשבת ולדבר, להביט
ולהסתכל בפני האחיות אודט ובעיניה הטובות והשלוות...
ובשכבה שעה ארוכה במטתה, היתה רוחה טובה
עליה. כעין שמחת-חג אפפה את כל עצמותה לזכר דברי
השבח של המנהלת, לדבר הצטיינותה הרבה ולמראה
המתנה היקרה לה מכל, המונחת עתה למולה בראש
השורה הקטנה של ספריה על השולחן.

אך בו ברגע נקפּה לבה כמו מכאב מוחשי ואמרה
בין שפתייה: „לא טוב, לא טוב שאני שמחה כל-כך לעת-
הבוקר: אחרי שמחה בבוקר יקרה דבר עצב ויגון בערב...”
היא יודעת זאת מן הנסיון... כמה וכמה פעמים קרה אותה
ככה... עליה, אפוא, לקום – תעזור מעט בעבודת הבית.
הנה אחיה הקטנים (פרומה בת תשע וזליג בן חמש) קמו
זה כבר – ובכל זאת נשארה עוד שוכבת במטה והרהרה
את הרהוריה.

רוזה רודוביץ (הנקראת בפי כמה מאנשי הבית
במבטא האשכנזי: רוֹיִזָּה) היא בת לנפתלי בן הרופא
הזקן, ד"ר משה רודוביץ, ואמה, דוֹנָה, (גם שמה הפך

בפי אחדים (לדינה) היא בת הרב חכ' יוסף טולידאנו, אב־בית־דין לעדת הספרדים. זה היה אחד הזוגות הראשונים בין שתי העדות בימים ההם לפני כשלושים וחמש שנה. הרופא ומשפחתו (אשתו, שלוש נערות ונפתלי בן חמש, היו בני־ביתו) השתקע בירושלים בשנת תרמ"ג. הוא היה אז מכובד וחשוב גם בעיני ארבעת הרופאים, שהיו אז „בסך הכל” בירושלים. ובין התושבים היהודים, וביחוד בין הערבים, נודע לרופא מובהק ובעל יד צלחה. גם רצוי וחביב היה לכל בהליכותיו ובמדותיו. הוא היה קצר קומה, כפוף במקצת, בעל זקן רחב וצפוף מצבע כהה; גבות עיניו עבות וסבוכות, רמז לתקיפות וקשיות, אך עיניו הפיקו גלוי טוב־לב, רכות וענוה.

מאז השתקע בירושלם נמשך לבו, שלא כרוב אנשי עדתו, לאהבה את בני עדת הספרדים בין מהמשפחות המיוחסות ובין מקרב המוני העם. בהכנסו אל חולה ספרדי רגיל היה להאריך בשיחה. מלבד מה שנהנה להראות את ידיעתו בשפה האספניולית, שרכש לו בזמן קצר – היה מכון תמיד לשאול, לחקור וללמוד את חייהם של „הספרדים”, (לעתים ישב ורשם בפנקסו מפי אשה או זקנה, ברוב הקשבה, תורת איזה תבשיל או דבר מעשה־מאפה ספרדיים) ותמיד שבח וקלס ברוב תהלות מה ששמע או ראה – אם היה זה „מנהג” ידוע, או אמונה טפלה או הלצה עממית. ואם היה בעל־הבית בן־תורה, חכם ספרדי, או סוחר מכובד, היה הרופא כשוכח את החולה ואת הבקור – וישב והשמיע אמריו בהרחבת דעת.

למען ישמיעו מצדם שומעיו את חלקם: „פונטיקאס“ (חדודים), דרושי פסוקים, או באורי מדרשים תמוהים. לפי טעם הספרדים. ורבים ידעו, שאם רצונם לקצר את בקורו, יש לתת לו שכר הבקור יחד עם „פונטיקאס“ אחדות... מכיריו הספרדים היו נוהגים להביע את דעתם, מאחר־גב, על מהלכיו המרושלים, שאינם דומים כלל למדותם של הרופאים המהודרים והנעלים, — במלה אחת הכוללת את כל היחס של הספרדי המגוהץ והמיושב בדבורו ובשיחתו: „אשכנזי“!

כשנזדמן פעם, לרגל עבודתו, לבית הרב יוסף טולידאנו — נעשה בזמן קצר למקורב לבית. מאז הכיר את הרב הספרדי הלז, גבה־הקומה ונעים־התואר, המהלך כל הימים במדים נאים ומתוקנים, כאילו מוזמן הוא תמיד לאיזה חג או חתונה — נקשר אליו בקשרי רעות. ברבות הימים ראה הרופא והכיר את הרב כאדם נעלה, המחמיר תמיד על עצמו בהלכות־מוסר וארחות־יושר במדת קפדנות וברוח תקיפה, ונוהג מנהג ותור וסליחה לגבי אחרים. גם הכירו למדי כרב מופלג ומופלא בתורה והלכה. מדותיו של הרב הספרדי, דבורו, מהלכיו, היו מעלים על לבו של ד״ר רוזוביץ דמות קדמון אחד מעין „הראשונים“. אף השמיע בכל עת מצוא את דעתו זו לאזני שומעיו: „מן הרגע הראשון שראיתי ודברתי עם ח״ר יוסף טולידאנו דמיתי לנפשי, שדמות כזו היתה ודאי להרשב״א או להרייף — אין ספק שכך היו אלה“. גם הרב הוקיר והעריך את הרופא ה„תלמיד חכם“, אשר כעוצם ידו ב„חכמת

הרפואה" כן רבה בקיאותו בעניני דת ודין.
על ידי כך מצאו האבות, אשר הבינו איש לנפש רעהו (לא כן האמות, ולא כל שכן הבנים עצמם), לבוא בקשרי משפחה ביניהם – וכך נלקחה דונה, אחת מבנות הרב, לנפתלי הבחור בן שמונה-עשרה, שהיה עוזר-רוקח במרקחת של אביו (תורה לא רצה ללמוד וגם לא היה מסוגל לה, ומקצוע הרוקחות לא למד כלל בשום בית-ספר, ורק תורה שבעל-פה למד במקצת מפי אביו, והיא – בימים ההם, במדינת תורכיה – מספיקה להיות „רוקח“).
אכן כשעמדו שתי המשפחות לבוא בקשר החתון, היו רבים שהביעו לאזני שני הצדדים חששות וספקות, וטענו רבות על „סכנת החדוש“ ועל מנהגים והרגלים וכדומה – אך הרופא, כאיש משכיל ונבון, נטה דוקא לחדשות, לחדש את „בית ישראל ואת בית יהודה“, שיהיו „שני השבטים לאחד ולא יתפרדו“ וכו'.

אך עד מהרה נגלה, שהזוג לא עלה יפה, והענינים בין הזוג עצמו ובין הנשים במשפחות – היו יגעים. וככל שנולדו הולדות, כן גדל הקרע ועמקה השנאה בלב הבעל לאשתו. הבן נפתלי לא היה תפארת לאביו. הוא ירד מן המסילה והלך מדחי אל דחי, מהלכיו ודרכיו היו נלוזים ורעים, עד הגיעו אל חברת הולכי בטל יהודים ומוסלמים. ודומה היה אז, שבנפשו של זה התרכזו בכל כעורן כל החולשות של היהודי בן הגלות, עד כדי שרפת כל עצמותו: התבטלות עד תכלית, תשוקה נפרזה לחקות את מנהגי הערבים ודרכיהם, הסתגלות נלעגה לסביבה הזרה – כל זה

אצר נפתלי רודוביץ בנפשו עד להרעים ולהרגיו. הוא היה גבה-קומה, רזה במקצת, פניו היו מכוסים צלקות ממחלת אבעבועות, זקנו השחור היה גוזז עד דקה, לראשו חבש תרבוש אדום ורם, כערבי מגזע וכאילו לא ידע מעודו כסוי אחר לראשו... בשיחתו ובדבריו שלב ובולל בטויים ערביים במבטא ז'רגוני ובלעגי-לשון מעוררים צחוק. בימי חול היה לבוש חליפה אירופית, כביכול, אך בימי שבת וחג היה אוהב ללבוש, מתוך חמדה והנאה ילדותית, כפתן משי והמין רחב במתניו, כדרך הערביים, בקצרה: נפשו היתה כצמודה ושוביה לדרכי ישמעאל.

מאז בא ד"ר רודוביץ להשתקע בירושלים, שכר לו חצר מיוחדת בעיר העתיקה סמוך לרובע העיר של הערביים, לצורך עבודתו בין אלה. הבית שהיה בן חמשה חדרים עמד ברובו על קמרון גדול ורחב, שחללו היה אפל וחשוך. מיד לכניסה בחצר, דרך הפתח הנמוך שדלתו היתה מצופה אבק, עלו ממדרגות לא רחבות, חלקות, עתיקות, אל הבית למעלה. החדרים היו מרווחים. בהיות הבית בנוי על הקמרון הרחב והגדול, היה כמסולש לרוחות הנושבות ומרחפות עליו תדיר. אך בכללה, בכל מראיתה, היתה החצר העתיקה, האפלה (ביחוד במעלה המדרגות), המסוידה ברוב כתליה שכבות-סיד עבות משנים על שנים, המעלות, פה ושם, מעל גבן לחלוחית של טחב, כזיעה קרה הנפלטת מגופו של בעל-חי זקן ותשוש-כוח – בכל מראיתה החיצונית הלזו היה כמו אוצרת בקרבה החצר הערביה הזו דבר-מה זר, סודי, מאים, כמו שהיו אמנם במרבית

הימים גם חיי השוכנים בו זרים, מעורפלים ומפחידים. בכל נפש משש הנפשות שוכנות הבית הזה נכרו במשך השנים קוים מיוחדים של יגון-כשלון ושבירת-תוגה. הרופא הזקן היה בימי זקנתו מעורר רחמים ותמהון ברשלנותו וחדלון כוחותיו; הבן נפתלי – במרוצת שגעונותיו וזדונות מעלליו; (אשת הרופא לא האריכה ימים רבים אחרי נשואי הבן) הדודה זלטה (אחות אשת הרופא, שנשארה מימי צעירותה כל חייה אלמנה) העכירה, כמו על פי צו גורל, יותר ויותר את חיי הבית, בשחרות לבה ובאיבת העד אשר קננה בלבה לדונה; וזו, דונה עצמה, עם מכאובי יסוריה ועלבונה אשר רבצה תחתם. נוסף עליהם חי בבית הזה מכבר, בלא קרבת משפחה כל-עיקר, יהודי זקן כבן חמשים – „חיים כנראה“ (כך נקרא בפי כל, על שום שהיה משמיע כמעט בכל משפט היוצא מפיו בלשון גרמנית לא צחה ביותר אשר אהב לדבר: „אָס דָּכט זיך“, או: „מיר שיינט אָס“) ושלא היה שפוי בדעתו לגמרי. הלה סר לבית רודוביץ בעת פריחתו והצלחתו ויהי מאוכלי-שולחנו של הרופא המיטיב, הנתרן ונדיב-הלב. וכך נשאר בבית, כממלא שרותים קלים. גם בעת אשר הגיעו לבית הרופא ימים קשים ורעים, נהיה כסמל חי לדלדול ולירידה אשר לבית הזה. ומסביב לכל אלה צמחה וגדלה רוזה הבכורה, הנערה החמודה והיפה, אשר גורל בית משפחתה זה הָרַת בנפשה, ביודעים ובלא יודעים, את אותותיו העמוקים והמחרידים.

אבל היו ימים, בראשית בואו של הרופא לירושלים, והבית

הזה היה דוקא כפנה חשובה ומכובדה ברובע הערבי הרחוק. כלפי חוץ, לעיני יהודים, היתה הפנה הזו כמאירה בתחום האפל של „רחובות הגויים“. השלט הקטן, הפשוט (אחד המעטים בעיר העתיקה כולה), אשר היה תקוע מעל פתח החצר הנמוך, הכתוב באותיות אשוריות ולטיניות — דיר משה רודוביץ — היה כציון-כבוד לעדה היהודית, שהרופא המומחה והחשוב הלזה — יהודי הוא, וכמו היה בכחו של השלט הקטן לנהד ולהכשיר את הפנה הזו, למרות מראיתה המוסלמי-ערבי.

וכלפי פנים — הרי בבית הזה ראה אז דיר רודוביץ הצלחה והרוחה רבה. פה השיא את שלוש בנותיו בשנים הראשונות לבואו בפרק זמן לא ארוך; פה הביאה לו עבודתו בין הערבים פרי רב למדי. אף רוזה עוד הספיקה קצת לראות בטובה. היא זוכרת כמתוך ערפל (מעת היותה בת ארבע-חמש) את מגרת השלחן בחדר הקבלה (זו הריקה והשוממה עתה לרוב) כשהיתה גדושה תמיד מטבעות כסף ונחושת.

ומן הקומה התחתונה אשר לבית עלו תמיד לאזני העוברים-והשבים קולות קרקורי אוזים ותרנגולים; והבריות בעיר זו, שרוב תושביה היהודים היו דלים ועניים, היו מספרים בהנאה ובחמדה, שעל שולחן הרופא עולים לסעודה גם בימות החול פרגיות וברווזים — צהרים וערב. והדופקים על דלתותיו של הרופא בעיני צדקה וגמילות חסדים נענו תמיד בעין יפה בלי הבדל עדה ומעמד.

ברם מעת נשואיו של הבן היחיד נפתלי עם

הספרדיה – החלה שולטת יד גורל קשה בבית. לגבי בעלת-הבית, אשת הרופא, היה הדבר למעלה מכל ספק: דונה הכלה הביאה אֶתָה קלֵלָה. הקטרוגים והסכסוכים, האיבה והשטנה עלו וגאו, וגורל הבית שקע וירד. וכשנפלה לְמִטָּה עקרת הבית, בהתקפה של מחלת הסוכר שלה – לא קמה עוד. מאז גדלו צרה ויגון בבית. הדודה זלטה ונפתלי שמרו איבה נוספת לדונה, „שירדה לחייה” של „אמא”.
הזקן הוקיר ביותר את כלתו הַצְדִקָּת וידע, שאלמלא ידה הטובה, טעם חשכונה בבית ומהלכיה הפשוטים והישרים – היה הבית הולך לטמיון.

אך במרבית הימים היה נראה ברור, שאישיותו של הרופא הזקן הולכת ומתמוטטת, הולכת ומאבדת את ערכה ומשקלה. אבדן האשה, עקרת הבית, צרת הבן הבזבזן והרודף רוח (הוא הביא פעמים את בית-המרקחת עד משבר ועד סגירתו כליל), הליכותיו הנלוזות, המבישות, אשר ראן בעיניו ולא יכול לעצור בעדן, התמורה שבאה בעיר במשך שנים מעטות מפני בואם של כמה רופאים חדשים יהודים ולא יהודים, אשר פגעו במדה קשה בחוג עבודתו – כל זה הלם פעם אחר פעם את האיש לאטו עד השתנותו כליל. הקו הבולט ביותר אשר נראה בו לעת זקנתו היה – מדת ההכנעה וקבלת הדין כגזרה ממעל. כזאת נכר ברור בכל אשר עשה וצעד. דומה, בסתר לבו כמו הודה האיש, כי טעה ונכשל בשנותו מן המקובל, מן הישן, מִמְּנֵהג ישראל – והוא נענש על כי לגלג ודבר עתק בזמנו על התקשרות חדשה בין העדות... ואם בדבר שאין בו כלל משום חטא

וסרה היו אלו החוצאות – סימן הוא שאין אדם חפשי ברצונו. אין ביכולת אדם לבחור דרכו כטוב בעיניו. קצרה יד אדם, קצרה מאד, ולא יועילו לו לא סגולות מדע ולא ערכי-בינה... יש עליונים על עליונים, אין בחירה חפשית. אבל יש להטות שכם ולקבל את העול אשר הוטל על שכמנו לשאתו... מתוך כך, כנראה, היה כבוהל ומתרשל גם במקצועו. הוא הלך עוד לבקר חולים, אך בלי אמונה בתורת הרפואה. לכן כשנקרא אל חולה, היה מהלך בדרך לאטו, כטרוד בקרב נפשו, והיה לוחש מזמורי תהלים או משנן משניות בעל פה... וכשבא ובקר את החולה יעץ לרוב במנוד ראש: בעיקר יש לערוך תפלה וצדקה. התרופה – לפי דעתו – לא תועיל, אם אין בטחון גמור אשר רק ביכולת ה' יתברך לרפא ולהועיל... וככל אשר יעץ כזאת לשוחריו, כן, כמוכן, רחקו מאד ממנו, והוא הגיע למצב זה, שבתור רופא כמעט נשכח מכל. לפעמים עברו ימים שלשה וארבעה, והוא לא נקרא אל בית חולה בעל יכולת. אך מספר ממאמיניו ומחסידיו המוסלמים לא סרו מאחריו, והודות להם יכול הבית להתקיים, אף כי קיום דחוק ולפעמים גם עלוב.

ולא בפעם אחת ולא בלי התאבקות נֶכֶף גבו ונפלה ריחו של הרופא המומחה והחשוב. לא פעם נסה לאזור חיליו כדי לישר את צעדי בנו בעזרת הקונסול האוסטרי, שהוא היה נתינו. פעמים רבות גם בקש עזרה מאנשים חכמים ונבונים, מכובדים ובעלי-נסיון, לדבר על לב בנו – אך לשוא היו מאמציו.

היו ימים והוא התאמץ למצוא בחיי שיבתו הקודרים תנחומות ומרגעה – בנכדה, ברוזה החמודה. זו, הקטנה והפקחה, היתה מילדותה כקרן-אורה באפלת מעונו של הרופא. היא היתה בעיקר הנשמה האחת, שבגללה נשמעו לעתים תנועת שמחה וקול־חיים בבית הרופא.

כשהיתה בת חמש-שש כבר הכירו בילדה הנאה והחמודה – פקחות, צרות והבנה. כשגדלה יותר, תססו בקרבה תנועה וחיים בלתי רגילים. מבוקר עד ערב היתה מתרוצצת בחצר הגדולה במשחקה ובשעשועיה; ותמיד, בלי־הרף, היתה במצב של תנועה, פעולה ודבור, ופוח והתעסקות. היא דברה לא רק בפיה כי גם בידיה, ברגליה, בכל תנועת גווה. יותר מכל היתה נתונה לרוב בתשוקה עזה לרקוד. היא רקדה מתוך הליכה, דלוגים וקפיצות – כעפרה קלת-רגלים. גם דמיון מופלג וסוער נגלה בכל שעשועי הילדות שלה. הזקן, שהיה בודקה תכופות, ידע שהיא עצבנית, רגשנית, בעלת טמפרמנט ואופי תקיף וקפריזי – אך הוא נוכח ברורות, כי היא גם בעלת כשרונות נאים וכלי מחזיק ברכה.

כבת שבע התחילה ללמוד קרוא וכתוב – „לשון קודש“ ואידיש – מפי איזה אברך, בחור ישיבה, שהיה מלמד גם ילדות אחרות ממשפחות כשרות, ובקלות רבה רכשה את תורת הקריאה והכתיבה. אז שעשע הרופא הזקן את נפשו בחברתה של הנכדה „החכמה“. הוא אצל עליה מברכת תורתו ואוצר למודיו. מדי שבוע בשבוע ישבה על ידו ולמדה מפיו חומש; גם בפירוש רש"י ידעה רוזה להבין

בטעם ובנועם, להנאתו ולשמחתו של הזקן.
 אולם ככל אשר גדלה הילדה והחלה מביטה ומבינה,
 מסתכלת ושופטת, כפי ראות עיניה, במחזות הבית ובעניני
 הבריות – כן הלכה ושקטה ברוחה (בכל אופן – כלפי
 חוץ), היא לבשה רצינות, ישוב־דעת, ולפעמים גם עצבות
 של גדולים, מדות אלו נראו ביתר תוקף מתשוקתה
 להתבודדות... יחד עם זה הלכה הלוך והתחמק, הלוך והמלט
 מחברתו של הזקן.

ובאחד הימים (היא היתה אז כבת עשר) השמיעה
 את רצונה בבית ללכת לבית־ספר. רצונה ללמוד את השפה
 הצרפתית – בבית־הספר „סן ז'וֹן־ף“. בהשפעת ילדות חברות
 מקורבות, שלמדו שם ושהיא ראתה אותן תמיד בקנאה
 רבה, התלהבה כפי תכונתה בתשוקה עזה להיות גם היא
 כמותן. אז התלקחה מלחמה כבושה בין הזקן, האם ובין
 הקטנה. אך היא, בתקיפות של ילדים עקשנים התוקעים
 עצמם לדבר אחד עד דָּכָא את הכל מסביב – הכריחה את
 הזקן ואת אמה (האב הסכים מיד לדבריה, אך לא בא
 בחשבון בשום ענין מעניני הבית) והסכימו לנסות דבר.
 יעשו נסיון לחודש ימים.

הילדה היתה מאושרת. היא דבקה בלמודים ובשעורים
 בצמאון של בני־גזעה – „מתמידים“ עקשנים ואכסטרנים
 קשי־עורף. פעמים דלגה ועברה בכל חצי שנה מכתה
 לכתה אחרת. „הנסיון“, איפוא, נמשך בלי פגע ומכשול,
 עד גמרה את הכתה הששית בהצטינות, בהיותה כבת שש־
 עשרה – ועליה ללמוד עוד שנה בכתה השביעית, העליונה.

אכן כשנודע הדבר בזמנו, כשבועים אחרי הכנסה לבית-הספר, לזקן השני מצד האם, האב-בית-דין, (שהיה גר בבתי מונטיפיורי, והוקיר רגלו מאז מבית החותן) – בא הוא בכבודו ובעצמו אליהם ועמד בכל תוקף להוציא את הילדה מבית-הספר. הוא הטיף מוסר לזקן, המעביר על מדותיו גם בענינים חמורים כאלה. היתכן שנכדתם שלהם תלמד בבית-ספר של נוצרים? מה היתה לו? מה פשר הרכות הזו, המאבדת את בעליה לדעת? לכל הפחות בבית-הספר של חברת כ"ח, או של "עזרה".

– אה, הללו – טען הזקן נוגות – גרועים מן הנזירות. אלו, למצער, שומרות דת ודין שלהן באמונה, והללו אפיקורסים ועבריינים הם להכעיס.

וכשדרש הזקן מהילדה עצמה במתק לשון לעזוב את בית-ספרה – הורידה את ראשה וענתה קצרות:
– אם לא תתנוני ללכת שמה, אשליך את עצמי הלילה לבור.

– לבור? – שאל הזקן בזעם.

היא תקעה את עיני-התכלת שלה העמוקות והעצובות בפניו של הזקן, זה שכל בני משפחתו מקטן ועד גדול יקלו לדברו ועמדו לפניו במורא ובכבוד כלפני איש מלכות, הביטה בו ישרות וענתה:

– כן. לבור.

כשראה הזקן את דומיתו ושתיקתו של הזקן (שגם היא היתה נובעת, כנראה, מתוך הכנעת תקוה, שאולי זו ביתרונותיה ובסגולותיה תקום מחר למושיע לבית הנה

אחריו) – נתמלא הרב חמה וקפדנות כדרכו וגער בילדה
בנזיפה:

– לבור? לאבדון ולשטן! כן. מוטב שתמותי מאשר
תעבדי למולך! עזת-פנים כזו! בת אביה!
ואל הוריה אמר בזעם לשון:

– ראו, עתידה זו לשפוך את דמכם מכלמה, היא
תמכור נפשה לעבודה זרה! בת אביה!
ויצא את הבית ברוגזה.

אביגדור המאירי

שירים

א. בידי אדם

בידי אדם, בידי אדם.
זוהי התפת. הגהזם.
בתפת זו נשוף את עורף
והחנק דם.

פה לא הרעב ולא הסחי,
ולא הפצע, ולא הקאב:
פה הנשמה על גחלים שוכבת
ולא הגו.

בידי אדם, בידי אדם.
הבט בפניהו ואל תדמע.
ואל תתחנן לו ואל תאנח.
פן ישמע.

פן יראך מתמסמס וחי,
וישאך בנחת: קשה לטבול?
אחר יתוך ונדליק סיגרה
וילך לאכל.

בידי אדם, בידי אדם.
אשר ישנא אל, ימסרהו לו;
והוא יושב בשמים וישחק
לגורלו.

שנה, שקט, תרע"ו.

ב. מלחמה באדני

אם גאה גאה לך, בן אדם,
ואם אל כסיה תביאך גאותך התמימה—
חשך-נא ורעה, לא כלפי אדני:
הראה את פתך ליצור קטן זה,
לקנימה,
האוכלת את בשרך הרענן בעודה חי.

בבשרך היא יושבת, בעורך הרך,
ובלשונה שר-המות, המרעיל בך את הדם.

ועד שאמה אומר להכחידה ברצח,
הנה היא דגרה בגופה המפנק
והחם,
להשאיר לעצמה גיר לחיי-הנצח.

אם גאה גאה לבה, בן-אדם,
לא כלפי אלהים הרם אגרופה באון –
מיצור קטן זה הכרת נא גיר:
מכנימה קטנה, אשר דמה האדם
לה מזון
והיא אוכלת את בשרה, את גוף הפביר –

שזק, שקט, תרע"ז

ג. מלך הפחי

החלונות מזהמים, הקיר מלא פית,
הדלת הרעועה באין צירים ובקריח,
וקהל הצרצרים יצרצר ונצריח
ומדהים בי לאט את צער הרעבון, –
שלום לך, אחי בשיר ורקבון,
שלום לך, אחי בשיר ורקבון!
הכתלים מצירים רק-שעול ודם,
עבביש שעיר-בטן מתפש שם בכם

וזבובים יבשים גם פה וגם שם
 ועכברי-מות מציצים לי בדמי —
 אשריכם, בני-פגול, בן גילכם אני,
 אשריכם, בני-פגול, בן גילכם אני!

ביון-טיט הקרקע כמהים נרקבים
 ופשפשים עליונים מתעלסים באהבים,
 ובסדקי התקרה הגשמים אט זבים
 ושולליות מגפה באפי לי תסרחנה —
 הנה ברוך, מחנק, כל אור בי השפח-נא,
 הנה ברוך, מחנק, כל אור בי השפח-נא!

צל מחי אט עוברת תרדמה אדמה.
 החרקים, הרמשים ילטפוני בתנומה,
 ואני שוכב נשפח ובנפש סתומה
 והומה מטמטם ומזמרר בדמי:
 אשריני, אשריני, אני מלך הסחי,
 אשריני, אשריני, אני מלך הסחי!

סומסק, תרע"ז

יעקב רבינוביץ

על הספור העברי

לא לדון על הספור העברי בכלל ולא לשם הערכות של טוב ורע באים הדברים שיאמרו פה, כי אם הספור העברי בתקופתנו, מימי המלחמה ועד היום – הוא הנושא, הרכיבים שבחר לו הספור שלנו בשנים אלו. כי למרות רפיון-הידים בשתיים-שלש השנים האחרונות – לא פסקה היצירה הספורית במחננו, ואפשר (דבר העתיד להגלות בקרוב) דוקא שנים אלו, עניות הפרסום ורבות התלונות, הן שנות הכנה ליצירה באה. לא באיזו אידיאה ודרישה קדומה אשר לה ישועברו כל רצון ושאיפה – נגש הכותב, אלא כראות במה יצירתנו הספורית של השנים האלה עסוקה ולאן היא שואפת, לחדור אל מניעה הפנימיים, לתהות על רעיונותיהם, נטיותיהם ורצונותיהם של היוצרים, עד כמה שהתבטאו ביצירות, מבלי הזקק לנזירות של עומדים מחוץ ליצירה זו ולתביעות של מקצועות יצירה ורוח זרים לה. ומובן מאליו, שבהיקף זה יש מקום רק לדברים, אשר ההרגשה הטבעית של אנשי-ספר מכניסה אותם לתוך רשותו של הכשרון היצירתי. ועוד: פה יכולו בחשבון דברים שנכתבו בידי מחברים בעברית. לכל מיני תרנומים, גלויים או נסתרים, ואפילו חשובים שבחשובים – אין פה מקום. וכן אין הכותב מתחייב להזכיר את הכל ואת כל. הוא יסתפק באופיני ובכולט; והשאר, מפני קוצר המצע, ישאר בשביל בקורת מפורטת וכיבליוגרפים. ואת הסופרים והקוראים הסליחה.

א

שנות המלחמה, בנוגע לפרסום דברי-ספרות, היו שנות בצורת בתכלית, לא מתוך דלות יצירה, כי אם מסבות חיצוניות. הנזרות שננזרו ברוסיה על המלה העברית והתנאים הקשים של הוצאת ספר בארץ ישראל – גרמו כבצורת זו. ולכן צהל כה הקהל העברי אחרי נמר המלחמה לקראת כל ספר. ואמנם; הופעות הספרות הראשונות אז הבטיחו הרבה והשעה שחקה לספרות, למרות יסורי-החיים. הקובץ, כנסת, וספרי, התקופה הראשונים וקובצים אחרים עוררו תקוות ודברו ללבבות; חדושים גדולים ביחס לספור לא היו בהם, הכל היה עוד המשך, ואך בימים ההם לא היו מופנים הלבבות להבדיל בין המקצועות, ודברי הספרות בכללם היה מרנש בהם משהו מרענן ומעודד. והרענן הזה הורגש ביותר בארץ ישראל, וגם בעתונות העברית באמריקה היה לא מעט מן החיוני. והרות הטובה הזו, רוח אסיר שנפתחו לפניו דלתי כלאו, הכינה את הקרקע גם ליצירה הספורית. האמת היא, כי רוב דברי-ספור שנתפרסמו אז נכתבו בימי המלחמה וחלק גם לפניה. ימים אלה צמצמו סכום של אנשי-יצירה בחוג יצירתם, הוציאו מן הרנע, מהיות זקוקים לתנאים ולטעם ששלטו סביבם, זקיקה שלא בהכרה, (מכיון שהסופר אינו חפשי ביחס לסביבה ולדרישותיה) – ויחדום עם נפשם. מעטים ובודדים גם שוחררו מהתכובו לענפי ספרות שונים. ובהגיע דברי-הספרות לדפוס, נכר בהם דבר-מה מיוחד, עצמי. הנבת הנפש על הדברים נהיתה אחרת ונצטללה הרגשה חדשה, סתומה, שרחשה בלבבות עוד קודם ושהגיעה לנלוי ולבטוי אצל אנשים מעטים ובמקרים בודדים.

הזקוקים הדברים לראיות? די להציג את הבלטריסטיקה שלנו בשנים האחרונות שלפני המלחמה כנגד זו שלאחריה. בשורה שלמה של דברים גדולים וקטנים הגיעה ההרגשה החדשה לבטויה ולנלוויה. ב,בסתר רעמי וב,מרמי הופיע לפנינו

ברדיצ'בסקי אחר, עמוק יותר ואלמנטרי יותר, וגם מצע העלילה השתנה אצלו; ב'המוצאי של ברנר, בהפרק הקטן על החיל האנטולי, באו בטוי נפשי וצמצום-אור, שלשוא תחפשו דונמתם ב'שנה אחת'; ב'הנרח' קפץ עגנון קפיצה רחוקה מעל כל מה שכתב קודם, וגם, החצוצרה נתבישה של ביאליק נעימתה ואורה רחוקים הם מהאפור והאטום שב'אריה בעל נוף' ואפילו שב'מאתורי הגר'. שופמן התלבט עוד בספוריו הראשונים שלאחרי המלחמה עד שהגיע לאותו המרחב של 'אדם בארץ'. והרוח החדשה הזאת הלכה הלוך והבלט. בהנבחה הנפשית מונח יסוד השנוי. מה היה מחדש, למשל, אורי ניסן גנסין, לולא היה בא בהנבחה הנפשית המיוחדת ובנעימה שלה? הודות לזו שמש הוא מעין נשר לשתי התקופות.

קשה להגדיר את ההרנשה החדשה הזו, כי כמספר האנשים מספר ההרנשות. המציין הוא, כי חלק של סופרים זע וזו בנפשו. אין זה אומר, כי בא שנוי בתוכן הדברים, — לא לספורי-מלחמה, פונרומים ומהפכה מתכונים אנו בזה — (אף כי תכנים אלה מלאו את הספרות אחרי-כן ('יבין, אביגדור המאירי, שטינמן, סיקו, הזו וראובני) כי אם שנוי בכטוים, ביחס הפנימי של הכותבים לענינים שנפשם עסוקה בהם. בני-אדם שוחררו במובן פנימי, והרי זהו העיקר והמכריע, ולא תוכן חיצוני, מקרי לרוב. המסתובב סביב התכנים, או יותר נכון, מסביב למקומם, כרנעם ולמקריותם — לא יתפוס את תוכו של החדש הזה, את ה'מה' האמתי שלו, לא יחדור לנשמתו. וכן צעצועי-צורה חדשים, חיצוניים אינם יותר מאשר קלפה מתנוצצת אם חסר בהם הנדעין בן-המשקל של ה'מה' הפנימי. ההויה והנשמה לא תצומצמנה בפנה אחת וברנע ידוע לבר, אם נדון לא מנקודה פובליציסטית, כי אם מתוך צרכי הנפש החיוניים והאמתיים. וכן אין קלפה אחת לכל הנדולים, כי אם נדול וקלפתו שצמחה מתוכו, מעקרו ומנשמתו של ה'מה', אם אינה רק פסולת של

מקריות שנדבקה בו. והאין ההנכה הנפשית וההרנשה הנרלה חלק יסודי של כל תוכן וצורה?
 ואך לשם הבנה יותר מלאה של החזיונות נט קצת הצדה ונסתכל בחזיון כללי, בהבדל שבהתחדשותן של פרוזה ושירה מחורזת. הבדל זה יזרוק אור על איזו נקודות בדברים שנאמרו פה ויאמרו עוד.

ב

בפרוזה שלנו אחרי המלחמה לא הורגש המשבר שעבר על שירתנו. הפרוזה אינה ענין פתאומי, כי אם ענין אמי, ולא האכסזוה והדביקות פועלות בה, כי אם הלך-הרוח הפנימי בהתמונות עם המחשבה. עינתי באנטולוגיות צרפתיות של שירה ופרוזה חדשה שהופיעו עיי הוצאה אחת. והנה בעוד שחלק גדול של המשוררים הם בני-אדם בניל מעשרים עד שלשים, ורובם עוד לא עברו את מחצית חייהם, הנה מעשרים וחמשה פרוזאיקנים, מספרים בעיקר, רק ארבעה לא עברו עוד את מחצית חייהם, (בני 29-34) ועוד ארבעה הם למטה מארבעים. יותר משני שלישים (17 - הם בין ארבעים וששים 1). מה השואה זו אומרת? פרוזה אינה פרי התפרצות כי אם חזיון של בנרות. כחה של שירה הוא בתסיסה ושל פרוזה - בצלילות. לשיר הצלול יש ערך גדול, ואך בשביל יחידי סגולה, - עיקר כחו של השיר הוא באשו, בוולקניותו. אין זה אומר, כי אש זו מזכה גם את הסינים והפסולת, האש באה גם לצרוף. אך מהותן השונה נעלה מעל כל ספק.

ולכן אין השנויים בפרוזה מובלטים על פני השטח כבשירה, והפרוזה משתנית דוקא לא בשנות המשבר, כי אם במשך השנים שאחריו. שירה ששנויה נכר בה כרגע - אינה נפסלת

(1) וגם סופרי רוסיה החדשה שנתכנסו לאנטולוגיה גרמנית - רובם הגדול עבר כבר את מחצית חייו, ולשלמות ספורית הגיעו מעטים.

בו, ואין זה נוזל עוד ממנה את אריכות ימיה. לא כן פרוזה. בה הרגע רק פוגם. (פה מונח ההבדל העמוק שיש למשל בין פרנץ ורפאל המשורר לורפאל המספר. המשורר בהוצאת שיריו החדשה, צרף בכר, זקק, ושירתו נשארה תוססת כשהיתה, בעוד אשר בספוריו האחרונים סר לגמרי מדרך ספור התסיסה שלו; לא הרוצח אשם כי אם הנרצח.)—לספור יש חק-חיים והתפתחות אחרים. ולכן עם כל שנוי החמרים, הלשון, היחס וההגבה הנפשית שבספור העברי בתקופתנו זו — אין השנוי בו בולט, ולאנשי שטח אין בו שום חידוש. מה להם ולאור ולנעימה, לנוני נפש וחיים? הן להם את המהפכני, התוסס, המוזר ותכרך נפשם. ומצד שני אין גם אנשי האתמול מבחינים בשנוי. הם חיים ברשמי ילדותם או נעוריהם, במוסכם אשר בחונם; ולכן שני אלה הם מאוחדים לבטול ולסתימת-עין מראות את היש והנולד. ולכן היוצר בתקופתנו מוכרח להסגר בתוכו, לסתום אזנו בפני אותה הבקורת שגנויה אינו חשוב משבתה, וליצור למרות הכל בלי ערוד והבנה מסכיב, בעד הקורא הטוב והישר, שלא יתכן כי אינו בנמצא בפנות שקטות וטהורות, מחוץ למהומה, ומחוץ למרירות של כושלים ומשתתקים.

ג

הסתלקותם של ברדיצ'בסקי וברנר היתה אסון גדול לספור העברי. שניהם מתו בעצם התבגרותם. ברנר פרסם את שכול וכשלוין, ספורו הגדול, הראשון שבו ידע לתת צורה שלמה לתוכן, ושלא נכתב מגלות-מגלות או פרשת-רשמים, ושהיה בו גם איזה קו עולה למעלה. את המוצא הזכרתי כבר. וגם במהתחלה היה רצון חדש: למסור את הדור הנולד ואת הלשון העברית המדוברת בפיו, בנמנומה ובחיוניותה. אם כי בימי פרסומו של הספור כבר שקעו החיים ההם בחלקם, התלמיד השתנה והגמנום שכפיו התחיל להיות דבור. צעד גדול

יסודי ולאין ערוך עמוק מאלה צעד ברדיציבסקי ב, בסתר-רעם. משהו כביר, עתיק, מיסטי בקע מתהומם של חיים חדשים בערך. וביצירה שלא ננמרה, יצירת-הפזיונות, מרים, הוכנס גם כן חומר יקר שלא הוחד כראוי, אלא שבכל זאת מוסיף הוא להקסים בנקודות האור המתנוצצות בכל פנה שבו. ועם מות השנים רבצה איזו הרגשה כבדה. מנדלי מת זקן ושבע ימים, ולא היה מקום ליתמות. אלה יתמונו, והספור כאילו נתיתם גם הוא.

וגם, קנאת סופרים נחלשה. השנים עוררו כך תמיד את הצורך לנסות כחך. האחרים, הטובים שבהם—רק אנשי זוית היו. זוית מיוחדת, זוית-פלאים אפשר — ואך זוית. ואין זה לננותם — עובדה היא.

והחיים לא עמדו, והספרות צעדה הלאה. כרכי, התקופה הופיעו זה אחר זה, ומעברותי, 1) המקלטי, השלוח, קובצים שונים (רביבים ו, למשל) והדים (אל יחשבו לי את הזכרתם לחטא. עובדה היא). וגם בשבועונים בארץ ובחול הופיעו דברי ספרות, וגם ספרים חדשים בהוצאות שטיבל ומצפה. 2) וכך נצטבר רכוש ידוע, שכא הזמן לעמוד על טיבו.

ולאט לאט, בלי רעש ומבלי שהורגש הדבר ביחוד, נשתנה שדה-הספור. היסוד הפחות שמלפני המלחמה נעלם כמעט. היסוד החשוב — מי מת ומי נסתלק ומעשים ממשיכים, ומן המבטיחים של אז — מי אכזב ומי קים ועלה. וחדשים קמו, ומתדפקות גם פה צפרים חדשות. הקורא השגור אצל השמות הקודמים אינו מוצא את מכיריו מכבר, ואלה שהוא מכיר — דומה, פרצופם נשתנה, לא כל כך החיצוני כמו הפנימי. והמבוכה רבה.

ויש גם פזור רב: קבוץ נלויות. אין כוון אחד, ואי-אפשר שיהיה, וגם לא רצוי. דורות שונים, ארצות, סיני חיים רחוקים —

1) האדמה של ברנר, כידוע, לא היתה במה לספרות יפה.

2) דביר-מוריה עוסקת עד היום בכנוס.

וחפזים. פה ושם גם מוצאים מה שמחפשים, פה ושם גם אפינוניות, ואך בעיקר – הליכה ולא עמידה, לא על נבי השטח, כי אם במגע הנפש. וחזיונות מחזיונות שונים. לא הכמות של ההופעות הספרותיות חשובה כי אם האיכות. יש שנויים איכותיים. נעמוד נא עליהם.

ד

קודם כל הלשון והסגנון. לפני המלחמה שלט בעיקר סגנון אחד: מנדלאי. המתנגד היחידי שבא בחשבון, פרץ (כא בתיאוריה, כי אם בכטוי) סר אל ספרות אחרת. פרישמן התהלך בצדי דרכים. ונדמה כי יש רק נוסח אחד לפרוזה שלנו, הנוסח העברי-ארמי-זרנוני. בשירה שלט חופש, היה אויר. גם התלמיד והחסיד הראשי לא הכנים שירתו בעול. במקום זה שועבדה הפרוזה. נננו התניך, נננו מאפו, סמולנסקין וברודס. כל האפשרויות הרחבות של בטוי חפשי, מיוחד במינו או ממוזג – נעלמו או נחנקו. בפרוזה מתוך לספור נחנקו האפשרויות הסגנוניות הפרישמנית והברינינית, והדרגוניות אצורה נמתחה על שמי הלשון והסגנון. האור שהבהיק עוד אצל הרב כהה ונאפר אצל התלמידים, ביחוד אצל פרחי כהונה, שהשתדלו להיות כשרים בעיני מנהיגי הספרות. העברית הקצרה, התמציתית, הבהירה נהיתה אצל אלה למנומנמת, למליצית-נבובה, לכבדת-פה ולנלענת כאחת.

ולאט לאט בא שנוי. התחילו מתקוממים עוד בימי חייהם הזקן. אחרי מותו התפרצו אפילו מן התלמידים. חסיד שבחסידים, ש. בן-ציון, התחיל מחפש דרך אל התניך, עוד חסיד גדול שיי עננון, נלה ביצירה תמציתית נפשית וחיונית (לא רק סטיליזציונית) ב, בדמיימיה את הדרך אל מאפו. מחנו, מיפיו, מלשונו של זה דלה הוא פנינים. ונס התפיסה הפנימית שם מאפויות היא. צעד גדול ומכריע בשביל עצמו לצד תנכיות צעד יעקב שטינברג במקומות רבים בספוריו, ובעיקר ברשימותיו, שבאלו נסה גם להחיות

את המליצה. הוא ממשיך את הקו הפרישמני לדרכו שלו. (נסיון מענין של לשון ובטוי הם תרגומי קרליל ופיין של אינהורן.) בקצרה, הספור השתחרר משעבודו של מנדלי, כשם שהמאמר מחפש לו דרכים בלתי-אחר-העמיות בלשון ובסגנון. ארץ ישראל, בנלותה פניה, חושפת לנו יותר ויותר את התניך ומשרישתנו בו. ועם התגלות העושר של שירת-ספרד ועל ידי השפעת שירת דורותינו על הפרוזה, נהיית זו יותר שירת ועסיסית. ביאליק המשורר השפיע על פרוזתנו יותר מביאליק הפרוזאיקן, באשר לידי סינתזה של פרוזה ושירה הגיע ביאליק בשירתו ולא בפרוזה. והוא, שנתן לנו את האגדה בסגנונה, שב עתה לדרכי זאב יעבץ ומתוך אגדה ללשון תנכית. עוד פסולת מנדלאית קנאית ממלאת את העתונות, (במנדלי עצמו היו לקויים, אך לא פסולת) ונחשלי הספרות עוד מחזיקים בזו, ואך הספרות בכלל השתחררה.

ומתוך שבת-חרוין היא ישנם גם סופרים שמתוך בחירה חפשית ממשיכים הם דרך זו של מנדלי. אחד מהם הוא בורלא. ואין פלא. מתאר ההוי הספרדי בלשוננו, הני נלותי בארץ הבחירה, בוחר ללכת בדרכי הגדול שקדמהו. מנדלאי כמוכן ידוע הוא גם חמונות מבית מבשל השכרי של ברש; מנדלאים הם ספורי עגנון ואגדותיו הסטיליזציוניים, ופה ושם ממשיך עוד גם שופמן את הקו. ואך היקף שלטון המנדלאיות בספורנו צומצם, הן בלשון ועוד יותר ביחס, כתפיסה. בראיה ובתיאור הדברים. אין נוסח אלא נוסחאות, סגנונים, הופעה משותפת לרוב הספרויות עתה, שהשאיפה לסגנון חדש ולחפיש דרכי לשון יותר מתאימות להרנשתנו ממלאה אותן. אין האדם האירופי — וגם היהודי הרי אירופאי הוא — יכול לצמצם את חייו במסגרת של סטיליזציה עשויה לפי מתכונת של יהודי בן פנה מסכנה בתקופה לא-מזהירה. התניך השתרש באירופה ולא האגדה וההלכה שלנו, וליהודי השב לארצו לחדש בה חייו על ידי מוינת מקורות מולדת

ואבות קדמונים בתרבות אנושית בת-תקופתנו ונכדת תקופות-
יצירה נפלאות – אי-אפשר לותר עליו. ועם תחית הלשון,
הארץ והתניך, ועם צורך בהשכלה ובאזרחיות של מולדת-שבה
ספרותנו של תקופת ההשכלה עם חבתה הרבה לציון ולשפת-
ציון, (השרידה היחידה, אל נא נתביש בכטוי יקר, אמתי ולבבי
זה!) ועם שאיפתה לחדוש החיים ולאנושו של היהודי ולאזרחו
בחיים, בעבודה ובתרבות ונהיית לרבים מאתנו מקיצה וחיה. יש
בה הרבה אוצרות שננזו, הן בתוכן, הן בלשון והן בצורה, ויש
מה ללמוד ממנה. ומי שיתנבר על משפטים קדומים ויטהר נפשו
כילד (כמה אוהבים הילדים את מאפו וסמולנסקין וכדומיהם!)
יחשוף בה עושר ויצא עמוס אוצרות.

וכך נשתחררו הלשון, הבטוי והיחס מחד-גונית מעיקה
ומצמצמת. נפתחו אופקים, וביניהם עתיד גם הקו המנדלאי
להתפתח ולחיות, והוא גם חי, אך לא באונם כי אם מתוך
רצון ובחירה חפשית. ויש אפילו שמספר בלתי משוחרר, המשועבד
עדיין למנדלאות, כש. ל. בלנק, והולך לו בדרך סלולה זו
מהרגל – מוצא בכל זאת גם הוא את דרכו. מה שמציון
את התקופה עתה הוא חופש. אין התכנסות תחת חופה אחת,
אין יצירה בחבורה, כי אם פזור מבורך של יחידות ועצמיות,
בבקש לו כל איש את שבילו ומשעולו, עד שגם דרך-הרבים
נעשית כאחד השבילים. בכלכלה נעשים נסיונות קולקטיביים
חשובים, ויש שהם גם לברכה; ביצירה רוחנית, כנראה, צדק
ברנר; כוחם של סופרים הוא ביחידות, וחופש זה הוא ערוכה
ליצירה עתידה. יצירתו של עם בארץ ידועה ובתקופה מסוימה
מצטרפת אחר-כך ממילא לדבר-מה משותף, ואך עשירות-זרות
הן התקופות, שכל יחיד מהלך לו בשבילו עם האלהים שבלבבו,
בלי אפטרופסות ובלי מטות-סדום.

ה.

הופעתם של סופרים חדשים עם תכנים חדשים או בלתי-
 והופעתם של תכנים חדשים אצל החדשים או הקודמים, אינה
 מרובה בתקופה זו יותר מאשר בתחלת כל תקופה קודמת
 בת-חדוש. המלחמה, הפרעות והמהפכה הרוסית – השפיעו
 על הספור שלנו פחות מאשר אפשר היה לחשוב. המלחמה –
 לא אנו עשיונה ואת נפשנו לא הכנסנו לתוכה, ולכן לא אוכזבו
 בה בעומק נפשנו, ומצפוננו לא יסרנו בעדה. תפקידנו בה היה
 עלוב, ולפרקים גם של נוול פעוט. אם עמד איזה מפקד יהודי
 בראש איזה מחנה – הרי לא יהודי הוא במובנו הלאומי ולחונ
 תרבותנו לא היה לו שום שיכות. היהדות הרוסית-פולנית הובלה
 כשור למכת. נפשנו לא היתה בכל העסק הזה, ריקם נכנס
 האדם העברי אליה ונכוב יצא מתוכה.

הפרעות – מוראן היה בכמותן. בהן הורגלנו. הן עברו
 עלינו פעמים קודם. ומה אפשר להוסיף על משא נמירובי?
 וגם ישנם אנשים שנפשם סולדת בכל ההשתמשות בפונרומים
 לצרכי-ספרות (שניאור בטא הרגשה זו בקיצוניותה). והמהפכה
 הרוסית החריבה את האדם מישראל ואת חיינו לא חדשה. גם קומק
 הסופרים העברים ברוסיה שנשבעו לה שלמו בחרותם ובדכו
 נפשם ובאכזבה בעד דבקותם בה. מרכזו נפשו של האדם העברי
 נשאר איפוא בעיקר בהווה, באתמולו ובתקוותיו הארץ ישראליות.
 הנענועים על חיי-התמול, שנחרבו בחלק גדול שלהם, עוד התנכרו,
 והעירה שנחרשה לשדות-נויים או שנתרוקנה מקדשיה – מופיעה
 באור ילדות ושל אבות ואמהות. מן התפל של ההנה ומאכזבותיו
 הקטנות בורח האדם גם אל ההיסטוריה, אל העבר הרחוק. יש
 שכל העבר הקרוב נהיה ענין לא-חשוב לנפש. אוירת חיי-הגלות
 שלאחרי המלחמה עם הספרות והתגרנות הכוזיה מכל תגרנות
 שהיתה – הבו בעינינו את כל חכמתנו ופקחותנו. ובאה שאיפה
 לאדם הישר, העובר תמים את דרך חייו. ביחוד רוכש זה את

הלב, בראותנו את פרצופי הפוליטיקה שלנו מימין ומשמאל, בנולה ובארץ. ומה פלא איפוא, אם סופר רחוק מספרותנו וחסיד היידישי לפנינו (ר. זליגמן) גלה פתאם, דוקא אחרי כל הבלהות, את נסין ומרוממהו מעל להופעות שתי הספרויות יחד? היקה חיינו התחיל להמאם על רבים מאתנו עוד לפני המלחמה. כמה שנאהו ברנר! פרישמן שפיליטוניו הפוליטיים בעתונות היידית הראו אז את כל עומק בחילתו לורשה היהודית ולמהומתה – ברח המדברה. הוא התחיל אז בספור ההיסטורי. ש. בן-ציון, הנאהב בכל הני עד לשגעון, כחל בכל זאת בעמקי נפשו בבסרביה שלו ואבר דרך ותעה על כל שבילים מבלי להגיע אל החוף עד היום. דרך המלך של חיינו, זו שבה התהלך מנדלי, וגם דרך הרפרוף של פרץ – שתיהן רחקו מאתנו, התמוטטו מתחת רגלינו. איזו דרך מלך? איזו אידיליה? איזו רוחניות? איפה הן? ומה יסורי נסין המחטט בנפשו וביחידיו המעטים ובנופו הקטן כבר אז, ולכן נסיונו של פוזנסקי להשתעשע בקטנות של הדור החדש, ולשפוך עליהן את כל אורו, ולהיפק, כעסו והתמרמרותו של ברנר וגורדינו על הכל, ופסימיותן הקרה ומנרדת-האפסות של שופמן, והבריחה של עננון אל הסטיליזציה של עולם שננו, ונסיונו להציל ממנו שרידים, וערנת דבורה ברוך להתכנס אל תחת קפוטתו של אבא. ומהם גם הנטיה לספור ההיסטורי (בריחה לימי הביניים של יהודים וגויים ושיבה אל מאפו ואל עולם התניך), וחטוש בדברים רחוקים, פרי קריאה (הלבן של ש. בן-ציון) ונהית-הנפש לאדם ישר הצעד וההרנשה – יעקב רודורפרי, ונהית שופמן לאדם-מחר, להבן, והתרפקותו על הנוף הזר מלא-האור ועל בודדים מאנשיו. ולכן גם הכנסת הגוי לספרותנו, הן, המתנכר, האויב, הדורס, והיחס אליו לא בתור נגוד או מתננש כמקודם, כי אם כאל חזיון לעצמו, כאל היקה חיים בלתי פנומים, לא תלושים, חיים על קרקע וממשות, חיים נוזלים לאט או סוערים בקצף-אונים, לא כקצפנו העלוב וחסר הכת,

המקלל מבלי לשנוא והמחרף בלי בזות. (הנויים של ברדיצ'בסקי, שופמן, דבורה ברוך, ברש, פווננסקי, הוז, בורלא, בלנק ועוד.) גם הוז, שמצא תחילה כל כך ענין בהוה, ברוסיה היהודית והנויית החדשה, בורח ממנה לכל הרוחות, ליהודים ספרדים לקושטא, ליהודי-עבר משלנו, ל'חתך-דמים' – ורוסיה החדשה נעזבת על ידו. איפה הם הימנוני ההנה בספרות היידיש? מדוע מספריהם שרים שירים לארץ-המועצות ומן הממשות שלה בורחים? איפה הן היצירות הגדולות מחיי יהודי-פולין? והם הרי מחיבי הגלות הם?

המהפכות! קראתי ספורים שונים מחיי ערינו ועירונינו בתקופת מהפכת 1905, וכמה שמעתי על תקופה זו בעל-פה. איזה עלבון ונמיכות חיים ומעש! הספרות העברית יותר מדי אמתית היא ושרשית, כדי שתוכל לנפח בני-אדם-קריקטורות וחיים שהנם רק זיוף והעמדת-פנים. והמאורעות האחרונים? אלה שחיו בתוך הבלהות עסקו בהם הרבה, ויש שהגיעו בהם גם לנובה, (שמינמן בציוור הראשון „מן הזבח“, סיקו ב' ישראל-בן-ישראל) ייבין עורר בנו רחמים, הוז רכש את הלבבות תיכף, ואבינודור המאירי הלהיב קהל חסידים בוועותיו. לשירתנו החדשה (וגם אצל משרניחובסקי) נהיו המאורעות והבלהות כמעט לתוכן קבוע, והספור – לא, ספורנו הולך ומשקיע עצמו בעולמות אחרים, ובצדק, אם ימצאו אנשים שהמאורעות ימלאו פתאם את כל נפשם עד ליצירת-אמת גדולה ומקיפה – אדרבא! לעת-עתה גם התובעים שבמספרים נותנים לנו רק פרורים. כנראה, גם אצלם אין הדברים כסדרם, או שהענינים הם רק תימות, או שדבר-מה אחר מושך יותר.

1

ביחס לספור ההיסטורי נעשה עד עתה מעט מאד. אם לא לחשוב את שלמה מולכו של קבק ואיזו נובילות או אנדות בודדות של אחרים. לא התפרסם עוד עד עתה כמעט

מאומה (אם לא מחוץ לגבולות היצירה). ספור זה עודנו בכתוליו, אלא, אם לא יזכו האותות, יש לו עתיד אצלנו. הארץ, התניך והנענעים על גבורים אמתים ויצירה גדולה אינם יכולים לבלי הסב את תשומת הלב להעבר הרחוק.

ואילו הייתי מכנס את שלשת רבעי ספורינו שמאחרי-המלחמה ומצרף אליהם את רובם של אלה שעברו בכתב-יד לעיני, הייתי אומר, כי ספורנו של עתה שייך ברובו לסוג הנקרא בשם 'אמנות-המולדת'. תנועה ספרותית זו היתה חזקה מאד בגרמניה, מדינה שהפרובינציה שלה לא נתרוקנה ולא נאכלה עי עיר הבירה והרכוז הפוליטי ועסי-חייה לא חרבו, והינה נשתמר בו הרבה מהנו. ספרות אוסטרית ושויץ ארצות-ההרים היו בעקרון ספרויות-מולדת. כאנגליה קם לספרות זו הגדול במספרי תקופתה האחרונה, תומס הַרְדֵי, שצייר כל ימי חייו, לא את כרכי אנגליה ומרכזיה, כי אם את נוף מולדתו הקטנה ואנשיה. בצרפת התרפקו על הפרובינציה אלפונס דודה, פייר לוטי ועוד, ואך לא באינטימיביות כזו של פֶרְנַסוֹא מוֹרְנֶק וחבריו בימים אלה. אצלנו, חוץ מברנדשטטר ועזרא גולדין, ש. בן-ציון, ומשרניחובסקי בהאידיליה לא התרפק שום איש על הפרובינציה. מאפו, סמולנסקין וברודס טשטשוה לשם האידיאה. מנדלי קפץ בעמק הבכאי מעירה ליטאית לעיר דרומית מבלי שהקורא הרגיש בזה. הוא הבליט את המשותף, את כלל-ישראל שלו, וכלל-ישראל, הטפוס היהודי המשותף (היהודי של ארצות המזרח והמערב לא בא בחשבון בשבילו, ורק יהודי רוסיה) דרש את דרך המלך. את המולדת הקטנה, את הנוף כבד רק באיזו הערה (וישומיר העיר, למשל). פרץ הלך גם כן אל המחר, אל החסיד, אל הרעיוני. בשאר נגע דרך אנב, ולכן יצא לא חשוב. וגם ברנר שעבד את הארץ להרעיון. הוא חי בגליציה ולא ראה אותה כמעט, בלונדון תאר בעיקר את האיילונדוני, ובארץ-ישראל את הגלות שבה. אחרי ש. בן-ציון, שחבב את שטח המולדת בכל חושיו ונשמחו,

היה ברדיצ'בסקי הראשון שהרית את המולדת הקטנה בריחה המלא. ווהלין, אוקרינה שלו – הן ממשיות מיוחדת, מחוץ לכל רעיון, חסידות ומגמות. אם תעביר את יהודיו למקום אחר ונסלת מהם כמעט את שורש חיותם. גם במערב רואה הוא את הנוף. הסטודנט שלנו אינו חי שם באויר ריק, ואם כזה הוא אז ברדיצ'בסקי שובר עליו את המטה, תלוש הוא, מרחף באויר, אישירות מסכן. הרגשת הנוף והאוירה של המערב היא שגורמת לסטודנט את היסורים וקורעת את נפשו לגזרים.

הרגשת נוף ואוירה חזקה היתה גם בנגסין. ריח מולדתו הקטנה לא הרפה ממנו, ובשביל זה נשאר זר לארץ ישראל, ובשביל זה כמש בחוץ, בנדודיו. כמה רווי הוא מולדת, בית! כמה מלאים אותה אנשיו! כילד הוא מהפך כל בה לצעצוע. אין מפשט (אגב, בבית-סבאי, שנתפרסם אחרי המלחמה, עמד הוא לנטות לעבר אחר, אלא שנשאר בתחמוז).

מולדת מרגשת גם כן בדבורה ברון. מחוץ לליטא לא יתוארו לא היהודי שלה ולא הנוי. כשאמא באה מפולין מרגש תיכף יסוד זר. הכל ספוג באויר המולדת הקטנה, בדלותה החביבה והיקרה (העירה היחפה), בנופה העני והעשיר בשביל נשמתה, ברוך ובערפלויות, ביגון שלה ובדמע.

ספוג מולדת הוא סיקו, הן באידיליה והן בספורי-ההריגה. יש ואתה חושב, כי אין הוא יכול לשנוא את הנוי ההורג והמאנס, מפני שנוש של אוקרינה הוא. עובדה מפחידה.

יעקב שמינברג, האדם שהפסיכולוגיה וההיפנוזה הן אצלו העיקר, יודע ואוהב גם כן להבליט את הפנה שעל נבול אוקרינה ורוסיה הלבנה, ואתה מרגיש אצלו בהרבה מקומות את ריחה, לפרקים, מה שכמעט מפליא אצלו, גם באופן בלתי אמצעי.

עגנון מתוך שהוא עסוק בהכללה אינו מבליט באגדתו את הנוף. פולין בעצם היא תערובת של גליציה וצפת ומה שתוצו. מה שקרה לעתים כבוצע יכול היה גם לקרות

בפומבדיתא. ברדיצ'בסקי חפש את שורש יהודי התניך בנפש יהודי העירה, ובכל זאת היהודי שלו הוא איתן על קרקעו. לא כן עגנון. היהודי האגדי שלו הוא שייך להגלות כולה. בספור הסטירי שלו יש ריח מולדת, ואך בו לא הגיע לנבחו. ריח מולדת, – ומזור, מולדת לא שלו – מרגש מתחת למסוה הכללי התניכי, המאפניי ב"דמיימיה". האנשים שייכים לפנתם. משם לא תוציאם. ריח המקום מלגם תמיד. משורש מאד בגליציה, בקרקעה ובאווירתה, הוא א. ברש. עד עתה לא יצא מגבולותיה בספורו.

מסוג אמנות מולדת אחרת הוא ספורו של בורלא. פה לא המקום העיקר כי אם סוג האדם. בין היהודים הספרדי והבוכרי שבירושלים יש תהום, ולהיפך פחותה היא התהום בין היהודי והגוי שבאותו מקום. ובורלא הוא בן-בית גם בירושלים וגם בדמשק. עולם יהודי המזרח והערבים הוא מולדתו. וכמוהו גם שְׁמִי. השאר הם אורחים או הנָּרִים. קמחי הוא לפעמים בן-בית בגליציה, ובמקצת גם בעיר הישנה בירושלים, שאותן הוא אוהב. ביחס לנוף הארץ הוא בעל ראייה אכזונית. יותר אכזונית עוד היא ראייתו של קבק, (קושטא בַּנְנוֹ) וארץ ישראל שלו). ראובני – הנה האינטרסים שלו הם מחוץ לכל נוף ואווירה מיוחדת. עושה הוא רושם בכלל כמסתכל מן הצד, אף כי לפעמים בעל ראייה חריפה. הוּז, כאביגדור המאירי, הם מרואי הדברים בזכוכית מגדלת. הבולט ביותר מושכם. לראיה זו שייך גם האורח בספור, ביסטריצקי, (בַּיִמִים ולילותי). ולכן המולדת מתעלמת לפרקים אצלם תחת מסכת להט-שמש, שלג וסערות. ובכל זאת מורגשת אוקרינה אצל הוּז מאד, מאד. מחוץ לה, דומה, אין לו עוד משען. את המדבר ראה בורלא.

בנוגע לנוף ולאווירה הארץ-ישראלים הנה רחוקה עוד ראייתו מהיות בת-בית. עוד לא התערינו בה וטרם צועדים אנו על אדמתה צעד מלא. ואך יש אשר יצלח לאדם איזה רגע

לראות אותם מתוכם ולא מחוץ. בננו, למשל, לראיה האכזרית של חוניה מוסה הצליחה פעם אחת נחמה פוחצ'בסקה לראות את פנתה ונקודת חיים בקרבתה מתוך (בכרירותי). מקרים כאלה נותנים תקוות. ודאי בין אלה שישתמשו בקרקע ובעבודה יקומו אנשים עם ראייה נכונה לא מוגזמת ולא מטושטשת.

שטיימן בכל אהבתו לאוקרינה הרי מנמותיו מוציאות אותו מתחומה. משורש בבסרביה הוא ש. ל. בלנק.

שופמן היה עד הזמן האחרון מחוץ למולדת. אף כי ידע הרבה מהטפוסים ומהמיוחד בכל מקום המצאו. באדם בארץ צעד צעד גדול לקראת אמנות-המולדת. הנוף והאווירה הם בדבר זה כמעט הכל. הטנדנציה רק פוגמת: בן-דרך בכפר.

העברתי פה כמעט את כל רכוש ספרותנו. בהעומדים על הסף לא עסקתי. השנה הבאה תגלה לנו אחדים מהם. ומענין, גם כאלה הנוף והאווירה שולטים. יש, כנראה, משהו ברוח הזמן ולא רק אצלנו (כנאמר למעלה), המושך את המספר אל המולדת הקטנה, אל נוף ואוירתה.

ז.

את מקום דרך-המלך לוקחים אצלנו השביל והמשעול. דרך-המלך היא רחבה, ישרה וארוכה, ואך שטוחה היא, אינה עולה ואינה יורדת. וכמו שבאו אחרי ביאליק ושנים שלשה מחבריו משוררי-משעולים, כן גם בפרוזה. אמנות-המולדת ברובה היא אמנות-שבילים והפסיכולוגיזמום החד-צדדי, שאחדים ממספרינו רבוקים בו, אינו אלא משעול. ואין הם פוגמים; כי לא מקריותן ושטחן של הפנות הקטנות הן העיקר, וגם לא המאורעות ההיסטוריים הכולשים שבהן, כי אם הבלתי-נתפס, המיוחד שבנשמת האדם שלהן והיופי המופלא אשר לכל פנה ונוף. החיים התפוררו, להכללה חדשה טרם בא הזמן, העבר שוקע, ההוה רופף ורוטט תחת הרגלים, והעתיד רק רומז, ויש

שהוא מטשטש בטרם יבהיק אורו. ולכן רוצים כליכך בני עולם של מהומה ועכירות להאחו בנקודות האור הקטנות, שהבהיקו פעם לכל יחיד ושנהיו בעמקי הנפש לנקודות מנוחה וחלום. ולכן בה רוצה האורח, התיר, לתפוס את העובר לפני מבטו, הנוצץ לעיניו וההולך ונעלם מן העין; ויש שבא חשק גם להתערות באיוו פנה, מולדת של קימא או מולדת-לזמן.

העירה שבספורנו עתה אינה זו של מנדלי, הבטוחה, וגם לא האידילית. עירה אחרת היא ואנשיה אחרים. גר אלהים היא בטרם יכבה, על אורו הרועד והדועך, ואשר אין בה יותר מעמד לכף הרגל. רק עיפים ומדוכדכים ישונו אליה מנדודיהם, והשאר קופא בה מאין מוצא. ודוקא מפני זה רואים בה העיפים והמדוכדכים את אשר לא ראו הקודמים. עינם חודרת לכל פנה ומשעול, ומגלים הם את כל הרכוש הצדדי, את המתרחק ונמוג במרחק ובעבר-לא-ישוב, הנעלם מעיני עובר בדרך-המלך או שא נחשב בעיניו. והעירה מופיעה בעיני הקורא הלא-שטחי – כבריה חדשה. בן-העירה בחוץ נזכר פתאום, שחוץ ממצע החיים הרגיל והמקובל היה בה משהו מחוץ ובצד למסגרת, ושגם הוא – או אפשר דוקא הוא – ראוי להשמר, אם נשמר הוא עוד בשלותו ובתומו וריחו לא התנדף. דומה שדוקא מזה ירשנו בתסיסתנו ובנדודינו ובשאיפתנו ליצירה חדשה יותר מאשר מהאבות הידועים והמקובלים. כי הרחבות הטפוסית מצאה ספוקה בעצמה ולא שאפה כמעט, ואנו לא מצאנו בה ספוק ונצא. ולכן לא ההגן, המנובש והטפוסני עם כל חשיבותם מושכים אותנו, כי אם הלא-הגן, הרופף, המרחף, הנולד וכבה והמיוחד מושכים אותנו. אלא שאין אנו תולשים אותם, כמו שעשו פרץ ותלמידיו, ואין אנו עושים את העירה פולחן. אנו לוקחים אותם בהיקפם, אלא שלמרות ערנתנו וחבתנו לעבר זוכרים אנו כי עזבנוהו וכי לא יכולנו לחיות בו. עירה – כן, ואך לנו נחוצה עירה אחרת, עירה-כפר, עם קרקע ועצים ובעלי-חיים ויהודים

עובדים ועם הַיְי חַדֵּשׁ וְרוּחַנוֹת חֲדָשָׁה, עֵבְרִית, תְּרֻבּוֹתִית, מִמֵּשִׁיִּת וְאִירוֹפִיִּת. תְּפִיסָתָנוּ הִיא עֵבְרִית וְלֹא זִירוֹנוּתִית. הַעִירָה תִּשְׁלַח לָנוּ הֵנָּה אֶת הַנְּחִנֵּק בָּהּ. עַל יְסוּדָה לֹא נִבְנָה. וְלִכֵּן גַּם הָאֲנָדָה, הַסְּפּוֹר הָעֵמְמִי שֶׁלָּנוּ, הַחֲדָשִׁים בְּעֶרְךָ, אֱלֹהֵי שְׁעִנּוֹן מֵתִיכֶם וְיוֹצֵרֶם מִחֲדָשׁ וּמִרְדֵּכִי בֶן יַחֲזָקָאֵל מִכְּנִיסִים וּמִשְׁלִימִים, וְזוֹ הָעֵתִיקָה שְׁבוּמָן הָאֲחֵרוֹן מֵתִיךְ אוֹתָהּ בִּיאֲלִיק וְשׁ. בֶּן-צִיּוֹן מִתְחִיל לְהִתְכַּנֵּס לְתוֹכָהּ—אֲנָדָה זֶה, סְפּוֹר עֵמְמִי זֶה, לֹא יִהְיוּ לָנוּ לִיסוּר יִצִירָה עִיקְרִי, אֲלֵא לְכֹל הַיּוֹתֵר לְאַחַת פְּנוֹת יִצִירָתָנוּ. וְגַם הַהֲתַרְפּוּקוֹת עַל הַעִירָה תִּפְסֵק, כְּשִׁיפְתַּח מִקּוֹר חֲדָשׁ לַחַיִּים שֶׁאִפְשֵׁר יִהְיֶה וְרֵאוּי יִהְיֶה לְדָלוֹת מִתּוֹכָהּ. לְעַת עֵתָה שְׁנֵי עֲנָפִים אֱלֹהֵי: אֲמֵנוֹת-הַמּוֹלַדֵּת שֶׁלָּנוּ, סְפּוֹר וְאֲנָדָה, שְׂרִידֵי הַנְּיִים דּוֹעֵכִים וְכִבִּים, הֵם עוֹד הַמְּצִיאוֹת הָעֵקְרִית וְהַיְחִידָה כְּמַעַט שֶׁל יִצִירָתָנוּ. וּבְכֹל זֹאת נִדְחָקִים אֲנוּ לְתַחֵם אֲנוּשֵׁי אַחֵר מִזֶּה שֶׁהִיא לָנוּ. וְרֵאוּנוֹת אֶת הַעִירָה וְהַעֲבֵר הִיא אַחֲרֵת לְאִין עֶרֶךְ מִזֶּה שֶׁלִּפְנֵינוּ. וּבְסִיסָנוּ מוֹנַח בְּשֵׁדָה אַחֵר לְנַמְרִי. וְרִצּוֹנָנוּ וְנַפְשָׁנוּ אַחֲרִים הֵם מֵאֲשֶׁר אֱלֹהֵי שֶׁל מִטְּפָחֵי-הַגְּלוּת וְהַעוֹבְדִים לְפּוֹלְחָנוּ.

ח.

וְעוֹד שְׁנוּי אַחֵר חָל אֲצִלָּנוּ: לִב רַבִּים מֵאֲתָנוּ סָר מֵהַנוֹבִילָה. וְלֹא מִפְּנֵי שְׁמוֹזוּלִים אֲנוּ בָּהּ. אֲדַרְבָּא: הַנוֹבִילָה נִתְּנָה לָנוּ אוֹצְרוֹת. הִיא לְמִדָּה אֶת הַיּוֹצֵרִים לְהַצְטַמְצַם, לְדָלוֹת פְּנִינִים, לְלִטּוֹשׁ. אוֹתוֹ הַמַּחֲטָה שֶׁל הַפִּירְמִידָה שְׁעוֹר לְפָנֵי הַמַּלְחָמָה נִרְאָה לָנוּ כְּאִילוֹ הַשְּׁנִנְהוּ, בּוֹכּוֹת הַנוֹבִילָה בָּא לָנוּ. הַנוֹבִילָה מִתְּחִלָּה אֶת הַיּוֹצֵר שֶׁלָּנוּ לְנוֹבָה וְלַעוֹמֵק, אֲלֵא שֶׁתְּקַתְּהוּ כְּמַחֲטָה. כְּשֶׁלֶּד נִהְיִינוּ. וְכִדִּי לְהִיּוֹת נוֹף צְרִיךְ לְקָרוֹם עֲלֵינוּ עוֹר וּבִשֶׁר. שְׁקוּפִים אֲנוּ יוֹתֵר מִדִּי, וְצְרִיךְ שְׁנֵהִיָּה קֶצֶת מְנוּשְׁמִים. וְיֵשׁ שְׁנֵהִיָּה הַיִּצִירָה שֶׁלָּנוּ כְּנִטְפָטֵל, כְּאֵד, כְּתֹלֵת-לְעֶרְפֵּל. אֲמַרְתִּי אֲנִי: הַמַּחֲטָה שֶׁל הַפִּירְמִידָה הוֹשֵׁג, אֲבָל הַפִּירְמִידָה אֵינָהּ, צְרִיךְ לְמַלְאוֹתָהּ. הַעֲבוּדָה תִּהְיֶה פְּחוֹת מְעֵינָתָה, הַחֹמֶר עֲדִין פְּחוֹת. וְאֵךְ אֵין דְּבַר. הִרִי אֵי-אִפְשֵׁר

כלי נוף ובלי בית. הפרח הכי־עדין אינו עוד פרי, והפרי הקמץ והענוג אינו מזין דיו. ולכן לבנו עתה להבד הרחב, ועל חטאנו נתורה – גם לפבולה, למאורע, לסבך החיים המפותח והמושך.

ועוד דבר. ארץ ישראל ארץ אור היא. וההרים גם בולטים. ויש חשק לאור ולבלישה. במקום הינון בא פה הכאב, במקום הצחוק־הקל – הצהלה. ואנו מבינים את אלה הנוהים לפרי־הארץ. אנו לא נתנהו. משהו מזה נספק והשאר יספק דור יבוא. אנו היינו דור של מרעיבים. ואם יבואו יוצרים שיתנו גם שובע לנפש, נשמח לקראתם. אנו מכירים את כל חשיבות ההתאמצות, שבלעדיה אין מעבר ואין בריאה חדשה, נסלח לה גם את מעט הפוזה, ההתפרצות היתרה ואת העשוי במדה ידועה. ואך במקום שנרניש כי יש דבר מה גם מבלעדיהם. הם בלבד לא יספיקו. סינים במקום זהב וחומק במקום יין לא ירצו.

הנובילה המצומצמת והעדינה שלטה זמן ידוע בספרותנו. ואך לא בה התחיל הספור העברי. הוא דוקא התחיל בספרותנו החדשה בספור היסטורי בעל מרחב ופבולה (אהבת־ציון ואשמת־שומרון), בספור הני רחב, (עיט־צבוע, ספורי סמולנסקין וברודס). ונסיגות לחזור אל בר רחב לא פסקו בו (ברשדסקי, קבק, ובעיקר ברנר ב, שכול וכשלוין, ברדיצ'בסקי ב, מרס). הרצון של עתה שרשו בישן. יש עוד הרבה ללמוד ממאפו, מסמולנסקין ומברודס. לאלה היה רצון, מעוף, היקף, בנין, וגם רצון יצירה ושנוי חיים היה. יש למי לשוב. לא רק בעקבות החוץ ילך היוצר העברי. יש גם בית עתיק היכול לשמש דוגמה. ומאחור רומז דבר־מה ענקי – הספור הפרוזאי של התניך. ולא לבעוט ביצירת המערב, כי אם להיפך. התרנומים הנותנים ניב ללשון וחומר לקורא קוראים לנו ליצירת מזינה בין הפנים והחוץ: ספור עברי־אירופי, ממשי, אמתי וסמלי כאחד. מציאות־חיים, אנדתי־חיים, החיאת־העבר – כל אלה יקרים לנו במדה שוה.

בשנים אלו נעשתה אצלנו עבודת כנוס: כתבי ברדיצ'בסקי, כתבי פרץ העבריים, כתבי ברנר, ספורייהעם של מרדכי בן-יחזקאל, שורה שלמה של ספרים בודדים מכונסים, ספורי ביאליק, משרניחובסקי, שופמן, יעקב שמינברג, סיקו, דבורה ברוך, פוזננסקי, משה סמילנסקי, בורלא ועוד. וגם כנוס של הקודמים: ספורי יליג. עבודת כנוס זו היא רק בתחילתה. אין ספורי מאפו מצויים עתה ואין להשיגם, עוד מעט וגם סמולנסקינ יאפס. מברודס יש רק שתי-הקצוות. רק עתה אפס מנדלי, (מחדשים אותו עתה), אין יהודה שמינברג. הוצאת פיארכרג מעוכה ומשובשת. הספורים של עשרים השנה האחרונות רק מעטים בהם זכו לאיזה כנוס שהוא, דבר הגזול מאת הקורא את ספורו ומדלדל את הרכוש הקטן שלנו. מרגיל הוא את הקורא להסתפק רק בילדי נכרים. העבוד והקצור אינו מספיק. אין בספרים אלה מן הרוח הקודש שבבלתי מעוכד ומקוצר.

הנה הולך ומופיע ספר יסודי ומקיף בתולדות ספרותנו החדשה, (של פ. לחובר). ומה בצע לקורא בידיעות, אם אין החומר ביד? אם לא תתן את היצירה בידו – נשאר הוא ריק, ולהיפך, אין לנו עוד בקורת שתאיר לקוראנו את דרכו. הכל מקרי. לאנשי הבטול אין מה להניד, ואלה שיש להם רצון טוב – עבודה זו נעשית על ידם במקרה ולסירוגין. יש איזו נטיה לדבור סתם ולמפשט, מבלי לקשר את הדבורים בהופעות ספרותיות ממשיות וחיות; הסופר צריך למות כדי שיזכה להערכה הנונה. יש איזה פחד להלל וחוסר אומץ-לב להראות על הלקויים. אין גם שקידה לקרוא, לדעת ולעמוד על טיבו של היוצר.

תולדות ספרות יכולות רק לעסוק בעבר, וההוה דורש את זכותו. מבקרים כברינין וכקלזנר בזמנם מלאו תפקיד חשוב, וכרנע אין כאלה. דומה שנתנדפה כל חבה לספרות המקורית, וכל איש דונר על כעסו ואירצונו. נצטבר גם בחמש-עשרה

השנה מהתחלת המלחמה איזה רכוש ועתיד הוא להתרבות, ואיני יודע אם נופל הוא הרבה מאלה שקדמוהו, דומה שיש נקודות־ראיה חדשות ואמצעי־כסוי ושאִיפות ורעיונות. והקורא עומד נבוך ותועה ואינו יודע לאן לפנות. בעד הטעם שותק ומפנה מקומו לבעל הרצון הרע, או משתקע במופששות בלי יחס ליוצר וליצירה.

דומה שאנו הולכים לקראת יקיצה, רפיון־הידים מוכרת לעבור. עוד איזו שנים וגם הספור העברי המקורי יגיע למקום המניע לו, והיצירה תאזר כוח ותמשיך את דרכה לעתידה. תקותנו היא, כי תהי היצירה הבאה ישרה, אמתית ונקיה כיצירה העברית שלפניה, ושקלפתה תהי קלפת אור ויופי סביב נרעין חיוני ופורה.

יצחק למדן

ליריקה

א

במקום שם אֶזְלַת יָד וְאָפְסָה כָּל תְּבוּנָה
תְּבוֹאֵי אֶת וְתַצִּיבֵי אֶת סֵלְמֶךָ:
כְּלוֹת־הַנֶּפֶשׁ;
וּבְעוֹד הָרֹאשׁ צוֹנֵחַ, תִּקְוֶעַ בֵּין שְׁלִבָיו,
חֶסֶר-כֹּל, אֵין אוֹנִים וּמִיתָם —
בְּאֶגְל־דְּמַעְתְּךָ שׁוֹב יִשְׁתַּקֵּף עוֹלָם
וְהִנֵּה יִזְהִיר בְּכָל צְבָעֵי הַקֶּשֶׁת
אֲשֶׁר לְתַנְחוּמָיו — —

הֵה, שִׁירַת־מַעֲמָקִים לְאָדָם מְדוֹר־דוֹר,
מְכַאֵיבָה אֶת וּמְפִיֶסֶת, מְגַלָּה וּמַעֲלִימָה,
כִּי־נִתְּנָח אֶת אֲשֶׁר בְּכַנְפָּהּ בְּשׁוֹרֵת־מְרַגּוּעַ
וְעֵלָה זֵית מֵר בְּפִיָּה — —

כְּהֶרֶב־נְבוֹ הַנֶּף לְחוּזִים עַל מְזָה וְהִלְאָה
וּבְנִפְשָׁם יִשְׂאוּ כָּל אֲשֶׁר לֹא פֹה הוּא,
מִפְסָגְתְּךָ יִרְאוּ אֶת הַנִּכְסֶף,
מִפְסָגְתְּךָ יִדְעוּ כִּי שָׁמָּה לֹא יְבוֹאוּ — — —

ב

בְּדַמְדוּמֵי־זַמְנַיִם אֵלֶּה
בְּדַמּוֹת אִמָּהוּת גּוֹלָה עֲרִירָה אֶת מִתְהַלְכֶת.
בְּעֵינֵי־לֵבָב גְּדוּלָּה אֶת צוּפָה תְּמָהָה סְבִיבָךְ
וַיֵּד נְבוּכָה תּוֹשִׁיטִי לְלִטְף, לְחֶבֶק,
לְהַזִּיל וְלִמְחֹות דְּמָעָה,
אֶךְ מְעֻטִים יִחַרְדּוּ אֵלֶיךָ, מְעֻטִים בְּשִׁמְךָ יִקְרְאוּ:
אִמָּא ! אִמָּא !

כָּל נֵיב קָדוֹשׁ, כָּל הֶגְה־בְּרֵאשִׁית תָּמִים
שְׁגָרְשׁוּ מֵהִסְתַּפַּח בְּנִחְלֵת לְשׁוֹן־אָדָם
לְחִיקֶךָ תִּאֶסְפִי וּכְמִבְקָשָׁה מִחֶסֶה תִּשְׁאִים
וְתַחֲזִירִי אִתָּם עָלִי פִתְחֵי־עוֹלָם —
וְלִיצְנֵי־הַדּוֹר, עֲרִלֵי־לֵב
רֵאשׁ נְבוּב יִנִּיעוּ בְּלִעְגָם לְעַמְתֶּךָ:
״הֵשׁ - ת - פ - כוּת !״
וְאֵת תְּחִיכֵי נּוּגוֹת,
תְּחִיכֵי, תִשְׁטִי - וְתַעֲבִרִי.
אֵת יוֹדְעֵת:

בְּהִבְרִיק פִּתְאֹם מֵאֲכֵלֵת הַפַּחַד מוּל עֵינָם
וּמִחֻטֵּי־צִמְרֵמֶרֶת יִנְעֹץ בָּם הַגָּעֻלָּם —
בְּגִמְגוּם מְבוּכָה אֲזוּ יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ,
וְדַבְּרֶךָ, רַק הוּא, יְדוּבֵב לְשׁוֹנָם — — —

אָלֶה ר.

יִוְנָה

[מתוך הספור „פרפורי מהפכה“]

מכירה הביאה לבית צעירה יהודיה: דקה, כתפיה צרות, מורמות קצת, פניה קטנים ועינים שחורות ועמוקות לה. גופה הילדותי ופניה הרציניים משכו את העין בזרותם. — הנה הצעירה שאמרתי. בטוחה אני, כי תרגיש אצלכם כמו אצל ידידים טובים. אני מכירה אותה, בת למשפחה הגונה... תהיו שבע־רצון...

הצעירה שתקה וסקרה בעין בוחנת את אנשי הבית. המכירה הלכה והיא נשארה, פשטה את מעילה ומטפחתה, ומבלי שתשתנה הבעת־פניה אף לרגע, פנתה לבתיה בקול אדיש:

— מה לעשות?

מעיניה נבע צער פנימי, מושרש. בתיה רצתה לגשת, ללטפה, לקרוא לה אחות, אך לא העיזה. עיניה כה עמוקות, חודרות. פניה כה רציניים. אולי לא תקבל את הלטיפה, לא תאמין.

— בואי למטבח, עשי מה שתרצי. גם אני איני יודעת מה יש לעשות. ובכלל אני בעלת־בית גרועה מאד.

מה שמך? יונה? שמי בתיה. – היא חבקה קלות בידה
את כתפיה – שתינו נעבור. אני אעזור לך. את תהי
אחות לי. טוב, יונה?

פניה של הצעירה לא נשתנו. היא הוסיפה להביט
נכחה בשויון-נפש. בתיה הסירה מעליה את ידה.
בתיה העמידה ליונה משכב בחדרה. לאוניברסיטה
לא הלכה עוד ביום זה. היא הכניסה את יונה לעניני
הבית ועזרה לה בעבודתה. במשך היום התקרבו. יונה
ספרה לה על מאכלים שונים ואופן בשולם. ספרה לה גם
על מקום עבודתה הקודם. שם אבדה טבעת יקרה. חשדו
בה ופטרוה מעבודתה מבלי לשלם לה בעד שלושת חדשי
עבודתה שם.

– למה לא התאוננת עליהם במשטרה או בלשכה?
– בלשכה אינני רשומה, ולהתאונן על בעלת-הבית
לא כדאי. היא משחקת בתיאטרון ויש לה חברים מבין
הצ'קיסטים. מבקרה התדירי תופס מקום חשוב ב"צ'יקה".
כלום לא היה יוצא להפך? הייתי רק ממיטה על עצמי צרות.
בערב אחרי שהשכיבו את הילדים לישון, עלו למעלה.
– למה לא ענית לי, יונה, כשפניתי אליך בידידות
קודם, אינך מאמינה לי?

– לא, אני מתרגלת בקושי. תמיד אני ככה.
– ועכשיו נהיה רעות?
היא הפנתה אליה את עיניה הגדולות, על שפתיה
הדקות נראה חיוך הסכמה, ובקול חרישי ענתה:
– טוב.

בתי הצטחקה ולטפתה בידה.
לא הדליקו אור בחדר. ולאור הלבנה הבוקע דרך
החלון הציצו את המטות, שעמדו זו מול זו, ושכבו בהן.
— יונה, איה משפחתך?
— אין לי אמא. ואבא, אינני יודעת אם חי הוא
ואם לא.

— זאת אומרת, היכן הוא?
— הוא היה באמריקה. מאז מתה אמא לא קבלתי
שום ידיעות. היו כל מיני שמועות, יש שאמרו כי חי,
ויש שאמרו כי מת.

— ולמה אינך משתדלת לברר?
כשהיינו קטנים, לא יכולנו, וכשגדלתי כבר התרגלתי
בכך. ואיפה נחפש? — אמרה בקול מרושל — לו רצה לדעת,
היה מוצא אותנו...

— וממה מתה אמא? — שאלה בתי חרש.
— טבעה בבאר.
— בבאר?
— היא היתה חולה לפעמים. היה בא עליה שגעון...
והפילה את עצמה לבאר...

— ואת זוכרת את כל זה? בת כמה היית אז?
— בת ארבע. לא הכל אני זוכרת. ספרו לי אחר-
כך. את אמא אני זוכרת היטב.
— ומה היתה מחלתה?
— היה לנו בית. בכל החדרים גרו דִּיָּרִים, ואנו
בחדר אחד. ואני זוכרת פעם אחת, היא ישנה אתי במטה —

היא אהבה אותי מאד – אחי הקטן בן-השנתיים ישן בעריסה. היא עוררה אותי, נלחצה אלי וקראה בקול איום: „הביטי, הביטי, הנה הוא מציץ אלינו... הנה יחטוף...” היא הראתה על שמלה תלויה על הקיר מנגד. אני זוכרת, שלא נבהלתי אז כלל.

יותר אינני זוכרת כמעט כלום, עד יום האסון. ספרו לי, כי השגעון היה בא עליה רק לפעמים, היתה עושה הכל בבית: אופה, מבשלת, מכבסת, וכשהיה בא עליה השגעון, היתה לוקחת אותי ואת אחי והולכת עמנו לקרובים, לשכנים ומדברת.

– למה לא רפאו אותה?

– אינני יודעת. היו שם הרבה קרובים. אחד הטיל על השני. אמרו, כי בזמן הראשון הלכו אתה אל רופא. לבסוף התרגלו. היא היתה שקטה. המחלה היתה נמשכת יום, יומים ועוברת. ולימים אלה היתה באה אלינו סבתא לישון עמנו.

בפעם האחרונה גם-כן היה כך. בבוקר עשתה הכל, האכילה אותנו, ולפנות ערב לקחה אותנו והלכה לקרובים. אנחנו שחקנו, והיא דברה, דברה וצחקה. תמיד היתה מדברת מעט מאד, עכשיו דברה בלי-הרף. פתאום קמה, נגשה אלי ורצתה לקחת אותי. אני נאחזתי ברגל השולחן ולא רציתי לזוז. היה לי איזה פחד אינסטינקטיבי. היא התחילה למשוך אותי, ואני צועקת בקול לא שלי. הקרובים שאלוה: מה היא רוצה ממני? היא ענתה, כי עליה ללכת אתי לאיזה מקום. הם התחילו לדבר על לבה, כי תניחני

פה לשחק והם ילווה. היא נשארה יושבת. אחר־כך קמה ויצאה.

בעוד זמן־מה שמענו שאון בחוק... הוציאו את אמא מתה מהבאר...

שתיהן נשתתקו. עברה שעה ארוכה. בתיה לא יכלה להרדם. עיניה פקוחות לרוחה לתוך חשכת הליל.

— יונה! — השמיעה בתיה.

— כן!?

— אף ישנה?

— למה את שואלת?

— ככה. אין לי רצון לישון.

— גם לי אין רצון לישון. יונה, מה אמרו הרופאים?

ממה חלתה אמא?

— היא אהבה את אבא. היא התחנתה אתו בחשאי

בלי הסכמת ההורים וברחה אתו. והוא היה איש לא טוב...

היה שותה, משחק בקלפים. אמא סבלה הרבה ממנו.

כשהיתה הרה באחי הקטן, נסע אבא לאמריקה כדי להסתדר

שם ולקחת אותנו אליו. כשנתיים חכתה אמא. בשנה הראשונה

היה כותב, כי תבוא. היא היתה מתכוונת, מוכרת הכל,

ופתע נתקבל ממנו מכתב, שלא תסע, כי הוא יבוא אלינו.

כי אמריקה איננה לפי רוחו. לבסוף חדל לגמרי מלכתוב...

לאמא ספרו, כי הוא חי שם עם אשה ויש להם

ילד. מרוב צער חלתה אמא... ספרו אחר־כך, כי גם הוא

השחגע שם, כששמע על מות אמא, כי אהב אותה מאד.

מי יודע? כל מיני דברים ספרו... היה בעל אופי לא־מתמיד...

והיכן אחיך ?

— אינני יודעת. אני הייתי אצל דודתי, והוא אצל סבתא. כשהתחילה הפליטה מליטא, נסעה אתי סבתא, ואני איני יודעת היכן הם.

— ולא חפשת אותו ?

— לא היה לי כסף. כשאשתכר, אסע לחפשו. כבר כתבתי למקומות שונים, ולא מצאו אותם. גם במקומות שבקרתי בזמן שעסקתי בספּוּלְצִיָּה, חפשתי ולא מצאתי. אחי הוא ילד לא טוב... כולו דומה לאבא. אינני אוהבת אותו.

— ולא היית רוצה לראותו ?

— לא. בתחילה מאד רציתי למצוא אותו ואת סבתא. לו ידעתי איפה הם נמצאים, הייתי מוכרת מה שיש לי ונוסעת. ספרו לי, כי ראו את סבתא בקוֹן. כתבתי לשם למשרד הכתובות, ולא מצאו אותם.

— ואצל מי הייתם אחרי מות אמא ?

— התגוללנו. כשסבתא אחת מתה וסבא התחתן, שלחו אותנו לסבתא השניה מצד האב. ומפניה פחדנו מאד, כי סבתא הראשונה דברה תמיד לפנינו על סבתא האחרת. כי רעת־לב היא, מכשפה. כשהושיבו אותנו בעגלה להובילנו לסבתא השניה, הרימונו קול צעקה, שהחריד את כל העיירה. בקושי החזיקו בנו שלא נברח. אחר־כך נוכחנו, כי סבתא השניה איננה מכשפה, אלא זקנה טובה מאד. אך בעלה הראשון, אבי־אבי, מת, והיא התחתנה בפעם השניה. ובעלה זה היה מכה אותנו באופן אכזרי ומעליב מאד...

היתה לו הנאה מיוחדת מזה... כשהייתי כבר גדולה, גם אז היה מכה אותי ככה... עוד עכשיו כשאני נזכרת בדבר, רעד חולף את גופי...

בתי התרוממה על זרועה.

– איך היה מכה?

– היה מצליף, כמו שמצליפים את הילדים ב"חדרים".

אינך יודעת? היה לו מגלב-עור כזה עם הרבה רצועות דקות בסופו. הילד בעצמו צריך היה להביא ספסל, להעמיד אותו באמצע החדר, להוריד את המגלב מהקיר ולהגישו לסבא. להוריד את המכנסים ולשכב על הספסל, (אם הילד בעצמו לא היה עושה את כל אלה היה מקבל מנה כפולה) וסבא היה עומד לו ורואה את כל ההכנות הללו, אחר-כך היה מחזיק ביד אחת את הילד ובשניה מצליף, מצליף ומונה. כשהילד לא שכב במנוחה התפתל והפריע לו, היה קושר אותו לספסל בחגורה, מתחיל מתחלה ומוסיף מלקות. הילד צועק, מתפקע, והוא ממשיך להצליף לאט לאט ומונה. היה לו "חדר". הרבה ילדים למדו אצלו. וכך היה מצליף ילדים אחדים ביום והילדים לא יכלו אחר-כך להתרחץ בנהר, כי בושו להערות את גופם המכוסה רצועות אדומות וכחולות. ביחוד אהב להצליף לפני הצהריים. הצעקות היו פולחות את האויר ונשמעות בכל הרחוב, ואני הייתי אך נבהלת, סוגרת את עיני, אוטמת את אזני ומסתתרת בפנה.

אותי לא אהב להצליף תכופות. היה בלבו איזה

פחד מפני. אני לא צעקתי. כמה שהיה מצליף אותי, לא

הייתי משמיעה אף הגה. הייתי מאזינה לכאב כדי להשתיק את העלבון והבושה.

כשהרגשתי, שסבא מתכוון לענשני ככה, הייתי הולכת לקרן-זווית, עומדת על ברכי ומתפללת לאלהים, שסבא לא יצליפני. לא פעם רצייתי לחדול לחיות, רצייתי... להתנפל לבאר... אך תמיד האמנתי בנס... הלא אני כל-כך התפללתי... בפעם האחרונה הכני כשהייתי בת שלש-עשרה. לא רצייתי להביא את הספסל והרצועה. אך הוא חטף אותי, השכיבני על ברכיו בפני כל התלמידים והצליף אותי זמן רב, אף הגה לא הוצאתי מפי. והוא הרפה ממני כשהעירו לו כי מתה אני. אני רק התעלפתי. אחר כך הייתי חולה זמן רב. גופי היה נפוח. לא יכולתי לא לשכב, לא לשבת. אז לקחה אותי דודתי אליה. היא אמרה כי תעשה אותי לאדם. ארבע שנים הייתי אצלה, שרתי אותה ואת ילדיה, אפילו לבית-הספר לא שלחתני. שבעתי שם עלבונות. כשגדלתי עזבתיה ונעשיתי תגרנית. אשה אחת הלוחה לי כסף ונסעתי עם חבילת סחורות, כמו הכל, ממקום למקום. הובלתי סחורות ממקום ששם בזול למקום ששם ביוקר. אחר-כך אסרו את התגרנות, ואני המשכתי להוביל בחשאי תפסוני, לקחו ממני את כל הסחורה, – הובלתי אך מלח – והייתי אסורה חדשים. היות וצעירה אני, שחררוני ושלחוני לעבוד בבית-אריגה. עבדתי שם כחודש ימים עד שבית-האריגה נסגר, הלכתי אחר-כך יום יום ללשכה, ועבודה לא מצאתי. והיה עלי להשיב את החוב לאשה. היא אשה עניה. הלכתי לשרת. בינתיים הוציאו אותי מהלשכה, כי

לא באתי להרשם בזמן הקבוע, ואין מקבלים אותי יותר.

— ובת כמה את עכשיו?

— בת תשע-עשרה.

שתיהן נרדמו אחרי חצות הלילה. כשהתעוררו למחרת

הרגישו, כי נפשותיהן קשורות זו בזו.

— בתיה, אתמול ספרתי לך כל-כך הרבה. ואני הלא

איני אוהבת לספר.

— סימן טוב הוא, יונה. טוב שספרת. הלא עלינו

להכיר אשה את רעותה...

את יונה אהבו כל בני הבית. היא היתה כאחת מן

המשפחה. מבתיה לא היתה נפרדת. בערב למדה אותה זו

קריאה וכתיבה. בזמן הראשון היתה תופסת בקושי; המח לא

היה רגיל בכמו אלה, אך מיום ליום התקדמה במהירות נפלאה.

האב אריה נמשך אחרי יונה. „בתי“ היה קורא לה.

בערבים היה נשאר בבית, עוזר לה בעבודתה.

משוחח אתה, מספר לה דברים שונים, והיא מקשיבה בצמאון.

ביחוד אהבה לשמוע ספורים מההסטוריה העברית. שאלותיה

היו כה הגיוניות, הבנת-החיים כה עמוקה, הבנה בחוש.

הוא התבונן ולמד את כל שרטוטי פניה, את עיניה האפלות,

העמוקות, את מצחה הצר והגבוה, את אפה הקטן, שפתיה

הדקות, סנטרה הנפלא, החד, הגומה הנחמדת שבלחיה

השמאלית, כתפיה החדות, הצרות, צמתה הקטנה והשחורה

המפוזת בין כתפיה, גופה הילדותי. היא רחפה תמיד לנגד

עיניו, היא ננעצה בלבו עד אבדן החושים.

בערב היה מקדים לסגור את החנות ושב הביתה להסתכל בפניה, לראותה, להמצא בקרבתה. בעבודתו נעשה מפורז. היה שוכח לרשום, טועה בנתינת עודף לקונה. היה מביא לה מתנות. שרון בא לידו במקרה בזיל הזול. סחורה לשמלות לשתיהן, לבתיה וליונה. במקרה הביאה לו לחנות איזו גברת.

— אין דבר, קחי, הלא את כאם, כאחות בבית. אל תתחשבי, „לו היתה נכנסת כחבר למשפחתם. ואולי? הלא היא מכבדת אותו. שטויות...“ חשב.

בלילה התהפך בקדחת על משכבו: „ולמה לא? הלא היא מרגישה את עצמה כבן-בית, מכבדת אותי, מקשיבה לי ברצון, מתיחסת כמו לקרוב. אולי כן? ובאמת, את מי היא יכולה לקחת? סנדלר, חיט. בכלל הנוער הריק, הגס בימים אלה. ופה בית, משפחה, יחס אם. ואם אני גדול ממנה בשנים, הלא אני בעל השכלה, מפותח, יש לי נסיון בחיים. האם לא אוכל לאהוב אותה כצעיר? להפך, אני אהיה מסור לה. כל נשמת, כל רגשותי, כל מעיני יהיו בה. כילדה אשאנה על כפי. כנסיכה אפנק אותה. האם צעיר ידע להוקיר אותה כמוני? והאם אין בחורים בני גילי?“

בערב פנתה יונה לעלות למעלה. הוא חסם לפניה את הדרך בפתח הפרוזדור, התקרב אליה:

— יונה! תתחנני בי, אני אוהב אותך, אהיה לך אב, בעל... כאישון עיני אשמור עליך... לא יחסר לך כלום... יונה...

— מה? — היא הדפתהו בחזקה לאחור — ההשתגע...
זֶקֶן... האני אנשא לך?...

יונה ברחה למעלה. לבה התכוץ מכאב. „האם העיז
ככה מפני שיתומה אני? האם מפני זה?” היא נלחצה
לזכוכית החלון ועיניה הביטו הרחק, הרחק לתוך החלל
השחור, הריק...

אריה נשאר עומד. פניו האדימו והלבינו חליפות.
„ההשתגע? זקן?” באמת זקן שוטה אני, יצאתי מדעתי,
„אהיה לך אב, בעל”. לך קח לך איזו זקנה, טפש, ורקוד
אתה. למה אתה נטפל לצעירות? עת לך למות... למות...
כל הערב בלה אריה בבית־הכנסת. בלילה נאנח על
משכבו. למחרת הלך לבית־הקברות.

— תסלחי לי, שינה, תסלחי לי, הזקן שלך משתטה.
לו חיית, היינו מבליים את שנותינו יחד. תני לי כח לחיות
את שנותי האחרונות...

יונה לא ספרה כלום לבתיה. עשתה את עצמה כאילו
לא קרה כלום. את אריה שנאה, לא יכלה להכיש בפניו.
השתדלה שלא להפגש בו.

בקרוב נעלמה השמלה. יונה ספרה, כי תלתה אותה
בחוץ על החבל, ובודאי גנבה מישהו. אחר־כך אבד גם
השעון...

בתיה התפרצה לחדר ונתלתה בצוארה של יונה:

— סדרנו. סדרנו כבר יונ'קה, סדרנו.

— מה, מה סדרתם?

— מחר אֶת מתחילה לעבוד בבית־החרושת, בטכסטיל לגרבים. הכנסנו אותך ללשכה. וכל זה סדר בִּוְרָקָה. אני רק הצעתי לו, והוא הלך וסדר. נכנס ישר למנהל הלשכה וסדר הכל. יש לו השפעה.

— כמה הוא טוב, יונה. כמה אני מאושרה. לו ידעת, יונה. אני ממש מקנאה לעצמי. — היא כבשה את פניה בכתפה של יונה.

בבית אריה היו זקוקים שוב לעוזרת. יונה התחילה לעבוד בבית־החרושת, בבית שב אי־הסדרים, ובתיה הצטרכה ללמוד את שעוריה בלילות ונחלשה משום־כך שוב. יונה עברה לגור לקומנה המסונפת לבית־החרושת. בשביל הקומנה החרימה הממשלה במרכז העיר בית ענקי, ששמש קודם מלון ממדרגה ראשונה. בו גרו חמש מאות פועלי בית־החרושת.

בקומנה היה מטבח כללי, מכבסה, כל מיני מוסדות־תרבות: ספריה, חדר־קריאה משוכלל, שעורי ערב, לציור וזמרה, מקהלה, שיחות, הרצאות. פסנתר עמד באולם המרווח ומודעות גדולות, אדומות, על קירותיו המצוירים: תחי מהפכת אוקטובר! תחי ממשלת המועצות! שלטון לעמלים! יחי הצבא האדום! מי שאינו עובד — אינו קיים! הלאה הבורז'ואזיה! וכו'. על הקיר היה ראי גדול ושבור, תמונת־נוף גדולה, חצי מסגרתה חסרה. בפנה שלש כורסות־קטיפה ממורטות מסביב לשולחן עגול — פליטת העושר. יונה הסתדרה בחדר גדול מרווח עם עוד שלש

בחורות: אחת בת-כפר, ממשפחה דלה. היא באה העירה. החליטה ללמוד וללמד, אחר-כך תשוב לכפר להפיץ השכלה, תפקח את עיני האכרים, תראה להם את השמש העולה. דוכאנו דִּינו תחת אגרוף התקיפים...

השניה היתה לא צעירה, עבדה כל שנותיה ככובסת. לבסוף התקררה, חלתה זמן רב ונשארה חולת-ריאות וחלשה. אחר-כך עבדה כמה זמן בבית-חרושת מחניק עשר שעות ביום. לולא באו הסוביטים, היו עצמותיה נרקבות מזמן באדמה. את בעלי הרכוש לא יכלה להעלות על שפתיה בלי קצף:

— הם שמצצו את דמי, את דם כל הפרולטריון. צריך להשמידם מתחת לשמש. עוד מפנקים אותם. ועלינו חמלו? עלוקות שכאלו, שותי דם... כשהייתי בריאה, היה לכולם צורך בי, דוֹנֵיֶשָה, תבואי לכבס. דונישה, תבואי לגהץ. וכשאבדתי את כוחותי, לא נמצאה עבודה בשבילי, לא נחוצה יותר. כשעבדתי בבית-החרושת, הייתי יורקת דם. האדון הכרסני חמל עלי ופטרני מעבודתי, ולי נשאר רק לצאת בחוצות ולמכור את גופי, אך גם גוף לא נשאר לי...

אופ־פ־פ, לון נמן לי, לולא המשמעת המפלגתית, הייתי מתפרצת לביתם ומכרסמת את צואריהם השמנים בשיני. אות-ח-ה, כמה לבי שואף נקמה! כשאני עוברת על יד בית הַצִּיקָה ורואה מרחוק את פרצופיהם מציצים מתוך חורי הסבכה כעכברים, פֶּצְעֵי הולכים ומגלידים. בכל בוקר, לפני עלות השחר, מובילים אותם מאחורי העיר

ומנגנים להם: פִּיף-פִּף, פִּיף-פִּף. חֶה-חֶה-חֶה! המנגינה בודאי
לא נעימה לאזניהם...

בעיניה לא מצאה חן, שיונה מחרועעת עם בתיה:
— תזהרי מהם, הסטודנטים המפונקים האלה. ידי-די-נו.
תכנס למפלגה ודי. אין פה לסדר „סחר מכר“, או לכאן,
או לכאן! מ־כ־רים אנו אותם, לאן שהרוח מִנִּשב...
השלישית היתה עבריה, בת למשפחה עניה מליטא,
בעלת פנים שמיים ידועים. את כל בני משפחתה שחטו
בפרעות לעיניה. היא נצלה בנס. היא יושבת-ראש של
התא הקומיניסטי בבית-החרושת. מסורה למפלגה, נואמת,
בעלת כשרון.

יונה נתחבכה על החברים. היא למדה בהתמדה
בשעורי-ערב. בתיה המשיכה להיות לה לעזר בשעוריה.

ש. הלקין

א י מ י ם

בְּטָרֶם יִכֶּה גֵרְדֵי הַשְּׁקִיעָה בֵּין הַרְקָסִים,
יָרֵחַ קָר וְנִבְעֵת יִנְיָן מֵאֲקִינוֹס.
נִגְהוֹת עוֹלָם זָר יִרְצָדוּ לֹא־נִתְפָּשִׁים
וְקִסְמֵי־אוֹב נְבוֹבִים יִרְדְּפוּן. אֵין מְנוֹס
מִפֶּחַד יוֹם וְלַיִל, תִּכְרִיכֵי עָרֵב לָבָן:
אֲגַדְת־מֹת צְלָה אָרְךָ תַּט כַּפָּרֶס.
עֵינַיִם כְּלוֹת תִּצְפִּינָה לְכוֹכְבָן
וְכֵהד מְרַחֲקִים כּוֹאֵב יִבְךָ בְּלֵב שִׁיר־עָרֵשׁ:
הַנִּיחָה לָנוּ, אֵל, מִקְסְמֵי־מֹת חוֹר,
מֵאִימֵי אוֹר וְצֵל הַנִּיחָה־נָא עִם עָרֵב.
יִתְמְרוּ עֲצִים דָּם, יִתּוּ עֲטֵלֶף עוֹר
נִפְתּוֹלֵי־חוּג וְצָרְצָר דְּמָמָה יַעֲמִיק־יָרֵב.
וְאוֹלָם מִשִּׁיר מֹת, אִימֵי אוֹר וְצֵל,
הַנִּיחָה־נָא עִם עָרֵב, הִנֵּחַ לָנוּ אֵל.

תּרס"ד.

יעקב רבינוביץ

על הפרקל

[פרק מן הספור "נדוני עמשי השומר"]

בחיפה בבית-מלון נפגש יונוביץ עם אחד מאלה, המתרוצצים בארץ מבלי שידעו במה להשקיע עצמם ומבלי שימצאו מקום ועבודה מסוימת. זה היה בחור לא צעיר, דק ועצבני, מעורפל-עינים ובעל תוֹי-פנים רגשנים, מאלה שמעוררים את הרעיון, כי מוטב היה לשכמותם להשאר בגלות; — או אפשר? — חושב יונוביץ: מי יודע אם אין אלה מוסיפים לנו דבר-מה בנדודיהם ובתעיותיהם? — במלון ישבה גם בחורה לא צעירה, גדולה, גברית, חטובה כמו מעץ אחד, בעלת פנים בריאים, ומצחה רחב ובהיר. גם עיניה בהירות היו. לא היה קורטוב של סוד לא בה ולא בדבורה. קורסיסטית מרוסיה, גוֹיָה למחצה, ששייכותה לחוגה הפוליטי בולטת מכל תנועה שבה. השנים גרו חדר על יד חדר והיו לרוב יחד, ואך יונוביץ ראה בזה רק מקרה. פשוט, נפגשו אנשים ומטיילים בארץ, פעם יחד ופעם לחוד בחברת אחרים. הרי גם יצחק מצוי אצלם. וגם את עמשי פגש אצלם בטרם העלמו. יונוביץ שחשב לשבת פה יום, או גם פחות, נשאר עמהם שלשה ימים. יחד טילו לאורך

שפת הים, עלו על הכרמל, תעו במורדותיו והיו יורדים גם לצד העמק, ופעם גם נתרשש להם נס, כי הובילם בעל האכסניה אל האניה בסירה, בלכתו בה ללוות אורחים שלו, ובשובם טילו כחצי שעה בסירה בערב.

השיחות השונות והמרובות שנפלו ביניהם יש שגרמו ליונוביץ צחוק ויש שנתנו לו חומר למחשבה. האינטליגנט, זה הזר שעמשי ראהו או על הגורן במושב שליד הקואו-פרציה, הפליט גם פה אמרות מסתוריות קצת. על פי רוב אהב דוקא לדבר אל הענין, ואך יש שהתפרץ ודבר סתם, „אל הכוכבים“. עמשי שואל אותו: „ומדוע לא יבחר לו אדוני עבודה קבועה?“ – האיש משפיל ראשו: „ואם אי-אפשר?“ – עמשי מתלהב כדרכו: „הרי זהו אסוננו!“ – „נכון“, – עונה האיש; ובקול נמוך ועצוב ממשיך הוא: „עוד לא הגיע הזמן; עוד לא תמו נדודי האדם מישראל בארצו“. – או יצחק מתפרץ: „מה הוא רוצה סוף-סוף? מה האידיאל שלו?“ – עיני האיש אורו ופניו כמו התרחבו, וקולו קצת חגיגי. – „אני חולם – על אוטופיה“. – „אוטופיה“, – פורץ יצחק – „הרי כל שונאינו מונים אותנו בה?“ – הבחורה הכבדה האורחת אומרת, אחרי שהם מתרגמים לה את דבריהם: „גם אני לעגתי לאוטופיה, עתה מי שילעג לאוטופיה בפני אקה את שניו.“ – ובהכנסם בערב לפנה אפלה במעבר צר בהר, קולו עולה כמו מאיזה עומק: „דבר-מה מוכרח להברא אשר נוכל להיות בו. אם כזה לא יברא, נהיה נודדים נצחיים“. – מזכירים את טניה, והיא גם באה לערב אחד. מטיילים. טניה מתחילה ללעוג

למעון־הקיץ. האיש אומר: „שמעתי באמת פעם לפני שנים מרופא צעיר, תייר: ארץ ישראל היא בשבילנו נוה־קיץ לאומי.“ – „לא נורא“, – מעירה האורחת, – „אם יש נוה־קיץ אשר ימלא ישותך ואשר יתרת בנפשך לכל ימי חייך, טוב הוא מכל מקום קבוע.“ – „ובכל זאת רק מעון־קיץ הוא“, – עונה טניה, – „אני מתגעגעת אל הכרך: אודיסה, קיוב, מוסקבה, פיטר (פטרבורג בפי העם); אשהה פה עוד חודש־שנים – די! אחרי שנים – עוד פעם; ועתה – לכרך!“ – האיש פונה אליה ושואל: „מה יתן לה הרחוב של הכרך?“ – וקולו נהיה עמוק ורותת – „ברגע חגיגי הנך משתפך עם כל הקהל החוגג. ואך כבו האשים והרחוב עזוב, חשוך, יום־יומי וליל־לילי; והנך שב אל ביתך, חדרך, אל איזה בן־משפחה, בת־עיר או חבר־נעורים – ואור לך וחם לך, וחדרך מלא ישותך, והאין חדרך אז כבית־האם לִפְנֵי הנדח השב, האיננו אז עולם מלא? והאין ספוקו של אדם בעצמו עולה על כל הספוקים הזרים?“ – „אוי, האינדיבידואליזמוס התפל שלכם!“ – מתרעמת האורחת. ובפעם אחרת פילוסופיה כזאת; מספר הוא שיחת שני זקנים; האחד אומר: – „אגלה לך סוד.“ – „לי אין סודות.“ – עונה חברו. – „היתכן?“ – שואל הראשון. – „פשוט.“ – עונה חברו. – „דברים פשוטים וגלויים נכנסים אל הלב.“ – „והאין מעשי־סתר, אחי?“ – „הנסתרות לה' אלהינו.“ – האורחת בוחנתו בעיניה. – „ההיתה שיחה כזאת?“ – שואלת היא. – „יכלה להיות, גברתי.“ – „יכלה להיות?“ – מעקמת היא שפתיה בזלזול. הוא גם אינו נעלב: – „ומה בכך?“ –

עונה הוא. – „האין מה שיכול להיות עולה על מה שיש?״
 בערב האחרון יורדים ארבעתם את הכרמל: היא,
 הזר, יצחק ויונוביץ. עתה נשמע קולה: „אין אתם מבינים
 מה הארץ הזאת בשבילי. כשאבוא עתה בין צעירים יהודים
 אומר להם ישר: – יכולים אתם להתכונן למהפכה רוסית
 עתידה? טוב. אז היו רוסים – (או גם אוקריינים, אחת
 היא) – אבל להיות רוסים, ולא איזה פרוליטריון תלוש.
 כי אם להשתפך בנפש עם האכר בחלום הגדול על הקהליה
 הכפרית החפשית, על הריספובליקה הגדולה, על האדמה-
 האם הטובה, נחלת העם העובד. ואם יהודים אתם ויש
 לכם רצון לעשות מה, לחיות לא חיי-כלבים, כי אם חיים
 ראויים לבני-אדם – לכו לפלשתינה, לארץ ישראל –
 את השם הזה בטאה עברית, במבטא הספרדי – רק שם
 יהיה לכם כבוד-אדם, כבוד עם, רק שם תחיו בתור יהודים
 חיי-כבוד, חיי-עבודה, חיי מהפכה אמיתית ולא פטפטנית,
 רועשת ונבובה. אח, איזה יופי! הביטו, יער! ריח-שרף,
 רוסיה! מי נטע יער זה?״ – אמרה ותבט אל בני לויתה.
 – גרמנים, – ענה יונוביץ ברעידת-עצב.
 – וגם למנזר צרפתי יש חלק בו, – ענה הזר.
 – וגם למנזר רוסי, – ענה יצחק. – שם, הלאה קצת,
 יש בית רוסי. אמנם עוזב הוא. יש בו רק איזו נשים,
 אך ישנו כזה.
 – רוסי? – שאלה האורחת ועיניה להטו פתאום
 באפלולית. אודם כהה נשפך על העצים. שרידי אור שאחר
 שקיעה הבהיקו ביניהם. הם נגשו אל שער. – „פה הוא, –

אמר יצחק. הזרה הקשיבה רגע ועיניה תרו דרך השבכה. —
„יושבת שם אחת, מדברת עם עצמה: כן, צלילים רוסיים.“ —
היא משכה בחוט הפעמון. קמה דממה. לאחר איזו רגעים
נשמע קול קורא: — „מטוי!“ — ואחרי רגעים נשמעו צעדים
כבדים על-פני מדרגות. איש מסורבל, כבד-תנועה ומתנודד
בלכתו, לבן-זקן, קרח-ראש ואדום-עינים יצא מן הפרוזדור,
נגש לשער וישאל: — „מי פה?“ — הוא פתח פשפש בשער
ויבט בעיניו הכבדות: — „זה לא חסן?“ — אמר. — „לא,
סבא“, — אמרה האורחת ברוסית מצלצלת — „אורחים אנו,
רוסיים“, — „הכנסו טובים, הכנסו חביבים, הכנסו פרבו-
סלביים!“ — אמר, וכמו התכוונן לפתוח את השער, ואך
האורחת נדחקה כבר בפתח הצרה, הזר אחריה, ויונוביץ
ויצחק פסחו על הסעפים: הלהכנס אם לא? — „ואני חשבתי
כי חסן שלנו שב, כי הביא צידה מן העיר, חבל, בני-
ארצי, אין אפילו במה להאכילכם. הוא לא שב, ודאי ישוב
מחר. עתה אין תיירים, לא חשבנו כי תבואו, וכל כך
מאוחר, עוד מעט והיינו ישנים כולנו.“ — האורחת החזיקה
בידו ותנענע אותה: — „אל תדאג, יקיר! לא ללון באנו
ולא לאכול. עברנו ונשמע צלילים של דבור-מולדתנו
ונכנסנו, עוד מעט נלך.“ — „מדוע?“ — שאל — „שבו, נשקה
אתכם תה!“ — האורחת פנתה אל יצחק ויונוביץ: — „למה
תעמדו בחוץ? הכנסו!“ — יונוביץ עבר את הסף ויצחק
בהיסוס אחריו, „אנו פרבוסלביים בעינינו“, — אמר ברוגזו
„ובכלל — מאוחר; צריך לרדת העירה.“ יונוביץ צחק:
„מילא, נשמע.“ —

ופתאום קמה אשה מעל ספסל, עטופה מטפחת לבנה ותצעד בצעדים מתונים אל העומדים. על-פי שנותיה היתה בין ארבעים וחמשים. האורחת מהרה אליה. – „ערב טוב, אמא“ – אמרה בקול צלול. והאשה סקרה את העומדים ותתפרץ בקול מצפצף קצת: „מה היה לך, מטוי, למה הכנסת יהודים הנה בשעת לילה? הרי יהודים הם, לך?!” – מטוי נכלם קצת. נתבלבל וילך לו מתנווד. והאשה הוסיפה לצפצף: „למה באחם הנה בשעה זו? בכלל אין עתה הזמן לבקורים. איננו מכניסים יהודים בימים אלה. ומה לכם במנזר נוצרי?!” – האורחת ענתה בקול מתרעם: – „אבל, דודה, הרי המושיע עצמו יהודי היה?!” – „אוי, אוי, אוי, – התנוודה האשה – „מה את מדברת? ומה עיני רואות? נערה רוסית פרבוסלבית עם יהודים? השארי את אצלנו. ילכו הם להם!?” – „גם אני יהודיה” – ענתה זו – „ואם אנשים כאלה הנכם – לא אשאר”, – „יונה שלי, בת-חמודות שלי – הרי זה לא אמת! הביטי: הרי פניך רוסיים, כל תנועה שלך ודבורך – הכל רוסי”. – היא משהה בידיה את פניה. – „הרי עורך רוסי, דמך, הכל בך שלנו. עזבי את היהודים, הם גלחמים ב„צר” אבינו, בדתנו הקדושה, ברוסיה מולדתנו. הם גם הנה באו עם האנטיכריסט”. – היא משכה את האורחת אחריה ותשיבנה לימינה. האורחת ישבה, הסתכלה בה. האשה רק זה קלפה תפוחי אדמה באפלולית. על השולחן היו פזורים גם בד, מחט עב וחוט, וגם מטפחת תוך סריגתה. גם סדור-תפלה נח על השולחן. בצד עמד עוד ספסל, מסביבם עצים

ועליהם מעין גג־ענפים. – תני, אמא, לאנשים מעט מים.
צמאים אנו. – האשה שבה וקמה.
– הכל נתן לך: גם מים וגם לחם, גם נבשל לך
מה ואצלנו תליני. והם – ילכו להם. מה להם פה? –
האורחת אחזה בידה: „למעני, סבתי, תני להם מים, הושיבי
אוהם. ינוחו. אנו נשוחח קצת בינתיים. – האשה קראה
למטוי, שעמד עוד בפתח הפרוזדור. הוא בא נושא מים
ואך במדה מועטה. האורחת יצקה ותושיט לזר, והוא שתה
לצמאו. היא יצקה ליונוביץ. הוא גמא קצת ויעמיד את
הספל. יצחק לא רצה גם לנגוע בו. – נלך, מאוחר, פוי
על צוררים אלה! נגרש אותם פעם ואז נשתה. – האורחת
לא הבינה את דבריו, כי דבר עברית. אחריהם שתתה גם
היא לצמאָה ובגמיאות כבודת וקצובות. – למה היה לך
להתל בי, יונתי? הרי רוסית את, גם שתיתך כרוסית. –
„אוקריינית אני, – ענתה האורחת. – וגם אני אוקריינית,
רק את הלשון שכחתי. בהיותי קטנה הכניסוני לבית רוסי.
אבל הכל אחת. אל אחד ל„קצפ“ ול„חוחולי“ (לרוסי
ולאוקרייני) – כריסטוס, וליהודים – האנטיכריסט. הם יסדו
פה ממלכה והוא ימלוך עליהם. – חדלי, אמא, אלה הם
דבורים לא רוסיים. אנו הרוסים אוהבים בני־אדם: אין
לנו לא יהודי ולא יוני, ככתוב. דברי שנאה באו לך מפה,
מן הערביאים האלה, או מן הסוחרים פה באלהים. לא,
אמא לא אשאר אצלכם, וגם מחר לא אבוא, אתם מלאים
שנאה. – האשה תפסה בידיה: „לא אבין כלום; ואך
מאימתי הנך מרוסיה? –“ זה שני חדשים. – ענתה האורחת. –

„רק שני חדשים, ואני יותר מעשרים שנה. הרבה עבר עלינו. לא היה לנו בור למים. גם בית לא היה. עתה יש לנו ברוך השם הכל. ובירושלים יש עיר רוסית קדושה, ובנצרת בתי־פלה ומנזרים, ובבית־לחם, וגם ביפו בנינו ובהרבה כפרים. גדול אלהי רוסיה! גם פה גדול הוא. הבסורמנים והכופרים כולם יעברו אלינו. רק את היהודים לא נקבל“.

ופתאום כמו נגה אור על פניה: „רק שני חדשים את משם! ספרי־נא, בתי, ספרי, יונתי, על רוסיה, מה נשמע שם? מה שלום האדמה המינקת? היולדת היא כמקדם? הלא באה אליה קללה מיום שקמו נגד הצר והכנסייה הקדושה?“ — ושיחה נשתזרה ביניהן. שקטה פטריארכלית: משפחתית כמעט. יצחק רגו, יונוביץ התהלך ומשש בעצים, מְטוֹי התנהל בחצר כעור, והזר הסתכל בסקרנות וגם הראה קוצר־רוח. סוף־סוף קמה האורחת ללכת. היא הושיטה ידה לאשה. — „מה, הולכת את מאתנו? ילכו הם ואת השארי. מה לך בתוכם? או אפשר יש לך בעל מהם? אפשר הפרת את החוקים הקדושים?“ — וכשקמו ונגשו לדלת וכולם היו כבר מעבר לסף ורק האורחת בפנים — הוסיפה האשה בקול גונח כמעט: „לא יתכן. זהו מעשה־שטן, או שהלביש יהודיה בעור רוסי, או שגנבו היהודים תינוקת רוסית וגדלוהּ אצלם. האלהים יודע“.

— הזקנה הצטלבה. — „הָבִי, אצליבך גם את“ — אמרה — „ויברח השטן“.

— האורחת הושיטה לה את מצחה והיא הצליבתה, וזו נשארה כשהיתה. — „נו, זקנתי, תודה! יהודיה אני, אבל נשמה רוסית לי. אני עובדת לשם זה.

כי לא יהי האכר שלנו עבד, כי אם עובד חפשי על אדמת־אלהים". – היא עברה את הסף. מְטוֹי סגר אחריה את הפשפש. והאשה התחילה מקללת: – הנה לקחו להם נפש רוסית יקרה. ודאי יש לה בעל מהם". –

יצחק רגז מאוד והור הרגיעהו, והאורחת אמרה: – הנה זוכר אתה מה שאמרתי לך: רוסית אני בשרי ובדמי. לו הרגשתי אחרת כי־אז נשארתי עמכם. ואך יקרים לי כולכם והאדמה הזאת שלכם. אני אשא את האור של הפנות היקרות שלכם בלבי, הן תוספנה לי עצמה. רואה אתה, – אמרה בפנותה ליונוביץ – אין נגודים. אני אחות לכם ואחות לה. אבל אני ברוסיה אשאר, ומה שאלמד – בשביל רוסיה אלמד, לתועלתה. אני נוסעת. היי ברוכה. ארץ יפה, היו ברוכים יערות־הר, כרמל נחמד, וברוכים יהיו האנשים היקרים של עמק הירדן, גרעין האדם הבא".

היער נפסק. הכרמים שההר כוסה בהם היו אחרי בציר. השמים זרועים כוכבים. הכביש התפתל – ופתאום נפתח הים, הלבנה זרקה עליו את אורה. – מזור, בחיפה הים הוא, דומה, במזרח", – אמרה האורחת. – כן, באמת, ולכן הלבנה עולה מתחת, מן הים", – אמר יונוביץ. – ועל העיר הכרמל סוגר ממערב". – מתחת הבריקה העיר באורות ערב, ושאון קל נשמע עולה. עצי זיתים הכסיפו באור מכל צד. – פלילות הלבנים", – אמרה האורחת. מלמעלה עוד נראה "היער". ושוב נכנסו למקום סגור. יצחק נזכר כי עוד לא הביע לה את התרגוזותו. – ובכל־זאת, אם יהודיה את, איך לא ירקת לה לגבוה בפניה?" –

„אינה נבוה“, – ענתה האורחת רכות ואחזה בזרועו. –
 „תועה היא. אנו נגדל רוסיות חדשות. אף גם היא רוסית,
 נשמה בהירה ואפלה כאחת, נשמה טובה ורעה. והטוב
 ינצח, יהי מוכרח לנצח. אני אעבוד שם ואתם פה. אני
 אשלח לכם אנשים, בחורים ונערות טובות, אקח בשבילנו
 ואשלח גם לכם. יש די ילדים לישראל. למה רגוז? למה
 היות בונדאים מוגבלים? אנו הס.ר.ים רחבי-נפש אנו.
 יש די לס.ד. וגם לס.ר. וגם לאנרכיסטים-קומוניסטים וגם
 לציונים-פועלים. – ראו, איני אומרת „פועלי-ציון“ – אני
 חושבת לא על מפלגה כזאת על כל מחדשי-החיים שבכם.
 יהיו כולם ברוכים. מתי נזכה לכך ברוסיה, איני יודעת:
 עוד ארוכה הדרך, אבל פה, אני רואה זאת בחוש, באור
 זה – הם יצאו לשטח פתוח, מואר, – פה, בעמקים האלה,
 בהרים, תהיו חפשיים, אנשים שלמים יקומו פה. רק שלמים
 יסכנו. לו נשארתי פה הייתי מדברת עברית. ורק את
 האדמה הייתי עובדת וחיה רק בקבוצה. אדם שלם ולא
 חָצָאי. למה פה לשונות זרות ודיאלקטים, למה חנויות,
 עֶשֶׂן פבריקאות ואכרים מעבידים ידים שכורות? וגם
 משפחה חדשה תולד, גבר חפשי, אשה לא-כפותה וילד
 עת ידי. והכל יהי טהור. נכדי הנביאים והמורדים יעבדו
 פה בצדק, בשוויון ובחופש את אדמת-אלהים.“
 באותו רגע נשמע צפצוף. אניה מן החוף. היא
 הקשיבה: – „הבאה אם יוצאה?“ – שאלה. יונוביץ ענה:
 „יוצאה“. – „טוב!“ קרנו פניה – „תְּרַנֶּה ישא את דברינו
 למרחקים, לים. לעולם“. הזר גחן אל יונוביץ וילחש: „כמה

פואיזיה! קצת בנלי, אך יפה". – יונוביץ הדק שניו ולא ענה. אחרי רגע אמר: „אבל האניות האלו נושאות מפה מאוכזבים, מיואשים". – יצחק עמד נדהם ובעיניו התנוצצו דמעות. „ילד טוב!" – אמרה היא ומשכתהו אליה. „נלך יחד". – הם ירדו רצים במורד ויונוביץ והזר התנהלו בזהירות אחריהם. המקום היה משופע. הזר רצה לדבר ויונוביץ הפסיקהו: „אל נתחכם תמיד, אנו היהודים!" – ואחרי-כן הוסיף: „בת-אדם משונה, רחבת-לב, ערבה רוסית ולא מיצרי הרי יהודה. אנו נחנק פה". – הזר אמר: „נחנקים בכל מקום; ופה, הבט, איזה מרחב!" – הם נשתתקו ועמדו רתוקים למקומם. הים השתרע מואר משמאלם, והעמק מימינם, וסרט הקישון מואר בתוך העמק. ולמטה ראו את השנים עומדים שלובים ומחכים להם. נדמה להם כמו שומעים את קולה. „יהי בנלי!" – רגז יונוביץ בתוכו. – ומה זה משנה?" – ובאזנו רעד הקול כמו הד זמנים קדומים: אכרים חפשים עובדים על אדמת אלהים.

אברהם בן יצחק

אשרי הזרעים ולא יקצרו...

אשרי הזרעים ולא יקצרו

כי ירחיקו גדוד.

אשרי הנדיבים אשר תפארת נעוריהם

הוסיפה על אור הימים ופזרונם

והם את עדיהם התפרקו - על אם הדרכים.

אשרי הגאים אשר גאותם עברה גבולי נפשם

ותהי כענות הלבן

אחרי העלות הקשת בצנן.

אשרי היודעים אשר יקרא לבם ממדבר

ועל שקתם תפרח הדומיה.

אשריהם כי יאספו אל תוך לב העולם

לזי אדרת השכחה

והיה חקם התמיד בלי אמר.

שמעון הלקין

חֵיה יוֹכָבֵד יְלִיֶסְקִי

[מתוך הספור "גולים"]

קִיטָה יְלִיֶסְקִי בַת־זְנוּנִים הִיְתָה לְאִמָּה חֵיה־יֹכְבֵד, זֹו
בַעֲלַת הַבַּיִת הַרְחֵב וְהַקּוֹדֵר, שֶׁאֵת חֲדָרָיו הִיא מִשְׁכִּירָה
לְאֲנָשִׁים נְאוּרִים, בְּלִשׁוֹנָה, דּוֹקָא מַעַם הַמַּהְגָּרִים, שֶׁנִּסְיַעְתֶּם
לְאֲמֵרִיקָה מִתְעַכְבֵּת בְּעִיר־הַנֶּמֶל מִטַּעַם אֶחָד הַקּוֹנְסוּלִים,
הַמְמוֹנִים עַל מַתָּן הַוִּיזוֹת. אֲנָשִׁים נְאוּרִים דּוֹקָא אוֹהֵבִי
לְשׁוֹן נִמְלִצַת, אֶרְכַּת־מִשְׁפָּטִים וּמִתּוֹבְלַת בַּמַּלִּים זֵרוֹת, שֶׁאֵת
מִשְׁמַעַן הַמְדוּיָק אֵין חֵיה־יֹכְבֵד יְלִיֶסְקִי תּוֹפֶסֶת, אֲלֵא שְׁכַל
אֶחָת מֵהֵן קוֹרַעַת בַּסְתֵּמִיּוֹתָה קָרַע שְׂרוּעַ בִּלְבָב וְאִשָּׁה תּוֹפֶסֶת
פְּתָאוֹם, כִּמָּה בַעֲצָם אֵין חֵייה מָה שֶׁהִיוּ צְרִיכִים לְהִיּוֹת,
חֵי מִי־שֶׁהִיא אַחֲרַת שְׁבִטָּעוֹת נִפְלוּ בַחֲלָקָה שְׁלֵה. גְּבוּהַת־
קוֹמָה וּבַעֲלַת רֹאשׁ צָר וּמְדוּלָּע, עִם עֵינַיִם מִמוֹצַמְצוֹת
וְעַשְׂשׁוֹת בַּמִּקְצָת, הַמְעַמִּיקוֹת לְהַתְחַבֵּא מִתַּחַת לְמַצָּח, עַדִּיין
הִיְתָה חֵיה־יֹכְבֵד אִשָּׁה יִפָּה, מֵאֲנָה לְהִזְקִין. שַׁעֲרָה הַשְּׁחֹם,
שַׁעֲיֵן הַעֲלִים לוֹ הַמְצַהִיבִים בַּסְתִּיו, הִיָּה מֵהוֹדֵק תְּמִיד לְרֹאשָׁה
בְּשִׁכְבָּה דָקָה, כִּכְפָה מִקְרִיחָה מִיּוֹשֵׁן שְׁפִסּוֹקָת אִפּוּרָה עוֹבֵרַת
בּוּ בַפְתִּיל אֶחָד עֲגִלְגַל בְּאֲמָצַע קְדָקְדָה, וְהוּא מוֹפְשֵׁל
לְאַחֲרֵי אֲזוּנֵיה הַקְּטָנוֹת מְאוֹד, הַזְּקוּפּוֹת בְּכָל עַת כְּשׁוֹמְרוֹת

על סוד נצחי מפני אחד אורב לו. מתנכל לגלותו. זה היה אשרה האחד הגדול של חיה-יוכבד – השמירה על הסוד המוזר, שהיא עצמה אינה יודעת מהו. וכשאחד המהגרים הנאורים נועץ אצבעותיו בבלוריתו העבותה, מתרוצץ על-פני החדר בנפנוף-זרועות אמיץ, כעוף גדול שפרש כנפיו לעוף אל מעבר לאוקינוס וצייד אין-לב פלאו באותו רגע בכלוב אין-אוויר, ממצמת חיה-יוכבד את עיניה עוד יותר, קולטת כל מלה זרה כחץ הנקלע בכוון מכוון לנפש סודה הכמוס ואזניה הקטנות שומרות עליו, על סודה זה. שהיא עצמה אינה יודעת מהו, במתיקות שבכאב ופחד, הידועים רק למרקד על החבל בגובה עשרים אמה מעל לארץ. המסתורין שבהרגשה זו כלל וכלל לא היו תלואים בעובדה שהיתה עובדה פעם, לפני עשרים שנה או עשרים ושתים. העובדה לכשעצמה לא היתה סוד גם אז, עת שהתחיל האופיציר הפולני מגולח-השפם ונשור-השנים חוזר אחריה בעיר-מגוריה הראשונה, שגדוד טירונים הוכנס לתוכה פתאום לשמחתם של יהודים מחוסרי-פרנסה. גם בעלה, זלמן יליסקי, אדם גוף וחסון באותם הימים, שפניו פני בולדוג עיף, המנמנם בחום-הצהרים, ידע אז בה, שסוטה היא, אלא שלא צלח הפצו בידו לתפוש אותה בעוונה, ואף-על-פי שהיתה מקבלת את האופיצר בקיטון ביתה, במרחק רחובות אחדים מבית-המרוח, ששם פָּבדה העבודה על הבעל, משנתרבה הפדיון. זלמן יליסקי התאכזר אז לעצמו בפרישת דרך-ארץ משך שנה וחצי והיה שותה שכור עם לקוחותיו. היה מתפרץ אל קיטון אשתו בכל

שעה שביום, מוצא אותה תמיד לבדה ומתכון להניח את חמת-הגבר שבו בצביטות ובחבלות באותם מחלקי-גופה החמודים, אשר בהם היה רואה בדמיונו את ידי האופיצר נוגעות בזהירות שבחשק מתאפק. חיה יוכבד היתה מקבלת את הדין ללא תלונה והתנגדות. היתה פותחת לפני הבעל טרוף-הקנאות את הארון שבקיטון, זוחלת בפודתו אל מתחת למטה לחפש את מאהבה ושמה בענוייה כמקדשת את השם לעין השמש. אדרבה, ידע-נא, ידע גם בעלה, כי אהבת היא, כי נכונה היא לסבול מכות וחרפות על אהבתה. סוד אין בדבר. אין ברצונה כלל להעלימו, ולוא רק הסכים הגבר האהוב לקחתה אתו, היתה יוצאת וקוראת בכל חוצות-העיר, כי הולכת היא, הולכת אחרי מאהבה, האחד והמיוחד אשר ידעה בחייה. הסוד עצמו, דבר מעילתה בבעלה, כאילו מת זה שנים, מת במות עליה אהבתה ולבה קלל בקרבה לכל ימי-חייה, למיום שילדה את בתה, פרי-הזנונים, ואפשר פסקו חיי-הרגש בה, החיים בכללם, עוד קודם לכך. חיה יוכבד זכרה ולא זכרה את הדבר ברור, ואולם נדמה לה תמיד, שיצאה נשמתה, נסחטה מתוכה כאויר הנסחט מן הריאה מתוך מהלומה פתאומית, באותו רגע שהרגישה בסרפורו הראשון של העֶבֶר במעיה והיא יושבת על ברכי האופיצר בקיטונה ומציצה מדי פעם בפחד הקר האחד אל הדלת, העשויה להתחיל מפרכסת בכל רגע לפגיעת אגרופיו הנקשים של זלמן יליסקי. היתה זאת שעה מאוחרת אחרי הצהריים. הוילון הצהבהב-חור, הפרוש על החלון, נראה

בזוהר השמש הירודת כארוג אור דק, לא־יתָפֵּשׁ, ורבוֹע־
 בבואתו מתנענע הנה והנה ללא־חִמְדָּה, בעצבנות כמוסה,
 על דלת ארון־הבגדים שבפנה, אותו ארון העץ האדום,
 הכבד וחורש רעה, שהטיל עליה אימה תמיד למדמדומי־
 ילדותה, ואף־על־פִּי־כֵן היתה אנוסה לקבל גם אותו, בצאתה
 אחרי זלמן יליסקי מבית־אביה, חלק מנדוניתה המבשר
 פחדים כל הימים, לעת ערב, ביחוד. היתה דממה בחדר
 וחיה יוכבד יושבת על ברכי־האופיצר למרגלות המטה,
 מקפלת רגליה קצת אל תחת רגליו כמפני צנה, הנושבת
 מן הסדק שבין הדלת לרצפה ורק היא המרגישה בנשיבתה.
 אצבעה זעה כדרכה לאט על שפתו העליונה, המגולחת,
 חשה מתוך רטט־תֵּנוּג אחד קבוע בדגדוג שרשי־השפם
 הקשים, החדים כקצותיהם של מסמרי־פִּלְדָּה זערוריים, והוא
 נלחץ בסנטרו אל מַעְלָה שדה הימני הרוגע ונותן לתאווה
 שתקיץ מעט־מעט. פתאום הרגישה בטרפור העוֹפֵר בבטנה
 והשר, הסופג את חמימות סנטרו של האופיצר, נצטנן
 בבת אחת, כאילו קרש כל דמה בעורקיה. אישוני־עיניה
 נתרחבו והחזירו וידי האופיצר רפו מסביב למתניה. הוא
 השכיב אותה במטה, כסה את גופה בשולי השמיכה, מבלי
 להזיח אותה מתחתיה, ככסות גוף מת, השתומם רגע אל
 רבוֹע־האור המְאָרֵךְ, הרוחת על דלת הארון, ויצא את
 החדר על ראשי אצבעותיו, כשהוא נפנה מדי פעם לראות,
 אם חדלו כבר ריסי עיניה העצומות מהרעיד. חיה יוכבד
 לא ידעה כאב ולא כל רגש אחר. נסחט דבר־מה מן הלב
 ונשאר רק תמהון, תמיהה אחת רצופה אל אשר כאלו

מלא אותה פעם, הפך להזכר במה שהיה ונשכח כמקרה-
קדומים, שקרה אותה בעולם-התווה עובר ליצירה, בטרם
היתה עוד לנפש חיה.

הצער שבמצב-הדברים היה מתעלם ממנה לגמרי,
לולא זלמן יליסקי בעלה. שש שנים לא ילדה לו. וכשנגלה
דבר הריונה ברבים והלקוחות המבושמים התחילו מקלטים
ומפארים את זלמן, שסוף-סוף עלתה יגיעתו המתמידה
יפה, התחמק מן העיר ולא שב, עד שנולדה בת-הזנונים,
שאשתו קראה את שמה, שלא בפניו, קיץ כשם אמו
המנוחה. אז שב האיש אל ביתו, מכוון וכתום כאכול
סרטן ובפאות-זקנו המגובבות (את סנטרו השסוע היה
מגלח) זרקה שיבה חולנית, שחממה כזרנית טבק. חיה
יוכבד לא היתה מקפידה, אלמלי לא שב אליה כלל.
ומש שב וחטא לא ידעה בפניו ולהכלם לא יכלה, תפסה
תפיסה חיצונית בלבד, על-פי השכל, שמעכשיו עליה רק
להמציא פצויים לו בצערו הגלוי לעין כל. וגם את הרעיון
הזה, כי עליה לכפר פניו, העלה הוא על לבה, בעצם. כל
מראהו טען טענה אלמת זו נגדה, – גופו המדולדל, ראשו
השח תמיד, כאילו צמחה לו חטורת על גבו, ואותה דרך-
הדבור, החדשה לו, עם הבלטת הפיקה שבגרגרתו, המצטיירת
דרך עור-הצואר לכל חוליותיה, קופאת רגע כעוצרת בעד
המלה, הנכונה לצאת מן הפה, ומתפקעת מיד להוציא את
הקול החנוק שלא לרצונה. מלה אחת בלבד היתה תמיד
מדרך-דרך מפיו מאז על נקלה, כקטנית סדוקה במקצת,
הנפלטת בנפץ חרישי מקופסת-פח הפוכה: יאוואהל... כלומר:

אכן, טוב הדבר. וחייה-יוכבד, שהיתה תנפסת את המלה תמיד כהד למחשבות כבדות ועמומות במוחו של זלמן, שואפות למוצא ואינן מוצאות אותו, רחמיה היו נכמרים אליו מדי פעם ותוך כדי רגע היא מרגישה שוב, שאין לה ולאדם זה כלום, כשם שאין לה כלום ולכל העולם. והיתה חיה-יוכבד בעיניה ברגעים כאלה כאדם, המקיץ בקבר מתוך הרגשה אחת מְשרשת, שאין הקבר נפתח עולמית, והנה אצלו עוד גוף משותק אחד, חי בחלל האפל ואין דרך כִּי-אם לשוב להרדם אותה תרדמה ריקה בעצם שבעולם-התוהו.

על-פי בקשתו המגומגמת של זלמן, שנתה חיה-יוכבד את שם התינוקת מקילה, שם אמו המנוחה, לקיטה. באותו רגע הכירה, שנוח היה לו, שיעקרו לעיר אחרת, מקום שאין יודעים אותו ואת משפחתו: היא אינה מפסידה ואינה מרויחה כלום, ואולם זלמן בודאי שיהיה נשכר, שחיחות קומתו, אפשר, תתישר קצת וכח-הדבור ישוב אליו. זלמן הסכים: יאוואָהל. והם עברו לגירה, עיר-הנמל. כאן החלו חיי-הפצויים לדעת אצל חיה יוכבד, ואולם ברוח זלמן לא חל שום שנוי. יום-יום עסק במשרתו בתור ממונה על שקול התבואות, הנכנסות לאחד ממחסני-ההובלה שבחוף, ובליילה היה ישן על הרצפה, על מזרן הקש שהביא אתו מן המחסן. קומתו לא נזדקפה וחייה-יוכבד היתה מתעוררת מדי פעם להכרת-בָּעֵתָה, שעדיין עיניו נעוצות בקרקע, מדי שבתו בבית, כאילו הוא הוא שחטא. שלש שנים נסתה להתקרב אליו, חפצה ללדת לו, לְרוֹחָתוּ.

וכשעלה הדבר סוף־סוף ונולד הבן לזלמן יליסקי, לא ידע שמחה בו. הוא התגעגע על בת דוקא, בת קטנה ויפה כקיטה זו, ההולכת וגדלה כִּוְרד גבה־גבעול והוא אינו נועז להביט בפניה. את שרטוטי־פניה של הילדה בת־אשתו לא הכיר זלמן יפה. לילה־לילה היה נכנס אל החדר הקטן, מקום שקיטה הקטנה ישנה במטחה, כולה נסוכה אור כחלחל, פרועת־שֶׁעַר ואיבריה מטולטלים לצדדים כמתוך נדודים שאינם פוסקים. היה רוצה לבדוק יפה את פני הילדה הישנה, למשש את שרטוטיהם בקצות אצבעותיו. ומיד היה מתחלחל מפני המחשבה הזרה, מכסה את הקטנה בשמיכה, ההולכת וקצרה מכדי פישוט רגליה הדקות, ונחפו לשוב אל מטתו כגנב, מבלי הביט בפניה. אחר־כך היה שוכב שעות תמימות על מזרן־הקש שלו, מביט נכחו באותו פרצוף לא־יִתְפַּש, המרחף לעיניו תמיד כדבר מה עדין מאד, ארוך כפרח גבה־גבעול בליל־לכנה תכול, ומהרהר באפשרות, שתולד בת גם לו, יפה ומְאָרְכַת כקיטה ואת שמה יקרא קילה, כשם אמו המנוחה. היתה גניחה מתפרצת מגופו, כאדם שנשחקו כל עצמותיו, כל תאי־בשרו כאחד, וכשהוא שומע מיד את הרוק־מטתה של חיה־יוכבד ומכיר שזו אינה ישנה ושומרת צעדיו בלילות, הוא עוצם עיניו כתינוק שאינו יכול להרדם ומתירא מפני אמו, שלא תנוזף בו, ופיו פולט לתוך הכר:

— יאוואהל...

ואולם כשילדה חיה־יוכבד, דרך אגב, לרוחתו של זלמן בלבד, כעבור עוד שלש שנים, את הבת הקטנה,

קרה האסון לשנים, שסגר על האשה את עולם-התווה שלה לעולמים. נתברר, שאין בכחה להביא גאולה לזלמן. הילדה עדיין היתה פעוטה, בת חדשים אחדים. חיה-יוכבד הרחיצה אותה באמבטיה-הפת, העומדת על השולחן במטבח, מוסיפה מדי פעם לתוך המים הפושרים מים רותחים מן הצנצנת אשר לפניה. הילדה המפרכסת בידה הרטובה של האם כגופו של אוז קטן, שמורטו נוצותיו, החליקה לתוך המים שבאמבטיה וחיה-יוכבד מהרה לגלות את הקטנה, המפרפרת לעיניה כשרץ אין-אונים. עד שהיא מחזיקה את צנצנת הרותחים בידה השניה. הפעוטה נצלה כל עוד רוחה בה, ואולם הצנצנת נשמטה מיד האם והרותחים נשפכו על ראש הילדה ממול ערפה ועד חצי סנטרה. שער-הלידה כבר נשר מעל הקדקוד הרופס ושכבת המוך הדק, שהתחיל זה-עתה צומח תחתיו, קלושה היתה מהגן על העור. קרחת אדומה, משדדת צלקות חורורות ורחבות, פשתה בראש הקטנה. מעט השער, שצמח עוד בטלאים מאוסיים על קרקפתה אל מול מצחה, לא הספיק לכסות את מקומות-התורפה הרחבים. כל ראשה ותחתית לסתה האחת עד חצי סנטרה היו נראים כאילו הפשיטו מעליהם את האור פצלות-פצלות – כתובת קעקע אדמדמת ומכוערת. הילדה נדונה לנוול עולמית. צריך היה לגלח את שערה תמיד, שלא יצמח באותם טלאים מאוסיים, כשיחים קטנים ואפורים בקרקע-טרשים. הילדה כבר היתה בת אחת-עשרה ואולם מראה עמד עלוב ולקוי, בעלת-מום קטנה, חולת-טיפוס ונשורת-שער. גם האסון הזה כמעט לא נגע בחיה-

יוכבד. היא הרגישה בו כמו דרך זכוכית עבה וגדלה את התינוקת, שנתכערה לכל ימי-חייה, כדרך שגדלה את בתה הבכירה, פרי אהבתה לאופיצר, ואת בנה, זרעו של זלמן יליסקי, שנדד לאמריקה, עוד בהיותו בן שש-עשרה והיה פוקד את משפחתו בזכרון-דברים אחת לשנה – בגלויה מצוירת, ברכת, לשנה טובה. כהוזה הזיה אחת סתומה היתה חיה-יוכבד כל ימיה וגם לקילה בעלת-המום לא רחש לבה דבר טוב או רע, זולתי אולי חמלה ארעית, שהיתה מתעוררת בה למראה זלמן המתקין את השביס עדוי הסרטים הצבעוניים לראשה של הקטנה, שבקשה את הכסוי למומה מאת אביה, כשעמדה קצת על דעתה והכירה בנוולה. ובעצם הדבר, לא ידעה חיה-יוכבד מעולם להבחין בין רחמיה אלה לילדה הסובלת ובין ערפלה-החמלה, העוטה את לבה חמיד בעלות המחשבה על יליסקי לפניה. יסורי האב ויסורי בתו הקטנה נתמזגו לרגש אחד בעיניה. בלילה היתה מְטָה ראשה מן הכר ומבחינה בדמותו המכווצת של זלמן, הנראית באפלולית כפקעת אחת של מכאובים, כשהוא עומד למראשותי בתו הקטנה, אגרופו מתרומם מאליו ונחת על חזהו כמכה, על חטא, וכולו אומר יתמות לא נתנה להרפא. כפוף-ראש, כמהרהר תשובה על חטא ידוע רק לו, היה מתחמק אחר-כך אל חדרה של קיטה, לפי ההרגל מימי ילדותה, וחיה-יוכבד יודעת בו, שהוא עומד שם, מסתכל בנערה הישנה מבלי לראות אותה, מכסה בשמיכה את אבריה, המטולטלים לצדדים, ושב אל מזרן הקש אשר לו במטבח בגניחה נפלטת אל הכר:

— יאוואהל...

עולם-התוהו, שבה חיתה יוכבד את חייה הכבדים, העמומים כעוטים ערפל סמיך, היה כעומד להתבהר מדי בוקר, לאחר שזלמן יוצא לעבודתו באין-רואים תמיד, הדיירים מעם המהגרים מתפזרים על פני העיר לדפוק על דלתי חברות ומשרדים וקיטה וקילה אף הן נפנות לשלהן. בדממת הבית, המלאה רק אושת מים מטפטפים בלי הפוגות מברז-הכיור שבמטבת, שעל תקונו מבלה זלמן יליסקי את שעות הפנאי שלו בערב ומסרב לקרוא לַצֶּנֶר, בדממת הבית המתרוקן היה הרז, הרומז תמיד לחיה-יוכבד ממרחקים כדבר-מה שהיה ונשכח, מתחיל מקיץ ונדמה יותר ויותר בכדי שיתַפס. כמתכוננת לקראת חג ממשמש ובא, היתה האשה עושה שעה, מפלגת ומהדקת אותו לראשה בזהירות כשתי כנפים דקות וכפותות, ובודקת במראה באזניה הקטנות, הזקופות, כרוצה להנַכח, אם לא נסתתמו החרירים, שבהם היתה מכניסה פעם את עגיליה. וכל אותה שעה חיה-יוכבד מפולת מבטה מן המראה אל המגרה שבארון העץ האדום, אשר לְנֶה אותה בכל נפתולי דרכיה מילדותה בית-אביה ועד אטמימות הזקנה, ההולכת ובאה עליה בגירה העיר. בבוקר בבוקר היה נדמה לָה לחיה-יוכבד, כי שם במגרה, שמפתחה הקטן קשור לָה בפתיל כקמיע על צוארה, שורש הרז הרודף אותה כל הימים, והיתה שוכחת את בוקר יום-אתמול ובקרים הרבה לפניו, עת שהתכוננה כמוֹכֵן ממש לקראת גלוי-הסוד שבמגרה והמפתח הקטן זע ופרפר כיצור חי וקצר-רוח על חֲזֶה. פתיחת המגרה היתה פולחן

שבקדושה לה, מאחורי דלת נעולה ובהורדת הוילאות
אכולי-העש שעל החלון הבודד, הפונה אל החצר. חיה-
יוכבד היתה חולצת נעליה ומשלבת רגליה תחתיה ליד
הארון, אחר-כך היתה מוציאה את המפתח הישן, משפשפת
אותו במטלית טבולה בשמן, השמורה אתה לצורך זה
בלבד באחת מזויות החדר, ומסתכלת בברקו החדש תמיד,
כאילו זה-העתה קנתה אותו. אז היתה משתטחת על הרצפה,
עד שראשה נוגע במגרה ופותחת אותה בסבוב אטי של
המפתח בחור-המנעול, מבלי להסיר אותו מעל צוארה.
ושוב היא יושבת מלחיתה לפני המגרה, מוציאה אותה
בעצימת-עינים ובהדוק שפתי פיה הקטן לעגול אחד, מקומט
כתאנה פעוטה, ושולחת יד שמאלה באלכסון לפני ולפנים
אל הפנה המרוחקה, אשר שם הסוד הכמוס. זה היה צרור
מכתבים יבשים ודקי-נייר, כל אחד עטוף במעטפתו חסרת
הכתובת והחותמת וכולם קשורים יחד בפתיל אדום - שתי
וערב. את המכתבים האלה כתבה לעצמה פעם אחת, בעודה
אוהבת את האופיצר, שאפשר היה ואפשר לא היה, והם
מלאים אהבה ותחינה אחת חוזרת ונשנית בכל שורה, שתעזוב
את בעלה, ותסע אתו, את האופיצר, לאחוזת-נחלתו אשר
ביערי-עד שחורים ורעננות אָחו שם והמולת נהר לא-נראה
עומדת באויר. את המכתבים האלה כתבה חיה-יוכבד באותם
ימי-האהבה הנפלאים, שאפשר לא היו כלל ולא נשתמר
מהם אלא בושם כבוש זה של גיל אשה צעירה, הנודף
עדיין מן הנייר הדק, היבש. ואת המכתבים האלה, הכתובים
בלשון נמלצה שבאגרון פולני ובאותיות מסולסלות שבהעתקת

ספר יקר-התוכן-והמציאות, היתה קוראת אחד אחד מדי יום ביומו, שוכחת את דבר הסוד, אשר באה לחפש, ומשתכרת בבושם החריף, המגרה את הנחירים ונודף כאילו מתוך המלים היפות עצמן, שכל אחת מהן היא יודעת בעל-פה בשורתה למספרה, בכל תג ועקימה גנדרנית שבצורת כל אות ואות בה. זכשהיתה מתעוררת עם גמר-הקריאה כמתוך עלוף-חושים מעונג ומרגישה פתאום, שבעצם שכחה לגמרי מה באה לבקש כאן. היתה מתחלחלת כיראה שמא יתפוס אותה מי כשהמכתבים בידיה, והיא נחפזת לקשרם בפתלים האדום – שתי וערב מצטרף מאליו מתוך אמון שנים רבות. סוף הפולחן היה בו תמיד משום חלול שבחפזון והיסח-הדעת. ואולם משהיה הצורך מושב למקומו, המגרה נסגרת ברצון לסבוב המפתח המשוח בשמן והפחד נגול מן הלב, היו הניבים החמודים שבמכתבים הנפלאים מתחילים מזמזמים באזניה ומרחפים לעיניה במלמלת אותיותיהם ארוגות-הקסמים, וחיה-יוככד מצפה לבוא דייריה הנאורים מעם המהגרים, שלתוך שיחותיה אתם אפשר לשרבב את המלים היקרות – והם אינם יודעים מאין הן באות. ואפילו כשהמהגר הנרגש מדבר בעצמו ואינו מניח לה שהות לגלות לו את מחלצות לשונה, חמודותיה מימים רחוקים, שאפשר היו ואפשר לא היו כלל, הרי המלים הגדולות, הזרות, שהוא זורק באיום כלפי אויב לא נראה, קולעות אחת אחת אל לבה ממש, מליצות המכתבים יוצאות במוחה חגיגות ורציניות לקראת הנשגבות, המגיעות לאזניה, והיא מתמוגגת בהשתאות קבועה ורצופה אל זכרון המאורעות, שעמדו לצור צורה מופלאה לחייה ולדי גלוי לא באו.

אשר בַּרְשׁ

בּוֹנִים שָׁב מְעַבֹּדֵת הַצָּבָא

[פרק ראשון מן הרומן "פְּכֻנְיָה"]

היה ראש-חדש אלול ויום שלישי בשבת. שמש של
שְׁלֵהי קִיץ הבהיקה וחממה אותו יום יותר מן הרגיל.
האנשים שעבדו או הלכו בחוץ הזיעו, ועלי העצים הצהיבו
במהירות, ומהם כבר התחילו נושרים כדינרי-זהב לארץ
בסבת הצְנָה הגדולה שבלילות. בשדות ובגנים חפרו תפוחי-
אדמה שנתברכו השנה, כי תחת כל גבעול כמוש ורקוב
היו טמונים אשכולות של עשרים ושלושים תפוחים בריאים,
גדולים וקטנים. מזמן לזמן הוביל אכר בדרך קרון עמוס
קולסי-כרוב גדולים וסגורים. בחצרות האכרים דממו המפצות
על נעורת הקנבוס. מפני שהאפרות השתמשו בחמה הלוהטת
לפרוש בגניהן את מגילות הבד לִלְבוֹן. גני הכישות כבר
עמדו חשופים ועל-גבי חוטי-הברזל המתוחים על העמודים
התהוללו צפרים. הרחוב היוצא-דופן מן העיירה והנעוץ
כבר במשכנות הגויים, רובם רותינים ומעוטם פולנים, עמד
דומם ושֶׁבֶתִי, כי השעה היתה קרובה לצהרים. באויר כאילו
עמדה עוד בת-קולו של השופר, שנתקע בו היום בפעם
הראשונה. מעל גג ביתו הנאה של ר' זלמן-ליב סגל

הסתלסל עשן דק ומבעד לסדקי הדלת והחלונות הסגורים
 בקע ריח חריף של דגים מתבשלים.
 עגלת-אכרים קטנה, רתומה לצמד סוסים נמוכים,
 ירדה ובאה ברחוב. במושבה האחורי ישב בחור צעיר,
 שהתרומם בכל רגע והוציא חצי גופו לצד אחד כדי להקדים
 לראות את הבית מחוץ-הפצו. צעדס של הסוסים באבק
 הדרך היה שקט וגם האופנים המשוחים לא השמיעו כל
 רעש. וכשעמדה העגלה לפני בית סגל לא יצא איש לקבל
 את פני הבא.

הבחור, הוא בונים סגל, אחו בדופן העגלה ובקפיצה
 אחת עמד על הארץ. הוא היה גבוה, יפה-גזרה ולבוש
 חליפה חדשה מבד נוקשה, מקומטה מן הישיבה בעגלה.
 המעיל היה קצר ממתניו והמכנסים ארוכים מרגליו ומתקפלים
 על נעליו החזקות, הכבדות, נעלי-הצבא. בראשו היתה
 מגבעת צרת שולים עם קמט עמוק באמצעה, שעלידי כך
 נראתה כעומדת על הקדקוד. פניו היו צהבהבים, מגולחים
 וזרועים בהרות-קיץ לרוב, שערו בהיר ועיניו אפורות
 וגדולות. הבריאות והכח היו מבצבצים מכל אבריו. הוא
 הוציא ממרגלות המושב ארגז-עץ משוח בכמה צבעים,
 מבורזל ונעול בשני מנעולים קטנים והעמידו על הארץ
 לרגליו, אחר שלם לאכר בעל העגלה ואמר לו, שימתין
 רגע ויוציא לו גביע יי"ש. האכר התכופף אל השוט העומד
 לפניו ושרק בסבלנות עשויה לסוסים, ובונים התקין את
 בגדיו הקמוטים, לקח את הארגז וירד אל הדלת. הליכתו
 היתה קצת כבדה וכבולה, הליכתו של רוכב. בלי דפיקה

פתח את הדלת ונכנס אחרי הארגז. לאחר רגע יצא ובין שתי אצבעותיו גביע קטן מלא יי"ש, ובאותה כף-יד מתחת לגביע ריק קטן. האכר קבל את ה"כבוד" מידו, אמר "לבריאות!" ובאחת שלשל את המשקה אל גרונו. השיב את הגביע הריק ונטל את הרקיק, הפכו והתבונן בו מבויש ונבוך, פורר ממנו פירור ונתנו לתוך פיו ואת השאר תחב לתוך חיקו. אחר הגביה את מגבעת-הקש הגדולה, השתחוה, משך במושכות ונסע.

בונים עמד רגע עם הגביע הריק והנוצץ והביט אל הרחוב הדומם, הכיר כל בית ובית וקרא במחשבתו את שמות בעליהם. אחר נכנס שוב הביתה. הוא התפלא שמצא את הבית עזוב ללא נפש חיה ובמסדרון עמדו הדגים על החצובה בכירה והם רותחים ומבעבעים תחת צמיד אלפס-הנחושת המתרומם מן הקיטור. הוא הספיק קודם רק להכנס אל החדר הגדול ולהקיפו בעיניו. כל דבר לא נשתנה בו מאז בקורו האחרון לפני שנה ומחצה. הכל נשאר בעינו כמימי ילדותו. אותם כירי-התנור המסוידיים, אותו ארון-הספרים נקוב-העש, אותו שולחן-האלון הכבד, אותו הספסל הארוך גבה-המשענת לאורך הקיר, אותם שני הכסאות, אותם שלושת דרגשי-העץ, אותו קמטר לבן רחב ונמוך, שמתוכו הוציא את היי"ש והרקיק, אותן התמונות על הקירות, לרבות "המזרח". נדמה לו, שגם אותם זבובים גדולים מזמזמים ומתחבטים על זוגיות החלון.

היכן בני-הבית? אמנם יודע הוא, כי בשעה זו בקיץ רגילים רובם להמצא בחוץ. אבל היכן היא ה"דודה", כלומר

אמו החורגת? הרי האשה החרוצה הזאת שומרת תמיד את הבית. אפשר סרה לרגע אל אחת השכנות לשאול מה שהוא? פתח בזהירות את הקיטון, שם חדר־משכבם של „הזקנים” והילד. גם זה היה עוזב ומסודר ללא שנוי. יצא שוב אל המסדרון, עברו לרחבו ופתח את הדלת של „החדר הקטן”, שם דר וישן אחיו הבכור. אך גם שם לא היה איש. על בהונות רגליו קרב אל השולחן, לקח ספר אחר ספר, פתחם, הציץ בשעריהם והחזירם לאט למקומם. נשא עיניו אל המדף שבקיר. בהיותו בפעם האחרונה בבית לא היו עליו כל־כך הרבה ספרים. אף לא החצי. כמה מלומד הוא קובקי אחיו! כמה לשונות הוא יודע! נתן את עיניו גם במגרת השולחן הנעולה. יודע הוא כי שם מונחים „כתבים” שונים של אחיו. בודאי הספיק בינתיים להדפיס בעתון עוד איזה „מאמר”, כמו לפני שנתים. מתוך יראת־הכבוד מפני אחיו הניח את החדר, סגר בזהירות את דלתו, כאילו ישב זה בפנים שקוע בספריו, ורצה לשוב אל החדר הגדול, כדי לפתוח את ארגזו ולהוציא מתוכו את החפצים. והנה בו־ברגע נכנסה ה„דודה” מאחורי המסדרון. כשראתה את הבחור העומד לפניו תלתה את ידיה על סינרה וריסי עיניה התחילו מרפרפים בחזקה, אחרי השמיצה צוחה חשאית, וכשבונים זנק אליה, התרוממה (כי שפלת־קומה היתה) וקלטה את ראשו בשתי כפיה החמימות, משמשה אותו רגע, כדרך שעושים לתינוק „כפר פת”, אחר נשקה לו מתוך מבוכה על סנטרו המגולח, והוא תפס את ידה ונשקה פעמים ושלוש, ואחר הפסקה קטנה עוד פעם אחת.

- האשה אמרה מתוך דמעות שוחקות:
- כל־כך נבהלתי. חשבתי — גנב נכנס.
- היכן אבא? היכן הילדים?
- אבא נסע לכפר. צריך להביא עשר עגלות תפוחי־אדמה. ישוב רק לפנות ערב. קובקי יש לו שיעור. הילד בחדר, והנערות אצל חברה. עוזרות להכין את המוהר לחתונתה. איך זה לא הודעת מתי תבוא? כבר לא חכינו לך יותר.
- חפצתי להפתיעכם, והנה מצאתי בית עזוב. בינתיים אכלתי פה את ריח הדגים.
- אויה לי, כל־כך רעב אתה! מזלך גרם: לפני חצי שעה הביא „בוסק” זאב־מים גדול — כוה. עוד היה מפרכס. הלכתי לבקש אצל שכנה שני עלי־דפנה, כי חפצתי לבשלים בחומץ. לך, בונים, הרי אין לך צלם אלהים. פניך פני גוי. מה יאמר אבא לכשיראה את סנטרך המגולח?
- הרי אינך יותר חָלֵל. טפו, נדקרתי בו.
- אין דבר, „דודה”, בבית אַצְמַח לי זקן. כמובן, לא גדול. חבל שאינם בבית — הבאתי לכל אחד מתנה.
- ולי שכחת להביא. ממש כמו אבא.
- גם בשבילך, „דודה”, יש מתנה יפה. מזהירה בכל הצבעים. לא לחנם קראו לי חברי החִלָּים „כילי”. על מחנות בלבד הוצאתי ממה שחסכתי יותר מעשרים זהוב.
- נו, הכנס החדרה. תנוח מעט, ואני אכין ספל קהוה. אויה לי, אני עומדת ומדברת והדגים כמעט נשרפו.
- לא נשתנית, „דודה”, אף במשהו.
- כן, אותה גרוגרת דר' צדוק. נו, לך הכן להם

את המתנות, החבריא יכולה להכנס בכל רגע.
 בונים השאיר את אמור-חורגתו במסדרון ליד הכירה,
 ובחדר שם את הארגז על אחד הדרגשים. פתח את שני
 מנעוליו והתחיל להוציא מתוכו מה שהיה בו. הארגז היה
 כמחסן מלא סחורה. תחילה הוציא את מעיל-הצבא הישן,
 שנתן לו במתנה, מעיל-אולנים כחול וקצר עשוי אריג
 עבה בלי בטָנָה. בצדו ה"שמאלי" בלטו פה ושם חתיכות
 בד גס. אחרי המעיל הוציא את המכנסים האדומים, מכנסי
 הרכיבה שמתקפלים לתוך מוקי המגפים. תחתם היתה מונחת
 מקופלת הכֶּפֶה האדומה, הרכה, חסרת-המצחה, ובראשה
 כפתור-הנחושת עם שלוש האותיות החלולות F. J. I. (המגפים
 עם הדרבנות מונחים היו עטופים בנֶיֶר עבה על קרקע
 הארגז.) אחר העלה כמה כתנות וחזיות, צוארונים וגרבים,
 מטפחות ומכשירי-תפירה, וגם בִּיוֹנֵט של פלדה מצבע מים,
 ורק אחרי כל אלה נמצאה תבת-קרטון גדולה ובה כל
 המתנות. את התבה הניח על השולחן, התבונן בה רגע,
 אחר התיר את קשוריה. פתחה והתחיל מעלה מתוכה בזה
 אחר זה: מטפחת-ראש של משי צבעוני נתון בחוץ נֶיֶר
 שקוף – מתנה ל"דודה". חתיכת אריג-צמר טוב לשת
 שמלות – בשביל שתי האחיות החורגות. סדור "בית יעקב"
 מכורך יפה ונתון בתיק – מתנת אבא. קֶנֶה-עשון עם ענבר
 בקצהו – לאח קובקי. ואחרון-אחרון, לבנה יחידה של
 ה"דודה", לנחומל, חרב קטנה עם חגורת-עור מצוחצחה.
 הניח את כל המתנות על השולחן זו בצד זו וזן
 את עיניו בהן בהנאה מרובה. אחר בדיק שנית את בגדי-

השָׁרֵת הישנים שקבל במתנה. לפי פקודת הקפיטן. מתי ילבשם כאן בעיירה? אולי בפורים? כשהיה פה ב"אורלזיב" (חופש) האחרון היה מתהלך כמעט ביהירות בבגדי-הצבא והיה מתקן בכל רגע את בית-האחיזה של החרב הארוכה על מתניו המתוחים ומבליט את הכוכב היחידי שעל צוארנו. כוכב ה"גֶפְרֵייטֶר". זוכר הוא איך הסתכלו בו הבתולות בעברו ברחוב, ואיך אכלוהו הילדים בעיניהם בבואו לקלוזי להתפלל בחג. אבל עתה הקיץ הקץ. את המכנסים ילבש בחורף תחת האדרת, שלא יכירו, ואת המעיל ילבש בבית בשעת עבודה, ורק את הכֶּפֶה ואת הביונט יחזיק כמזכרת. רק לכשיקרא פעם בשנתיים ל"אמונים" יהיה שם חיל במשך שבועים. בעצם שמח הוא שכלה כבר את ימי שרותו. למשא היו עליו כבר החיים המגושמים בין הגויים עם מאכלי הטריפה. אמנם אהוב היה כל השנים על "ראשיו", וביותר אהבו הקפיטן הצעיר, שהוא, בונים, היה משרתו בשנה האחרונה ועל-ידו עלה לו להשתכר ולחשוך סכום נאה, שממנו קנה את כל המתנות היפות האלו – ואף-על-פי-כן מוטב לו שהוא כבר בכית. מוטב להיות יהודי בין יהודים...

עודנו עומד נתון למחשבות אלו ולתוך החדר התפרץ בפנים לוחטים, במכנסים קצרים וכתפיות על הכתנת המתנפחת – נחומל שחור-העינים. עוד ב"חדר" נודע לו, שאחיו החיל בא בעגלה, וכחץ מקשת טס הביתה. על חטמו הוציר עמדו רסיסי-זעה, וכפת-הסמיט הרקומה היתה שמוטה לו הצדה. בונים תלה את עצמו על ברכיו והושיט לקראתו את שתי זרועותיו החסונות. הנער התנפל לתוכן ונלחץ

אל חזוהו האמיץ של אחיו האהוב, וכשזה הרטיב את פניו
בנשיקות, לא מחה, כדרכו, את המקום הרטוב בשרוול.
כי-אם מהר אל השולחן, עמד והביט בעיניים נבוכות אל
כל החמודות הערוכים עליו.

— זאת בשבילי — הצביע בבישנות על החרב.

— כן, בשבילך. רשאי אתה לקחתה ולחגרה.

הנער ציית מיד ובצעדים קצובים ובגו מיושר פסע
המסדרונה, שם הסתובב פעמים אחדות לפני אמו הזורחת
בכל פניה, אחר ברח אל ה"חדר" להקאות לחבריו.
בונים לקח את המטפחת, פרשה ואחזה בכל קצותיה
וכן נשאה המסדרונה אל ה"דודה". היא התאדמה כולה,
נגבה את ידיה בסינר, קבלה ממנו את המטפחת, הרימתה
כלפי החלון פעם ופעמים, שבחתה בקול מקופח. אחר קפלתה,
נכנסה לחדר, הניחתה בארון ליד הסדור והמחזור ונסתלקה
שוב למסדרון.

כעבור רגעים מעטים שבו שתי האחיות הגדולות,
דוֹפֶרֶשׁ וּאֶלְקִי, הראשונה שחורה והשניה בלונדית. התנשקו
עמו זו אחר זו, קבלו את האריג הטוב, מששוהו והתבוננו
בו לאור מול החלון, גוללוהו על גופן ושאלו זו את זו
אם הולם הצבע את פניהן, ובטרם הספיקו לשאלו לשלומן
ולנסיעתן, התחילו לתפן תכניות של גזרה ושל מוֹדָה, כל
אחת לפי טעמה, אחר רצו להראות לאמא ושבנו והוסיפו
לדבר על הגזרה והמודה.

— וזה הבאתי לקובקי. בודאי לא פסק עוד מעשון.

— פסק? כמדומה, שרק התחיל, אפשר חמישים

סיגריות ביום. לו ראית את אצבעותיו: צהובות ומסריחות, טפו!
התנודדה דובריש.

— ואני — אמרה אלקי — דוקא אוהבת את הריח הזה. אך ה"דוד" מתאונן, שקובקי מוציא הרבה על העשון. מה שהוא משתכר בשיעור אינו די אפילו לחצי. זה ענבר אמתי?

בונים הרים מן הרצפה פירור קש, הניחו על השולחן, שפשף את קצה הקנה במכנסיו, אחר שאב בו את הקש מעל השולחן והראה לאחיות.

— עולה בודאי הון. — אמרה אלקי.
— הנה הולך הפילוסוף! — הצביעה דובריש בחטמה בעד החלון.

כשנכנס קובקי עמד רגע על הסף, צמצם את עיניו הקטנות, הפקחות, באחיו יפה-הקומה, אחר קטם:
— אחרת לשוב יותר משבועים.

אחר התקרב, הושיט לו כף-ידו הלבנה, הרוחנית, ובונים משכו אליו בחזקה ונשקו על פיו המשופם.
— לך, חזק אתה כמו עָשׂו.

— כחו של החזיר. באמת כבר קצתי בחיי מפני הטריפות. בווי!

— עתה תקוץ בחייך מפני ה"צ'ולנט".
— מה בכך? אני אוהב "צ'ולנט". בפרט את "הצ'ולנט" של ה"דודה" — טעם גן-עדן! בכל שבת הייתי זוכרו ומתגעגע עליו.

קובקי היה לבוש מעיל אַלְפָּגָא שחור, צוארונו

היה נוקשה וצחור, בעניבתו סָפָה של זהב, מכנסיו מגוהצים וטובים ונעלי־השָׁרוֹ קטנות ומצוחצחות. על שפתיו, בין השפם והזקנקן השחרחרים, היה מרחף חיוך של בטול דק. שערו היה מסורק ונקי להפליא. פאותיו הקטנות היו מסולקות יחד עם השער לאחורי האזניים וכמעט לא נָכְרוּ.

— הנה מתנתך.

— כל־כך קטנה?

שאל קובקי וקשה היה להכיר בקולו, אם בכובד־ראש ידבר או בלצוֹן.

— ומה חפצת: סוס־מלחמה או תותח?

— לא, באמת קנה־עשון נאה. חן־חן לך, בונים. הענבר נראה כמעושן גם הוא. אם־ירצה־השם לכשתהיה לחתן, אשיב לך כגמולך כפל־כפלים, כלומר, מקטרת ארוכה עד הרצפה.

והוא הוציא מכיסו את נרתיק־הסיגריות הקטן, לקח מתוכו אחת, תחבה לתוך הקנה והבעירה.

— ואתה עדיין לא התחלת לעשן?

— לא, עודני קטן. — השיב בונים בתמימות מבדחת, והאחיות התפרצו בצחוק גדול.

בינתיים נכנסה האם נושאת ביד אחת צלחת גדולה, ועליה ערוכים נתחי־הדג החמים, הממולאים, ובשניה אלפס הרוטב הריחני. את שניהם העמידה על ספסל סמוך לכירים, נעצה את כפיה במתניה והתבוננה מתוך התפעלות במתנות וב"ילדים". מבטה היה עובר מאיש לאיש ולכולם העניקה אותה מנת אהבה רכה.

— חבל שלא ראיתם את נחומל חגור־חרב. חיל
ממש. מיד ברח אל הַחֹדֶר. אפילו את כוס החלב לא
שתה. — התרסקה האם בדמיונה על בנה יחידה.
אחר התחילה דובריש להקיף את בונים בשאלות
על חייו בצבא, על התמרונים האחרונים. ובפרט על העיר
לבוב. היא היתה פעם בלבוב, בדרך נסיעתה אל דודה
בגרודיק, ושהתה שם יומים. מאז מלא מוחה תמונות
וזכרונות מן הכרך, ואם מזדמן לה מי שהיה שם, מיד
היא מסבכתו בשיחה על מה שראתה שם, זוכרת ומזכרת
בנינים ומקומות ומנהגים ומבטאים, ובשעת מעשה נצתות
עיניה והיא דומה כולה כנשאת על כנפי דמיונה למרחקים.
אך האם שיצאה ושבה הפסיקתה:

— הוא פֶּלֶה מרעב ואת מפטמת אותו בדבורים.
ערכי לו, דובריש, את השולחן ואתן לו מנה של דגים.
עד ארוחת העֶרְבִים עוד רחוק.

והבת מהרה וערכה את השולחן ואחותה עוזרת על
ידה. בונים יצא המסדרונה ליטול את ידיו ואלקי הוציאה
מן הארון אלונטית נקיה ונשאתה לקראתו. הוא אמר בקול
„שאו ידיכם“, ישב אל השולחן ובצע מן הפת הטובה. בברכו
טבל את „המוציא“ במלח, אחר התחיל אוכל את הדגים
החמים והמתפוררים בתיאבון גדול, כשהוא מגלגל בשיחה
עליזה בין לעיסה ללעיסה. וקובקי, שנטל עליו להמתין
בארוחה עד בין־ערבים, התהלך בחדר ועשן מתוך הרחבת־
הדעת, הסתכל בכל פעם בקנה ויחד עם עשן הסיגריה
בלע את רוקו, ששפע מפיו מפני ריח־הדגים המגרה שמלא

את האויר. באמת היה מסכים לאכול את הדגים בשעה זו, יחד עם בונים, אך התבייש להציע ל„דודה“.

האחיות חטפו ואכלו כל אחת פרוסת לחם עם „מוֹסְקָל“* שתו כוס תה ושבו אל חברתן יחד עם חתיכת האריג, שהביא לבן אחיהן החורג. קיבקי נודעף מפני הרעב, אך לא רצה לאכול כלום, נסגר בחדרו ועסק שם בספריו. נחומל שב מן ה„חדר“ בבכי גדול: אחד הילדים עָקַם לו את קצה החרב. לאחר שבונים יִשְׁרָה באצבעותיו והחליק בחבה על פניו, שב הילד בשמחה חדשה אל ה„חדר“ להיות שם עד בין השמשות. האם כבסה לבנים, קטנים בחצר. מן השכנים באו ונתנו שלום לבונים ואחרי שהוא סרב להכנס בשיחה נאנחו ונסתלקו. לבסוף נשאר יחידי בבית. שכב על הדרגש, התמתח יפה, שלב ידיו תחת ערפו, קם ושכב שוב. את כל הכתמים שבתקרה מנה, השביע את עיניו מן התמונות שעל-גבי הקיר, עמד והתבונן מקרוב בכל עשר הדמויות שבתמונת „סולם חיי האדם“, שבו עולה ויורד האדם מהיותו בן שנה עד היותו בן מאה. התמונה הזאת היתה תלויה בביתם זה כעשרים שנה ותמיד היה שב להתבונן בה. היא גם העלתה על זכרונו מה שכתוב על ענין זה בפרקי אבות. כן, עתה ילמד שוב, כמו לפני לכתו לצבא, בכל שבוע את הסדרה עם רש"י ובשבתות פרקי אבות עם ברטנורא. חבל שבחורף אין לומדים את הפרקים היפים האלה. בשבתות ובמועדים

* דג קטן כבוש בחומץ ובצלים.

ילך להתפלל בקלויו. טוב להיות יהודי. כמה נכסף למונהגי
 ישראל! אך בינתיים תקף עליו השעמום. במשך שלוש
 שנים רצופות רגיל היה לעשות יום יום בשעות קבועות את
 עבודות השרות בדיקנות ובקפדנות, ועתה בחדר שומם
 ודומם זה הרגיש מועקה משונה. הארוחה הערבה שעפלה
 מלאה את שריריו גרוי מציק. קם איפוא ויצא החוצה. אך
 בעברו את היפתן נזכר שהוא גלוי-ראש, שב וחבש את
 כובעו ויצא שנית. הקיף את הבית משלושת עבריו, התבונן
 בו בעין בוחנת, נסה את גדר-היתדות אם איתנה היא.
 לא, היא התנודדה בשתי מקומות. מחר, מחרתים יתקננה.
 מתחת לשפולי הגג היו הרבה קני סנוניות אפורים וצפופים,
 אך אחדים כבר היו עזובים. התרחק קצת וראה על הגג
 עצמו כמה לוחות-עץ רקובים ומבוקעים. גם את אלה צריך
 יהיה להחליף בחדשים. עוד מעט יתחילו הגשמים הגדולים.
 פלא, שאביו לא דאג לכך, הלא תמיד זהיר הוא וקפדן
 בכמו אלה! אחר הגיע אל אחורי הבית מצד הסמטה.
 מנגד, מעבר לסמטה, היה ביתו של השכן הזקן ר' שעיה
 ה"שורף". הזקן, אמרו לו, שוכב חולה זה כחצי שנה.
 אחרי שני הבתים, במורד הסמטה, השתרעו גני-ירקות
 אחדים ואחריהם היו כבר בתי הגויים הנמוכים, ומאחרי
 אלה השתרעו פרי-הדשא הרחבים הירוקים במשך כל ימי
 הקיץ. עתה נראו עליהם ערמות השחת, שנקצרה כבר
 השנה בפעם השלישית. הוא סקר את כל המראה בעיניו
 החדות וספג הכל בראש מורם וברגש חי, כאילו הוא רכוב
 על סוסו הטוב ומגמא את המרחקים. הכל הבהיק בשמש.

באויר נשאו והתפתלו קורים לבנים, נוצצים. מבתי הגויים
 עלה עשן. מחצריהם נשמעו דפיקות כחטיבת עצים. מחצר
 אחת הגיע גם קשקוש של מכונת-זריה. הוא הפנה שוב
 את עיניו אל ביתם הישן. בירכתיו היתה דלת הרפת,
 דלת רחבה וסדוקה, נשענת אל המשקוף והמזווה ברפיון.
 נגש ונסה לדחפה באצבעותיו. הדלת נפתחה מעט, אך
 נעצרה בזבל ואי-אפשר היה להזיזה יותר. הוא פסח על
 המפתן ונכנס לתוך הרפת. אלומות-האור שבקעו בעד
 הסדקים שבקירות עמדו באפלולית באלכסון. ריח של זבל
 ושל זיעת בהמות עמד צפוף באויר. היתה שם דממה
 מופלאה, שהופרעה מזמן לזמן על ידי צפצוף צפרים. בתוך
 הזבל נכרו מקומות רבצן של שתי הפרות, שהיו עתה
 במרעה. גם גדרת העגל בפנה היתה ריקה. על הקיר שמצד
 הבית, האטום והמטויח חומר אדום, היו קבועות שתי
 טבעות והשלשלאות הכבדות נגרו לארץ. ליד אחת הטבעות
 עמד עביט עם שיירי מספוא וזבובים התעופפו בו וזמזמו.
 ליד הקיר החיצון, המסודק, היו ערוכים גזירי עץ מבוקעים
 ובקצהו עמד לול האווים הריק, כי טרם נקנו אוזים לפטום.
 הוא נשא את עיניו אל העליה המקורה מרישים אחדים.
 על חלק ממנה היתה כבר ערמת שחת וקש, אך ברובה
 היתה ריקה ובינות לקורות נראו מרומי הגג עם המעשנה
 העבה באמצע. צפרים התחבטו וצפצפו מתחת לדיומד הגג.
 בונים פסע פסיעה והנה נשמעה שריקה תחת כף-
 רגלו ומי הדומן נסחטו ועלו כשלולית. או, אבא התחיל
 מתרשל! הפרות המסכנות בודאי מלוכלכות! מנגד, בזוית

אחרת עמדו כלים אחדים: מעדר, מגוב, מלגז של עץ וקלשון. בלי מחשבות רבות פשט בונים את מעילו, הסיר את כובעו וצוארוננו, הניחם על סואר העצים, חפת את שרוולי כותנתו הלבנה, אחז בקלשון, הרחיב בכל כחו את הסתת, אחר עמד מאחורי הדלת והתחיל עוקר משם את הזבל ומוציאו בעד הפתח החוצה. אד חם וחריף עלה מתחת לשכבה המוסרה. הקלשון נתקע עמוק והרים שכבה רחבה, כי קש-המצע היה ארוך ולא נרקב כל-צרכו, אך הידים האמיצות קרעוהו והשליכוהו בכח החוצה. כעבור עשרה רגעים עלה בידו של בונים לפתוח את הדלת לרוחה. הרפת נתמלאה אור. נעליו היו כבר מלוכלכות בזבל, גם על מכנסיו היו כתמים גדולים ואפילו על כתנתו ועל פניו נתזו נקודות חומות. אך הוא לא השגיח בכל אלה, עמד באמצע הרפת והיה עוקר את הזבל וזורקו החוצה לערמה. ככל שסלק את השכבות העליונות היה הזבל רקוב ומפורר, אך גם רטוב יותר. הקלשון העלה עתה רק מנות בינוניות וקטנות. הוא ראה שיש כאן עבודה לשעתים ויותר, אך החליט לפנות את הזבל כולו עד שוב אבא מן הכפר והפרות מן המרעה. גם זו תהיה מעין מתנה.

והנה בעודו עושה בעבודה הקשה עבר כמחליק חזרזיר לבנבן את המפתן, נכנס לתוך הרפת ועמד לנבור בזבל.

— אִי־קִישׁ! — גער בו בונים. החזרזיר נבעת, טפח על עצמו באזניו החומות ויצא החוצה. אך כעבור רגע חזר. עיניו הזעירות מושפלות וחרטומו נובר, נובר. הפעם קלע

בו בונים גזר-עץ קטן. החוזריר סלסל את חוט זנבו ונמלט, כמעט התגלגל מעל המפתן. אך לא עברו רגעים מעטים והוא עומד שוב ברפת ותוחב את חרטומו בזבל, סמוך לרגליו של בונים. זה פגע בו בבעיטה והחוזריר נחבט מתוך צויחה אל הקיר, התהפך ונפל לתוך העביט, שם התרוצץ רגע וצפצף, אך לבסוף עבר את שפתו וברח מן הרפת.

— לעזאזל, פגע-רע שכוה! הפעם קבל כדבעי ולא

ישוב.

ובונים שב לעבודתו. הפעם עברו כעשרה רגעים והחוזריר לא נראה. בונים התחיל מזיע ומדי רגע מחה בשרוולו את הזיעה מעל מצחו ומעל פניו. השרוול התלכלך מאוד, אך הוא השתקע בעבודה במין התמסרות עד כדי כעס. הוא כבר נפנה, אחוריו אל הפתח, ערם את הזבל המפורר לתולית. כדי שיוכל לקלוט בקלשון הרבה בבת-אחת. והנה הרגיש מה חוכך ועובר על רגלו. ומיד נראה לו שוב החוזריר. הדם פרץ לתוך פניו הלוהטים וחימה גדולה תקפתהו, ובהיות החיה על התולית הרים את הקלשון וחבט! תקע בה את ארבעת שניו בבת-אחת. החוזריר צוח ופרפר ברגליו ובראשו. אך שני הקלשון החזיקוהו ודמו שתת מארבעה מקומות וצבע את גופתו הצחורה. צויחת החיה ומראָה הכעיסו את בונים עוד יותר, הרים את הקלשון עם הגוף המפרפר, ובתנופה אחת לאחור ולפנים זרקו בכח החוצה. החוזריר נשלף מעל הקלשון, נפל על הזבל. התהפך פעמים, אחר נח בלא תנועה. הוא

נפח את חייו. בונים עמד ברפת זקוף, הקלשון אדום-
השנים בידו והוא תוהה כולו. מה עשה? הרג חזיר! מי
יודע למי מן השכנים הוא!

עודו עומד תוהה, נשמעה בחוץ צוחה בלשון הפולנית:
— מִטְקוּ בּוֹסְקָה! (אם האלהים!) הרי זה חֲרוֹשְׁצ'יק,
חזרוזיר המסכן! איזה רוצח הרגו? אויה, הצי-לו, אנשים!
והקול רץ רץ והתפשט כהד איום במורד הסמטה.
וכעבור רגעים מספר עלו קולות אחדים מעורבים יחד,
קולות יָלֵל, איום וחרוף, והם הולכים ומתקרבים. עד מהרה
נראו לפני הפתח והערמה: הנגר פֶּן קוֹנסְקִי, הארוך והחנור
בחגור-העבודה וזוית-נגרים בידו; פְּנִי יְדוּיגָה, אשתו, קטנה
ורזה, זרועותיה חשופות ושמלתה המקובצה בחגורה מורמה
עד לברכיה (היא באה מן הכביסה), ועמהם פְּנִנָה פְּרָנְיָה,
בתם היחידה. שלשתם צעקו בערבוביה ונענעו בידיהם
בתנועות ריתמיות כמשחקים על הבמה. פֶּן קוֹנסְקִי נענע
את הזוית והצביע בה פעם על נבלת החזרוזיר, פעם על
בונים ופעם על חלון ביתו של סגל. פְּנִי יְדוּיגָה החזיקה
את מקל-הכביסה ועשתה בו תנועות דומות לתנועות בעלה,
ופננה פרניה — פניה הוצפו אודם כפיאזניה שנתלבלבה,
עיניה גדולות ומתרוצצות, סנטרה המחודד ברשעות גדולה
ופניני שניה מצהירות בין שפתיה הורודות, הפעורות.

פֶּן קוֹנסְקִי צרח בקולו הצרוד:

— לוֹ'נְדֵרמִיָה אמסרנו, את הרוצח! לכל ימי חייו
אכלאנו בבית-הסוהר! שמעתם? לנקוב חזירו של קְטוֹלִיק!
את בית אביו אמכור! יְדוּיִסִי, תניני לרוץ אל הוֹ'נְדֵרמִיָה!

פני ידויגה צעקה:

— הביטו וראו, בצבא היה, לרצוח למד! חזיריהם של קטוליקים הגונים ידקור! ידקור אלהים את בני-מעריך כאשר דקרת אותו. את האהוב. את טַנְפְתו אינך שוה, יהודי מכוער! הביטו, בצבא היה, לרצוח למד!

והפנינקה צעקה-שרה:

— ראו את פניו המכוערים! רוצח שכזה! את חרושצ'יק דקר! בוא, בוא הנה, יהודי מכוער! בפניך המכוערים אירק! כך: טפו, טפו, טפו!

ופתאום השתערה על נבלת החוזר, השתטחה עליו, חבקתו בידיה, הרימה את חרטומו הנובל, הביטה בעיניו הכבדות, נענעה את אזניו הארוכות והתיפחה בזמר:

— חרושצ'יק יקירי, יחידי, חביבי! מי הרג אותך? מי שפך דמך הטהור? החיל הרע הזה! המכוער הזה! ינקום האדון ישו את נקמתך, חרושצ'יקו, חרושצ'וניו מחמדי, אוצרי!

ובונים עמד כל העת רגליו נטועות בזבל והוא נשען על הקלשון, הביט נבוך ומבויש ולא ידע מה יעשה, מה ישיב. בינתים נתגלו מאחוריו ברפת ה"דודה" ואחיו קובקי, שניהם מבוהלים מן הקולות ומן המחזה, ובחוץ נתאספו כמה שכנים, יהודים ונוצרים, מהם הסתכלו ומהם התערבו בדברים לשבט ולחסד. אך בונים לא זע. הכל הסתחרר והבהב לעיניו. מה כל האנשים האלה רוצים? האומנם רוצח הוא? והרי החוזר כה הציק לו. כמה פעמים הבריחו וזה חזר בכל פעם וזחל ונבר והרגיוו. בצבא

למדוהו איך להרוג אנשים, איך לתקוע רומח בלב, בבטן, בגב, אל החומש! והוא כל-כך התרגל במחשבה זו, שלא היה בה בשבילו כל אימה. והנה דקר חזרוזיר טמא – והדבר עורר מחזה כזה... דמעות נדחקו לתוך עיניו. רק היום שב הביתה והיה כה שמח, והביא מתנות לכל בני משפחתו, והנה כבר גמל להם בעד כל המתנות האלו! את אביו טרם ראה – עתה יבוא זה ויראה מה פעל האולגני המגושם שלו! איך יביט בפני אביו היפים, האהובים? וכעסם והתרגשותם של העומדים בחוץ הולכים וגוברים. פני ידויגה לקחה מלוא חפנה מן הזבל וזרקה בו. הזבל פגע בכתנתו הלבנה וטפח עליה כתם גדול. פן קונסקי פניו כבר הכחילו מרוב צעקות והוא רקע ברגליו על מקום אחד. רק פרניה עור התמודדה על החזרוזיר, לטפתו וחבקתו בדמעות.

בונים רצה לומר להם, שיחדלו מצעוק. הוא ישלם להם את מחיר החזיר משלם, כפלים משויו ישלם להם, ובלבד שישתתקו וילכו להם, אך – קשה היה לו לגרוע עין מן הנערה המתרפקת על החזרוזיר המת. היא גדלה כל-כך במשך הזמן שלא ראה אותה, והרי היא פּנְנָה גמורה. עתה בהתרגשותה ובזעמה היתה לזהטת כולה. עיניה הבריקו בדמעות, סנטרה רעד ושפתיה הרטובות זעו כשושנים טלולות. הוא חדל לשמוע את קללותיה וחרופיה, רק את דמותה ראה, דמות מפרכסת, רעננה, לזהטת מחיים ומרגש. אך הנה נתמלאה אזנו שוב קולות נוראים. עתה עמד איזה פולני זר, גדול-גוף ותלוי-שפם, ונסר בקול עבה

ואים באגרופים קפוצים, שהוא ינקום בו, ביהודי צמא-הדם.

והנה נתמלט מפי בונים קול תינוקי, רווי-דמע:

— הסו, אנשים טובים! אני אשלם לכן קונסקי בעד
החזרזיר. כמה שישית עלי אשלם. אל תצעקו, אנשים טובים!
לא בצדיה הרגתיו, האמינו לי!

ועיניו הביטו אל פרניה. זו שתפסה את מבטו, התרגשה
עוד יותר, קפצה ועמדה על רגליה והתחילה מחרפתו ביתר
שאת. כסכינים מלוטשות עפו דבריה מול בונים, כעדת
צָרְעוֹת זמזמו על פניו, על אזניו, כמחטי-ארס חדרו אל
מוחו, אל לבו. אך הוא נצב בלי-נוע ומלמל:
— אין דבר, אשלם, אשלם.

הנגר ובני-לויתו לא חפצו לשמוע וטענו רק אחת:
הם מוכרחים למסרו לז'נדרמיה. ירקב בבית-האסורים!
ופן קונסקי נפנה פתאום:

— בואנה, יְדוּיסיו, פרניו, הביתה. רק אתלבש
וארוץ אל הז'נדרמיה. עוד היום יהיה כבול בכבלים!
בואנה, בואנה!

ושלשתם הפכו פניהם בועם והתחילו ממהרים במורד.
פרניה הרימה את החזרזיר, לחצתהו אל לבה ונשאתהו
הביתה, כשהיא מנענעת במהירות את גופה, כי פגרה
אחרי הוריה.

בונים הביט אחריה ונפשו סוערת בו באלף מבוכות.
אך באותו רגע נשמעו שעטות סוס ורעש אופנים.
ר' זלמן-ליב סגל שב הביתה.

יעקב פיכמן

מֶפֶס נוֹרְדוּי

(לצאת כתביו הנבחרים)

א

יצירת נורדוי לא צמחה, כשירת הרצל, באוירם המעורן של חלומות, של שפעת-יופי, של יגון-האוויר. מלבד האנרות הצוחקות למכסה, השקויות רוך ילדות, הכל נושם כאן נשימה כבדה. מכל עולה תרועת-ההתקפה. נורדוי הוא איש הפולמוס להנאתו. מחשבתו אינה מחשבת-רשוח, כי אם מחשבת-חוכה, היא מפרפרת בכפות ארי שוחר לטרף, ואינה יודעת לעולם את הנועם של דברים נשמעים בנחת.

הוא עצמו לא ידע נחת מעולם. מראשית ימיו לִוְתָהוּ ההצלחה ולִוְתָהוּ האיבה. היו לו רגעים רבים של נצחון, אך רגעים מעטים מאד של קורת-רוח. שקט לא היה במחיצתו. תמיד היה מקומם כנגד עצמו במדה שהיה קונה לבבות לעצמו. במחשבתו היה תמיד משהו מרגיז, מתריס, מפוצץ. את שוטו עורר דוקא על מה שזכה באותה שעה להתפעלות כללית, על כל מה שמושבו עוד היה איתן בחיים. ובגשתו להרוס, לא השיב עוד את ידו מבלע. הוא לא נבהל מפני שום תוצאות כל עוד היה בטוח, שהאמת עמו.

ב

למראית-עין הוא אחד מבני-המזל, שהכל מזומן להצלחתם. הכל נתן לו מאליו. עודנו נער הוא כבר סופר מפורסם, שהכל משכימים לפתחו. עודנו צעיר מאד הוא שליט כמעט בכל הצורות

הספרותיות המקובלות. השיר הלירי, הדרמה, הרומן, הנובילה, האנדה, המסה הפילוסופית, הבקורת, המחקר המדעי, – הוא זוכה בכל אלה באפס יד, בלא כל התאמצות. כעובר בנן רזה, הוא קוטף מלא חפניו פרי מכל שיח, מכל ענף שלוח. הוא אמון על הנצחון, ונדמה שדרך חייו תהיה קלה, ובנו של המליץ העברי, שנאבק כל ימיו עם גורלו על פת לחם ועל קורטוב של יצירה, לא ידע את המרירות ואת העלבון שהיו מנת חלקו של אביו המשכיל.

ואולם הוא נכנס לספרות העולם בצעדי בטחון יותר מדי. הוא אהב להפליא, להדהים, להפיל אחר את הסוס ואת רוכבו כאחד. כל ספר חדש שלו נחת בבשר אירופה כמהלומה כבדה. היא אינו חוכך, אינו מהסס – הוא מכה בכוח, ואינו שומע את הרוק השנים אשר מסביב לו. הוא אינו גורם דמדומי-רגש ודמדומי-רעיון. במוחו הצלול הכל בולט, הכל מובא עד למסקנתו ההניגונית, הקיצונית. והוא חי בתקופה, שהכל רופף, הכל יונק מן הניואנסה, מערב אור וצל. האסטניסים רואים בו ברבר יהודי, שאינו נזקק לאמנות הדקה של הדור, והמבקר עזהנפש עובר כל ימיו את דרך יצירתו הנפלאה לתרועות נצחון ולקולות נאצה כאחד.

ג

הוא ואירופה אינם יכולים לשבת בשלום. ריב עולם בינו ובינה. כל ימיו הוא חותר תחתה, מטיל בה את ארסו, מערער את אשיותיה. למראית-עין הוא נשען תמיד על המדע המערבי, משתמש בכלי-זינו וטוען בשמו. אבל מאחורי כל אלה מסתתר אישהמוסר, שאינו גורם שום תורה לשמה, שאינו מבקש אלא את תקון העולם. אותו העסיקו בעצם רק המסקנות האחרונות. מה נותן כל זה לאדם, לחייו, אפילו לבריאותו. במוסרו הונח יסוד הרפואה, ויותר משהיה פילוסוף, היה איש-ההיגיינה.

לאירופה החדשה, של סוף המאה, זו הנבהלה, הנמלמת לצללי-מסתורין, השמחה להאחו שוב בסמלי העולם שנתרוקן, היה אדם צלול-דעת ואנטליקן אכזרי זה צר ואויב, שנלחם בחמה שפוכה נגד תועיה ומתעיה, שנלכדו לאין מוצא ברשת ההויה. הוא לא הבין ולא חפץ להבין את נפש האדם האובדת, שעיפה מן האור, שאינה משלימה עם שיור העולם המדולדל, והיא מבקשת משען ומחבוא אלהים. בכל זה ראה אונאה מדעת ושלא מדעת, חזון שוא, פרי לקוי אורגני. מיד האמת עלול היה לקבל את נזרי-הדין היותר חמור. מתורת-לומברוזו, המביאה לידי פטירות השנואה עליו כליכך והורסת את אשיות המוסר בבטלה את האחריות האישית לחטא – אינו נרתע לאחור. נזרת המדע היא, ואין להרהר אחריה. אבל את הצביעות האירופית, זו שנתימרה לתקן בעוד טומאתה בשוליה, את זו גלה עד שרשיה בתרועת-איבה, בצמאון נקם אישי. כיהודי, כחוקר, כמשורר, לא היה איש שהכיר אותה כמוהו.

מראשית ימיו ראה את עצמו מוקף אויבים ומקנאים, אשר שטמוהו ומררוהו. הוא לא היה כבשה בין זאבים. הוא עצמו ידע לנשוך, לעקוץ. סטיריקן היה, ומשוש עטו היה תמיד לגלות את מקום-התורפה ולהמם את האויב בלי רחם. אבל מלחמת-תמיד זו נטלה ממנו את שלות הבטוי, את המתינות, את היתן שבהרצאה, והיא הוניעה אותו לבסוף ומתחה צל של עצב כבד על חייו.

ד

בעצם טבעו היה משכיל. מאחרוני המשכילים של אירופה. הוא, החרוף, הירדען, ההורס, היה בעצם אדם תמים, והאמין, ככל המשכילים, שהכל מתנהג לפי חוקים מסוימים, ושכל פגם בחיים אינו אלא תוצאה של הבנה משובשת, של טעות שנפלה והיא צריכה תיקון. והוא קבל על עצמו מלאכת תיקון זו וכל ימיו לא פסק מלהגיד את השבושים שנפלו בכל פנות החיים.

בעודנו צעיר האמין, שבגלוי-האמת בלבד יש כדי לנצח את השקר המקובל. אבל ברבות הימים הבין, כי אין העולם רוצה כלל בהגהת מהדורותיו המשובשות. אהה! מעט מעט נוכח לדעת, שבקנאות הקהה לקו לא רק המשמרים בלבד. אבל עד סוף ימיו לא זו מלתקן, מלבד אחריו אלילי-השוא. מלאכת חייו היתה קונטרולה שאינה פוסקת על ההיסטוריה, עק החברה, על דעותיה ויסודותיה.

בנידון זה המשיך את המסורת של ההשכלה, שגם היא ראתה את ההיסטוריה כקשר בלתי פוסק כנגד האמת. באחד מספריו האחרונים (זינן דער נעשיכמע) הוא עדיין עוסק בחריצות בבדיקה זו. בחריפותו המצוינה הוא בולש בלבירינט מסובך זה ששמו היסטוריה ומראה, עד כמה אין יסוד בטוח לשום עדות של העבר, אפילו לזו שהיא נראית לנו כנאמנה ביותר – עד כמה כל ההיסטוריה כולה אינה אלא תעודה מזויפת, המלאה שקר, חונף, סרום האמת.

כמשכיל, הוא שש כל ימיו להוסיף דעת, לינוק כדבורה מכל גני המדע והספרות, אבל – גם לבדוק אחרי היסודות המקובלים כמדעיים. קנאותו למדע אינה מעגרת את עיניו מלראות את כל מה שמשולל יסודות מדעיים אמתיים; אין דבר מרגיז אותו כפסיכודו-מדע.

גם במדע המזויף ראה אותם אלילי-השוא, העומדים לשמן בדרך לאלהי-האמת.

ה

התפיסה היתה תפיסה יהודית. תפיסה מהירה, חריפה, מפולפלת, היודעת להסיק את כל המסקנות על-פי רמז קל, היודעת תמיד ללמוד את הסתום מן המפורש ולנלות את המסתתר מאחורי הדברים. מחו היה עשוי להתפרץ בבת אחת אל הענין עד מעבר לתחומיו. ככחן של האמתיות ששאב

מתוך המדע בנה והחריב עולמות, הרחיק ללכת גם מאלה שחוללו אותן. הוא לא ידע מעצור בלכתו. לא עמד בחצי הדרך. האמת לא נתנה כדי ליהנות מזויה, כי אם לנקוב ולנקוב בה את סלע העולם עד היסוד.

גם המדע אינו ענין לעצמו. כל הארה חדשה, כל חוק חדש שהיא מגלה אינו אלה התרת סבך שיש בה משום תקנת-חיים. הכל עשוי להיות נפתר, מואר, מובן. החיים אינם סובלים צל. מה שמובן לנו, הוא ממילא גם טוב. רע הוא רק זה, שאינו ברור, שמתחמק משכלנו, שאינו נתן להיות נתפס. מה שננלה, הריהו גם ננאל.

זה היה יהודי עקשן, שאינו מתבטל מפני שום כוח זר. הנצחנות נפחה בו תמיד כחות חדשים. בכל זה היתה התנגדות טבעית, אינסטינקטיבית – מלחמת יהודי כנגד יסוד היצוני, כנגד מחשבה שאינה תובעת עקביות נמורה, שאינה נוררת התאמה נמורה עם המציאות. הוא לא האמין, שאלהים עשה את הכל ישר. אבל כיהודי, לא סבל את הפסימיזם, שאינו על הרוב אלא העויה ואינו מקביל עם מעשי האדם, עם חייו, שבכולם הוטבע היסוד האופטימי. הוא לא גרם מחשבות בטלות, השקפות שאינן מחייבות לשום דבר.

1

ביודעים היה הרצל יותר יהודי. הוא לא חפץ לפרוק אף לשעה קלה מעל צוארו את סבל האומה. נורדוי היה טרוד יותר מדי כל חייו, לא נפנה לכך עד סוף ימיו. אבל בלא-יודעים הנשים נורדוי יותר את המפכה העברית, את חרון האומה, את משטמת האומה לצורריה. לכך היה הרצל עדין יותר מדי, אצילי יותר מדי. נורדוי היה מאמין יותר, גועי יותר. גם כסופר לא הסתגל מעולם לסגנון הגויים. חוץ מאנדותיו, מקצוע זה שאין איש חפשי בו מהשמעת אנדרסן, לא ידע התערנות בכתיבה. בקרדום כבד נפל דברוי. בסגנון כזה

אין מוצאים חן בעיני הנויים. אותו החשיבו תמיד כפנסציה, אבל מעמדו בספרות לא היה מעולם איתן. את הרצל הוקירו יותר. הוא היה קרוב להם יותר. הוא גם הסתגל יותר לטעמים. כיהודי בעל שרשים אדירים נתגלה מיד בנאומיו הציוניים. רק בעל חוש נאוני כמוהו, היה עשוי לתפוס בבת אחת את הפרובלימה היהודית בכל עומקה, להוקיע בכוח כזה את התנוות הגלות בחומר וברוח, את יהודי האויר, את הטפילות ביצירה ואת זעות ההתכחשות גם במעולים שבאימה. נאומים אלו, שנם מחמיר כאחדיהעם העריך אותם כדברי־נבואה, יצאו בזעם ובקטירה אוכלת וברגש של כאב וכזו כאלה, שצלצלו על ראשי העם כהתראה אחרונה. הם ישארו לעולם תעודות נשנבות של אישיות גדולה, שהתרוממה עד להכרת עצמה של האומה, שהכריזה בכח כזה על מומיה והודיעה שלא תשלים לעולם עם ההתנוות, שהיא צפויה לה.

י. ר.

לְסַפְּרֵי-הַיָּמִים שֶׁל הַרְצֵל

הרצל הוא עתה מקובל, מוסכם, לא כן היה בדורו. לא רק מחוץ לציוניות, כי גם בתוך המתנה רבו המפקקים. הציונים שבאו אל התנועה בהשפעתו חסידים היו לו. ואך קדם לו דור שבא מתוך חבת-ציון, מתוך אהד-העמיות, מתוך ציוניות בירנבויםית, דור שרבים מאנשיו נגשו לציוניות הקונרסאית בזהירות, בצעד מהסס. והרצל הרי חד-צדדי היה בציוניותו, פו ליטי. והיתה ציוניות מעשית, ישבנית, והיתה תרבותית ושאיפות של עבודת-הווה, והוא בא מן המערב והחומר האנושי הציוני ברובו הגדול ממזרח אירופה בא. היפלא אפוא כי חצצה תהום בינו ובין חלק של המתנה? וגם בו דבקה מחלת רוב המנהיגים, הרצון של שליט יחיד. הורחקו בעלי עצמיות ומפעל, וקורבו כופיי-גב ומחפשי-תועלתם הפרטית, וחסידים ישרים אבל חסרי-פרצוף. אין כל חדש, כידוע, תחת שמש העסקנות. ואחרי-כן צנו אונגדה והארציות. ושנת-חיי האחרונה העמיקה עוד את התהום. ופתאום בא המות. ונגלה כי העם לא היה עמנו, הפקפקנים. שבוע מותו היה לימי אָבֶל לאומי כאבלו של משה מונטיפיורי. ובא הצורך להכיר את האיש, לדעת לנכון מה היה לנו ולעצמו. ספריו עד אז לא שמשו מפתח לנשמתו, לא הניעה בהם לידי גלוי מלא. הפלימוניסמן הוינאי ואיש הסלונים חפה עליה, וגם בֶּאֱלֵטְנֵי-לֵנְדֵי נתגלתה רגע ונתכסתה. רק עם פרסומם של ספרי-הימים נהרס התיץ שהפריד בין רבים מאתנו ובינו. הִזָּר נהיה קרוב, והסתום נגלה.

ולא צריך להפריזו. כל אוטוביוגרפיה וספר-ימים אינם בעצם אלא מין של בלטרסטיקה (ולפרקים, או על-פי-רוב, חסרת העיקר, היסוד האמנותי, כמובן, לא במקרה שלפנינו). אין אדם יכול לראות את פרצופו מבלי לעמוד ליד המראָה; ולפני זכוכית זו אדם אוהב להתפנק ומתרפק הוא על ההעניָה, ויש שהזכוכית גם מגדילה. לא לחנם קרא ניתה לספרו „Dichtung, und Wahrheit“, ידע כי רניל אדם לערכב לתוך דברי עברו לא מעט מיסוד אנד-ת-חיינו. ולהיפך, הנה השחיר רוֹסוֹ בנדויו את פרצוף עצמו עד לידי מפלצת. ודאי יש גם בספרו של הרצל פה ושם מן ה־„Dichtung“, אף כי במדה מעטה מאד. ולא את כל הערכותיו אנו מחויבים לקבל ולא בעינינו נראה הכל. אלא שמסכת-החיים המתגוללת לעינינו היא כליכך עשירה ורב-ת-ערך לנו ולאישיותו של הרצל, עד כי לעומתה נמונים הפרטים בצל.

תחילתה של מסכת זו היא כפריו, בימי דריפוס. בימי אינ-מוצא לנפש הרחיק הרצל ללכת עד הרצון לנתק את הקשר הנורדי של אומתו. לא למלט את נפשו, כי אם לעבור את הנשר יחד עם אומתו ולסתום את התהום המפרידה בין ישראל לעמיה הנצרות. אָה, הרגשת הבדידות הישראלית, המרכאה אותנו בכל רגע אי-מוצא, בכל שעת-נורל! הרגשת עם תלוש ומנותק, קרוב לגזע לא-גזע ויחיד ומובדל בדתו בין העמים. אמנם איננו יחידים בהרגשה קשה זו. יש רגש מעין זה גם להונגרי, לפיני לאלבני ואפילו ליוני. היה רגש קשה גם לתורכים באירופה, מה שנתגלה בשיחות הרצל ועברול חמיר. והרגשת העם הארמני האומלל, שגם נצרותו לא עמדה לו ביום-דין. ובכל-זאת אנו בודדים מכולם.

והנה הופיע לו המוצא. מדינת היהודים. את ארץ-ישראל קבל אחרי-כן, מידי אנשי מסורה לאומית הוא, בעצם, אמר לא להמשיך את החוש ולשוב לשוותו ממקום שנפסק, כי

אם לטוות חוש חדש. לכן היה לו המעבר לאונגדה פחות מרני מאשר לרבים שהלכו עמו לצד ההוא, ואפשרי – בשעה שלנו היה בלתי-אפשרי. הוא נשאר בחוץ. למרות המאמר, הקונגרס הבולאי (שגם אחריהם הרבה בשבח), למרות הכירו את היסוד המסורתי-לאומי של האומה, את יהדות-המזרח, בכל-זאת רק הכיר אותה. מכל היסודות השונים שהוא מטפל בהם בספריימיו, הרי החומר שבו אמר לבנות מעסיק אותו פחות מכל. האנטישמיות, שנאת העמים לנו, שמלאה את מחשבתו בתקופה הראשונה, כאילו חדלה מענין אותו. עתה מרניזים אותו עשירי ישראל. גם בפנותו אל העם לא ותר עליהם בלבנו. דבר הסוכנות היהודית רחף בעצם נגד עיניו. לא לחנם קרא ולפסון יורשו לאסיפת בריסל. הוא הרניש את צמצום כחות העם. בימי המלחמה נתנו האצילים לחם לממשלת-גרמניה, והאכר נהרג על כל סאת-דגן, ולכן פחדו כל-כך סוציאליסטי גרמניה מפני הפקעת קרקע האצילים. גם הרצון הכי טוב של קומץ אנשי-פרושות לא יציל. הצבור האקטיבי, המקריב – הנהו אך קומץ; העם, ההמון מרגש רק ברנעי מהפכה או מלחמה. בנין ממושך הוא מעשה מעטים, מובחרים, עד שהוא נעשה לענין חיים ופרנסה. וכי לא הנריב הידוע יצר את חצי ישובנו החקלאי? ומה פלא אם גם פועלינו, המאמינים בעם, הנם חסידים לסוכנות?

מכצבך לא מעט בספר היסוד הביתי, המשפחתי, החמימות הישראלית הפטריארכלית-בעל-בתית: האהבה לאב, לאם, לילדים. משהו משמר, ביסמרכי, מורגש בו. לא כן ביחס לעבודה המדינית, שם אין דורות, שם הוא מתחיל, לסלי. זה בחר לו את הכושי שלו, את הפועל, המעמד הרביעי, ולכן הבינוהו. ששים שנה לפניו, בימי מהפכת צרפת, עשו אנשים קריירה בכושי של אן, באזרח במעמד השלישי. לא כן הרצל. הוא בחר כושי ממין חדש, את היהודי, וזאת לא תפסו גם הכי משכילים ביהודי המערב, וטובי הנוצרים, חוץ מקומץ בעלי-נפש-זרמיון, הנידו

ראש. לרודף מאורעות היה האיש בעיניהם, וכה נראה לפרקים גם בעיני חבריו לעתון, אותו חברי-האנשים שלו מקדיש הוא כל כך עמודים בספרו. כוודד היה הוא בחוגו, יחיד בהרגשת מפעלו. העתון, כסיסו לפרנסה ולהשפעה, התנכר עד לזלזול לרעיונו ולמפעלו. האנשים הוקירוהו. אין לדון אותם רק על פי רנעי-המרורות של הרצל, נדונם על פי עבודת יום-יום עמו. לא רק התחבבות הפליטון שלו והקסם והתועלת של איש שיש לו מהלכים בין גדולים – הכריחום להתהלך עמו בזהירות ידועה. הם יכלו לומר עליו: מוסד הוא חזק מן הפרט. אלא שהיה בו מן ה-*enfant terrible*, [מעין זה שהיה אחרי-כך ב'בושינסקי, שגרם ליהודים ולנויים בעתונות הרוסית שעבד בה – צרות לא מעטות. אלא שברוסיה היתה יהדות אחרת]. והאדם בעל הקומה והפרצוף והעינים המופלאים משך. ונודה-נא: ליהודי *Neue Freie Presse* היה תמיד לב יהודי. במאורעות של 21-1920 בארץ ישראל וביחוד עתה הופיע עתון זה ביחסו אלינו ולמפעל בנינו באופן הנותן כבוד לו. ועלינו להבין את האנשים ההם. את הנולד לא ראו: עינם היתה יותר מדי ממשית, והם פחדו מהרצל – בימי לואֶנְגֶר הידוע ועלית האנטישמיות, – גם בחור יהודים. ולכן רנו, התנהנו בקפדנות, עמדו על דעתם באכזריות עד כדי שמחה לאיד, ועליו שמרו. לא, אין פה ענין של עסק לבר.

ואך החלק הכי-חשוב של הספר הוא הפוליטי. הרצל היה לפרקים חלש דוקא במקצוע זה. מאמריו ב-*"Welt"*, בחתימת בנימין זאב – קלושים היו, ויש שעוררו גם לעג ואי-אמון עד לרוננו. מרמזים לנו רמזים, מספרים לנו עובדות ואחייב בורקנו עין לעתונות אירופית – לא דוכים ולא יער. ולא ידענו כי כך הוא מצבם של כל מתחילים בתנועה גדולה. וכי לא היתה העתונות האי-ליגלית של רוסיה המהפכנית קלתי-ערך בעינינו? וכי לא הראתה היא לנו את המאורעות באספקלריה מופרות

ועקומה? והסוף? ואיך מתיחסים לעתונות-הבורחים הרוסית של עכשיו ובכל זאת יש שהרצל מעורר בנו – עם כל ההערצה לעקשנותו ולנאמנותו, – גם מנוד-ראש, כי יחד עם הפרצופים הנפלאים של הנסיך היקר, פרידריך מבן, של הכהן הכלר, של אנשים שעזרו במקרים ידועים, (אילנבורג, ומכרי ועוד) אנו רואים, כי נסמך האיש בכל מיני משענות-קנים רצוצים, בכל מיני אנטוריסטים ורמאים. והנך מתפלא על חוסר תפיסתו של האיש הגדול ביחס להישוב הארץ ישראלי הקים, ביחס לערכו הפוליטי של זה. אָה, לו הקדיש האיש לישוב זה תשומת-לב ולו פעלו בעדו יורשו שבא אחריו ויתר הציונים הפוליטיים עד עכשו – כמה היינו עתה חזקים יותר גם במובן פוליטי!

ואחרי-כך – ספר יקר, גם בישרו, בתרבותיותו, בכשרון הַיָּד שכתבתו, בהומור הנחמד, באישיות המתנלה ומתכסה לרנעים בהעוויות-חן, ויקר גם בממשי-ותו, בזה שאפשר ללמוד ממנו, לחיוב ולשלי לה. ושוב שנתן לנו בעברית. הקורא העברי היה תמיד עמוד התִּקְן של הציוניות, וביחוד עתה. לפני שנים לא נועזו להרים משאות כאלה ולהריקם לשפתנו (בימי ההשכלה נועזו, ואחרי-כן שנים רבות נתרשלנו). עתה הננו ננשים באומץ ובאמונה בכוחותינו. ארץ-ישראל הקטנה נלחה כוחות ורומות לאפשריות גדולות בדרך זו. והנה מונח לפני הספר בן ששת הכרכים, פרי עבודת אהבה ומסירות הן מצד התרנום והן מצד ההוצאה. ויש רצון לראות גם את יתר כתבי הרצל, לכל הפחות את מבחרם, בהוצאה יפה ומנוסה, לא רק את הציוניים לברי-ספר זה משמש מפתח גם להם. יש צורך להכירו ורצון לראות את השרשים, שמהם נדל הגזע האמיץ הזה. הינתנו לנו? דומה, הפעם אפשר להניד במובן הטוב: אצלנו – הכל אפשרי.

מאת המוציאים לאור

במסרנו לקורא העברי את האלמנך שלנו מרנישים אנו את עצמנו נאלצים לבקש את רשות הרב ר' לזלם אחרות, שלפי דעתנו אינן מיותרות לגמרי.

הוצאת אלמנך בידי הוצאת ספרים אם נס אינה, מאורע— הרי יש בה מן החדוש בספרות שלנו; אך אנו לא לחדוש לשמו, לא לחדוש לשם חדוש התכנון. הוצאת האלמנך— מצפה; נכעה מאליה מתוך אותו הקשר הנפשי, שהוצאת, מצפה; הצליחה ליצור בינה ובין הקורא העברי במשך ארבע שנות קיומה.

אין בדעתנו לדבר בזה על הצלחת, מצפה; וכבושיה במשך הזמן הקצר הזה ואין צורך לומר, שאין בדעתנו להכריז עליה. ואולם יש לה להוצאת-ספרים עברית, מזל; מיוחד בנידון זה; כל כמה שהיא מרשה לעצמה לדבר על הצלחותיה, נשאת היא בנדר ענותנותה הנמוסית בהחלט; יען כי הצלחת הוצאה עברית אין פירושה לעת-עתה אלא הצלחה מוסרית בלבד. ולהכריז על הצלחה מוסרית משמעו: להכריז על קנין מוסרי לאומי, שיותר משהוא רשום לחשבון ההוצאה, רשום הוא לחשבון היצירה העברית עצמה, שלאט-לאט הולכת היא ומשתחררת מקלאי די אמותיה של „המצוה“ הלאומית ונעשית להכרח מעשי, לצורך-חיים ממדרגה תיונית מוחלטת. הקורא הולך ונעשה לצרכן רוחני בריא, שהספר העברי הולך וקדל מהיות אצלו פּרָפּרַת לשָפָת, מותרות-מפּל והנאת-ארעית בלבד. היצירה העברית הלכה ונעשתה בזמן האחרון למזון חי, שהקורא מרניש את העדרו הרגשה מוחשית המביאתו לידי דרישה יום-יומית של הספר העברי.

ואת העובדה המשמחת הזאת תּוֹתה הוצאת, מצפה; מבשרה היא. מאת הספרים בערך, שהוצאנו במשך זמן קיום

הוצאת-מצפה, משמשת לנו ציון חדש בתולדות הספר העברי ביחסו של הקורא העברי אליו. אנו מרנישים את מאות החותמים של מצפה כהרניש משפחה אחת בריאה, שכל חבר וחבר שלה משמש יסוד לממשלת היצירה העברית ברחוב היהודים ושלמונה, שלטון חיוני מבריא: שלטון הניטמינים בנוף האומה הקם לחיים חדשים בתקופתנו. – הוצאת מצפה הראתה קודם כל לעצמה, שפקע כוח אפוטרופסוטה של הנדבה והמיצינאטיות על הוצאת-הספרים העברית ושאת מקומו הולך ותופש כוח אחר: כוח כבושו של הספר עצמו כאשר משמש הוא צורך ממדרגה ראשונה. ומובן מאליו, שבשנוי-ערכין זה קשור גם השנוי השני, שערכו אינו פחות מזה: שנוי מעמדו של היוצר עצמו. קורת-רוח מיוחדת מורגשת בזה, שאת עמלו של הסופר העברי אין מלוה יותר הרגש בעל דו-היסודות השליליים: רגש הנדבנות שבהוצאת ספרו לאור יחד עם רגש הפחד, שבהפסק הנדיבות שוב ישאר בודד עם כתב-היד שלו כאבן שאין לה הופכין. –

לאלה רצינו להציב ציון-בדרך על ידי האלמנך שאנו נותנים לחותמי מצפה, למשפחת-הקוראים שלנו לשנת תר"ק. רוצים אנו, לחתום את יחס הגומלין שבינינו ובין קוראינו בספר, שבו משתתפים טובי הכחות הרוחניים שלנו, החיים אתנו את חיי הספר העברי והחוננים אתנו יחד את חג נצחונה של היצירה העברית בשוק חיי-החולין שלנו, ההולכים ומתעלים מעצמם, שלא-מדעת ממש, על ידי הכנסת הספר אל גבולות הצורך הפשוט והמובן מאליו.

אלמנך-מצפה הראשון אינו עדיין התכלית המקווה על ידינו; ראשון הוא בשורת האלמנכים, שאנו מקוים לשכללם ולהרחיב אותם באיכות ובכמות משנה לשנה; ובמסרנו את הספר הראשון הזה לחותמינו, בטוחים אנו בהחלט, שהספר השני ימצא את משפחת קוראי מצפה כפולה ומכופלת, כאות נפש כל קורא עברי בארץ ובגולה.

ספרי הוצאת מצפה

1925 – 1929

הוצאת "מצפה" לאור העתונות העברית

הוצאת מצפה הצעירה בהוצאות העבריות עדין לא חננה את יובל המש שנות עבודתה הראשונות, ואף על-פי-כן נראה לנו, כי כבר הספיקה לסיים את עבודות ההכנה ותקופת הנשוש. היא מחחילה עכשיו בפעולה רחבה לפי תכנית ברורה, מסעפת את עבודתה ומרחיבה את נבולותיה יותר ויותר. דבר זה מיוחד לה מקום חשוב ומכובד בשורות הראשונות של המויל בארץ. מן הראוי איפוא לסכם את תוצאות עבודתה הפוריות עד עתה. למטרה זו השתמש כותב המורים הללו, כנהוג בעולם הביבליוגרפיה המדעית, במאמרי הבקורת שנתפרסמו בעתונות הארץ-ישראלית על פעולות ההוצאה הניל וסדר את תוצאות יחס העתונות ב-2 השבלאות דלקמן:

נקח את מסקנות-העתונות של ארבע שנות קיום ההוצאה, נדון על תקופת שתי השנים הראשונות ועל תקופת שתי השנים האחרונות ונשתדל לברר איזו מטרות הושגו ביחס להטבת איכות הספרים המוצאים.

ט ב ל א א

(תרפ"ו-תרפ"ז)

בסך הכל יצאו:

ספרות יפה מקורית 3 ספרים

" מתורגמת 16 "

סה"כ 19 ספר

מספר הספרים שזכו לבקורת - 14

מספר מאמרי-הבקורת החיוביים - 55

מספר מאמרי-הבקורת השליליים - 4

סה"כ של מאמרי-הבקורת - 59

המסקנות המתקבלות מתוך המספרים הרשומים בטבלא

זו הן :

(א) כי אחוז גדול מאוד של ספרי „מצפה“ שיצאו לאור (75) זכו לבקורת, וזה מראה בעליל, כי העתונות לא יכלה לעבור בשתיקה על ספרי „מצפה“.

(ב) צריך לציין, כי מספר הבקורות השליליות היה מועט.

נעבור למסקנות של העתונות על עבודת „מצפה“ בשנות

תרפ"ח-פ"ט.

ט ב ל ה ב

(ספרי „מצפה“ שיצאו בשנות תרפ"ח-תרפ"ט)

בסיס יצאו 44 ספרים, מהם :

ספרות יפה מקורית - 15

ספרות יפה מתורגמת - 29

סיה - 44

מספר הספרים שזכו לבקורת - 44 (100%)

מספר מאמרי הבקורת החיוביים - 215

מספר מאמרי הבקורת השליליים - 12

סיה של מאמרי הבקורת - 227

אף כי בטבלה זו לא נכנסו כל ספרי „מצפה“ העתידים לצאת לאור עד סוף תרפ"ט, משום שנלקחו בחשבון רק הספרים שיצאו לאור עד אב תרפ"ט, בכל-זאת עלינו לציין, כי כמות ספרי ההוצאה בשתי השנים האחרונות גדלה מאוד לעומת שנות תרפ"ז-תרפ"ו. ו. א. מ"9 ספר בשתי שנות קיומה הראשונות עד ל-44 ספר בשתי השנים שלאחריהן.

כמו כן צריך לציין, כי יחס העתונות נשתנה במדה נכרת לטובה ומאמרי הבקורת שנתפרסמו בה הקיפו את כל 100% של תוצרת „מצפה“. זה מדגיש ביתר תוקף את חשיבות פעולתה של „מצפה“. מספר הבקורות השליליות ירד עד אחוז קטן

מאד. כמו כן יש לציין לדעתנו עוד פרט חשוב מאוד. ישנם ספרים שבאה עליהם בקורת שלילית. אבל אין אף ספר שקבל רק בקורת שלילית. בכל המקרים יש בצדה של בקורת שלילית בעתון אחד גם בקורת חיובית בעתון אחר. כל זה מראה בעליל, כי באמת אין אף ספר בין ספרי 'מצפה' שלא היה ראוי להדפס. הטבלאות א-ב מראות לנו נידול בלתי פוסק ומהיר של עבודת הוצאת 'מצפה' ויש לנו הבטחון המלא, כי גם להבא התגשם ותפרח ההוצאה, ובסקירותינו הבאות נוכל לציין נידול נוסף של ההוצאה הרכה בשנים, אבל העשירה במעשים ופעולות.

מ. בלושר

ס פ ר ר ת מ ק ו ר י ת

אלמנך מצפה לשנת תר"ץ

בהשתתפות טובי הסופרים העברים
פרס לחותמי „ספרית פרוזה מקורית“ וספרית „תרבות“
מחיר האלמנך כל"כ 200 מא"י, מכורך 240 מא"י

אנכי, י. ז. / ר' אבא

ציורים מאת בוליס, וראובן
מחיר הספר כל"כ 100 מא"י, מכורך 150 מא"י

ספוריו של החסיד הקפוסטי הנלהב רב אבא קלסיים הם בלי ספק בתמימותם הטבעית ובפקחותם ההמונית. באידיאליות מלאה חדוה ואצילות עברו ימיו של „רב אבא“ ובזקנותו הוא מתפרנס מזכרונות. והראיה מרחוק אינה מפליגה ואינה מפשרת אלא מרכרכת קצת בלבביות של געגועים את פשטותה החביבה של המציאות. אין בספוריו של רב אבא לא נסים ונפלאות ולא התחכמות, וקסמם המיוחד הוא בריאליות שאינה נטולה רוממות והומור.

אבן-זהב, ארי / ימי דוד

רומן בשלושה כרכים
מחיר ג' הכ' כל"כ 600 מא"י, מכ' 750 מא"י.

היא אעירה שחר. ח"ב ממזרה שמש. ח"ג שמש עד מנואו
בספר זה משתקפת תקופת ההתלכדות של עם ישראל, תחת שלטון מלכו הגבור וטהר הרוח, על כל אישיה – הרואה, המלך הראשון, יורש העצר, הנביאים, הכהנים. על כל המלחמות והמאורעות ההם במקום היותם! „ימי דוד“ מעביר לשעה אחת את הקורא לימי היות שבטי ישראל לעם אחד וארץ כנען לארץ-ישראל.

בורלא יהודה / א שתו השנואה

רומן

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

... בקריאת ספר זה אנו מקבלים רושם של דבר מה חדש בספרותנו, בורלא – ספרדי. אולי זה הוא שאצל עליו את העממיות המזכירה את סופרי סקנדינביה בספוריהם מחיי העם... בורלא הוא מספר בעל כשרון רב, היודע לשמור על הקשבת הקורא ולקשר את לבו אל חוט הספור ההולך ונשזר. – – –

בורלא יהודה / נפתולי אדם

ספור

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

דמשק וסביבותיה, נפש פרימיטיבית ומרכבת כאחת. עלילה חזקה ונתוח פסי-כולוגי חריף, חיים ומחשבה, יסורים עולים לפסגה אנושית.

בורלא יהודה / ספורים

כרך א

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י מכורך 250 מא"י

... שלושת הספורים העקריים הבאים בספר זה – מביאים לידי בטוי שלושת אפני תפיסת החיים המיוחדים לספור העברי ואפשר גם לספור בכלל: ציור ההוי ותפוסטי שבו – ב"לונה", החדירה לנשמת היחיד – ב"נורה" והמאורע הבודד ב"צל קורתנו".

ברש אשר / משא בהרים

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

הפרוזה של ברש יש בה רוח ועדנה, אף כי אינה מסללת בעצמה, ולהיפך היא פשוטה כפשטות הטבע. התפוסים מתיצבים כמו חיים לעינינו בכל תנועותיהם והעויותיהם; הוא מספר בחשק, מתוך טמפרמנט, מתוך יחס נפשי.

ברש אשר / תמונות מבית מנשל השכר

ספור

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

גליריה של טפוסים ומחזות מן הדור הקודם. סביבה חדשה בספרות ועברית. מציאות ואגדה משתפכות יחד. חורבן פנה יקרה.

המאירי אביגדור / השגעון הגדול

רשימותיו של קצין עברי במלחמה הגדולה
מחיר הספר בל"כ 250 מא"י, מכורך 300 מא"י

... יומן-המלחמה של אביגדור המאירי, הקצין העברי, שעמד בחזית המלחמה הגדולה במשך שלוש שנים ושנפצע פעמים הוא – כפי שהמשורר היהודי האונגרי, יוסף פטאי" כותב – ספר-הברית של כל יהודי בכל תפוצות הגולה. אלה לא 'ספורים' ילידי הדמיון, אלא עובדות בלי כל שרק וכחל ובלי כל פנטסיה העובדות כמות-שהן.

ליכטנבוים יוסף / בצל השעות

קובץ שירים
המחיר 100 מא"י

ליכטנבוים הוא אחד המשוררים דקי-הרגש וזי-הצליל בשירתנו. הצורה והתוכן מאוחדים מתוך שכלול תרבותי.

פוגל דוד / בבית המרפא

ספור

מחיר הספר בל"כ 100 מא"י מכורך 150 מא"י

המשורר הלירי דוד פוגל הגיש לנו בספר זה את יצירתו הפרוזה הראשונה. סביבת בית-המרפא לחולי-שחפת, פרצופיהם של החולים הבודדים, התאונות המשחלהבת על סף המות – מתוארים בשרד אמן.

פוגל דוד / חיי נשואים

רומן בשלושה ספרים

מחיר כל ספר בל"כ 250 מא"י, מכורך 300 מא"י

... ברומן הזה מתאר המשורר על יריעה רחבה את החיים בוינה בשנים שלאחר המלחמה. לפנינו עוברת שורה של טפוסים יהודים ונוצרים, המצטרפים צרף פסיכולוגי-אמנותי לסביבת העלילה של "חיי נשואים" והטרגיות שבהם.

קבק א. א. / אהבה

רומן

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

המחבר הצליח לתת לנו בלבוש עברי רומן כללי מושך-לב, אשר לפי שעה לא רבים דוגמתו בספרותנו. אותם הרעיונות על מהות האהבה המפורזים ברומן יש בהם כדי להקבע בזכרון הקורא הצעיר המגשש באפלה.

קמחי ד. / א מ ש

רומן

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י
הכל חי ורוטט ומפרפר. הדור הצעיר הכובש את הארץ, והדור הישן, הכובש
את עצמו, נפגשים בסערת רגשות.

קמחי ד. / נ מ ו ש ו ת

קובץ גובלות

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

שמי יצחק / נ ק מ ת האבות

ספור מחיי הערבים

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

תאור מלא תנועה וצבעים לזהטים, הנפש המזרחית מתגלה במערומיה. מנהגים
פטריארכליים ויצרים פרוצים מתלכדים לתמונה נסערת.

ס פ ר ר ו ת מ' ת ו ר ג מ ת

איסטרטי פ. / קירה קירלינה

רומן

תרגום ישראל זמורה

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

מספר מלידה, מספר מזרחי, מוקסם ומתלהב מספוריו הוא ומשתעבד להם כל-
כך, עד שבהחלו פעם את ספורו לא ידע איש, ואף הוא בעצמו, אם יאריך
שעה או אלף לילה ואחר. הדנוב בנפתוליו. גאוניות של מספר, שאין לה מעצור.
מתוך המבוא של רומן רולן

בויר יוהן / הרעב הגדול

רומן

תרגום יעקב פישמן

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

ספרו של יוהן בויר, "הרעב הגדול" זכה לפרסום גדול בכמה לשונות. הגבור
הראשי, "פר הולם" מראה לנו בכל שביל-התפתחותו העקש והפתלתול, העולה

מתחתיות העמל עד מרומי ההצלחה, ומשם שוב דרך תחתיות היסורים הנאמנים
עד למרומי ההודככות האנושית המוסרית. „הרעב הגדול“ ליצירה ולכח מטלטל
ומנשא את האדם אל במתי העושר והתהילה, אך הנה הוא מגיע אל נקודת-
המפנה והירידה מתחילה מאונס, מחרוק-שנים ומיאוש.

בירנסון ב. / ארנה

ספור-כפר

תרגום ד. קמחי

מחיר הספר בל"כ 140 מא"י, מכורך 190 מא"י

... ובסגור את הספר, והנה דבר מה חם בלבך – רחש תודה לטופר, למתורגמן
הטוב ולהוצאה על המציאה לנו ספר יקר זה.

בלזק אונורי די / גובסק

ספור

תרגום מ. אורחי

מחיר הספר בל"כ 100 מא"י, מכורך 150 מא"י

האפיקן הענק חושף לפנינו את נשמתו של אחד „המלכים הנסתרים“ אילי-
הממון, בפריז. ה„חברה הגבוהה“ בסכסוכיה.

בנג הרמן / תינה

רומן

תרגום מ. טמקין

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

אין כאמנתו של בנג לתאור אימפרסיוני מלא חליפות גונים וחצאי גונים.
בדיאלוגים פשוטים על עניני יום-יום, בקוים קצרים וישרים, בהרצאה בחירה
ודקה, בלי כל הדגשות והטעמות, הוא הולך ומצרף ומזוג ביד-אמן תמונה
אל תמונה, הלך-נפש אל הלך-נפש, עד כי תתיצב לעינינו דמות החיים
הגורל בכל הוד מוראה. כעין בת-צחוק אבלה מרחפת על עמודי כל ספריו.
הרגשת-עולם פסימית, שכולה מראות וצלילים.

גוטהילף ירמיה / העכביש השחור

ספור היסטורי

תרגום יעקב רבינוביץ

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

ימי המגפה השחורה קמים בכל בלהותיהם, שרירות לב אבירים עריצים. ענות אכרים עבדים. אשה נמכרת לשטן. כל אלה מתוארים על רקע של אידיליה רבת חן.

גורקי מ. / פומה גורדייב

רומן - שני כרכים

תרגום ש. הרברג

מחיר שני הספרים בל"כ 350 מא"י, מכורך 450 מא"י

כאן מצא גורקי את צומת הגידים של נשמת "העם ההולכים בחושך", את הנשמה החבויה במעמקי דורות, וכאן מצא גם רמזים למרחקי העתיד של העם.

גלסוורתי ג'ון / סטואיקן

ספור

תרגום פ. גינזבורג

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י מכורך 200 מא"י

טפוס של אדם חיה מתורבת. בעל-מניות בריטי יהיר ותקיף. ממון ושלטון. תחבולות איש-העסקים. סכסוכי משפחה. מחזה מיתה מזועזע.

ד'אנונציו ג. / גיובני אפיסקופו

ספורים

תרגום מאיטלקית ג. גלברט

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

טהרה וטומאה בכפיפה אחת. רגשות תום וטמטום פושעים. מעמקי החיים והנפש מוארים בצבעים דרומיים לוחטים.

טולסטוי ל. נ. / סונטת קרויצר

רומן

תרגום ש. הרברג

מחיר הספר בל"כ 100 מא"י, מכורך 150 מא"י

... הרי זו יצירה מלאת פראות; מזנקת היא על החברה כחיה פצועה, השואפת נקמה על ענוייה. — לפנינו דווי של אדם-חיה, אשר רצח והוא מנוגע בארס הקנאה. טולסטוי מסתתר מאחורי גבורו, ואין ספק שהוא מדבר, בהדגשה נפרזה, מתוך גרונו של זה, הבא לחרף ולגדף את הצביעות הכללית: הצביעות שבחנוך האשה, באהבה, בנשואים, בחברה, במדע, ברפואה — בכח הפעולה, בחם המזג, בתפיסת החזיונות הברורה ובעשירות הצורה אין עוד ספר בין ספרי טולסטוי שידמה ל"סונטת קרויצר". —

לוטי פיר / הדיג מאיסלנד

רומן

תרגום א. א. קבק

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

לוטי הוא מן הסופרים הגולמים את יריעת החיים הגדולה, הקרועה, לעיני הקורא בתנופת-יד אחת מהירה ועזה ונוטשים אותה לפניו כשהיא גלויה וחמוצת-דם, לבלי האפיל עליה בסממני האמנות, זו דרכה לגלות טפח ולכסות טפחים — ובאכזריות הם גוזרים אומר: בדמיך חיי, תבל! בדמיך חיי!

לוטי פיר / הנכזבות

רומן — שני כרכים

תרגום א. א. קבק

מחיר שני הספרים בל"כ 300 מא"י, מכורכים 400 מא"י

חייהן של הכלואות בהרמוניות בקושטא. עולם המזימות והתאוות, החלומות והשאיפות, קם לתחיה. על הכל שפוכים הרוח הפיוטי העצוב והסגנון המרטט של המספר. הצרפתי המהולל.

לונדון ג'ק / בין איים

ספרים

תרגום י. למדן

מחיר הספר בל"כ 90 מא"י, מכורך 140 מא"י

מתוך ספוריו רבי-המאורעות וההסתכלות של לונדון, מתמר כח מוסרי נאדר, הנפתל עם איתני-הטבע ויכול להם. יצירתו היא תענועי-עלילה מהחל ועד כלה.

לא עצם המאורע הפטלי מדריכו מנוחה, הוא מתאמץ לחשוף את הסטיכיה המוסרית הגלומה בכל חזיון; תרגומו של למדן הולם יפה את הרצאתו השוטפת של לונדון.

לונדון ג'ק / ביערות הצפון

ספורים

תרגום י. למדן

מחיר הספר בל"כ 125 מא"י, מכורך 175 מא"י
גם בספורים אלה, כמו ב"בין איים" אנו זרואים את ג'ק לונדון בכל כחו וגבורתו. הטרגיות חמרוכות מזעזעת עד היסוד.

לידין ולדימיר / הסורר

רומן

תרגום מ. ז. ולפובסקי

מחיר הספר בל"כ 250 מא"י, מכורך 300 מא"י
מוסקבה של השנים האחרונות. גלי המהפכה שפלו. העולם שקוע בהקמת הכלכלה והחברה הנהרסות. גם רוסיה זו אינה יודעת רחמים. והחולמים עוד את חלום-המהפכה הסוער, נרמסים באכזריות. סופרים כלידין הם המבטאים ברגע זה את המציאות של רוסיה החדשה.

מרוז'קובסקי דמיטרי / יולינוס הכופר

רומן היסטורי — בשני כרכים

תרגום יעקב רבינוביץ

מחיר שני הספרים 380 מא"י, מכורך 480 מא"י
מרוז'קובסקי מתאר את יון השוקעת בכל יפיה, כחלום, ואת הבא בכל פראותו וטמטומו. ואך גם נשמות אביב יפות עם חלום חדש מתהלכות בתוך הברבריות הבאה, הכובשת. — ברומן זה כבר נרמז חלום תחית יון, זו שלה הוקדש רומנו ליאונרדו דה וינצ'י. שקיעת תרבות אינה עוד מיתתה. יש דבר הנקרא בשם תחיה. ואלים מתים ושבים וחיים ברעיון, בנצח.

מרכס מדלין / אשה

רומן

תרגום רחל ניומן

מחיר הספר בל"כ 180 מא"י, מכורך 230 מא"י
הנרי ברביוס כותב בהקדמתו ל"אשה": הספר מביא לידי בטוי — וזהו מאורע ספרותי ומוסרי רק חשיבות — מה שלא תואר עד עתה בשלמות — את האשה.

סטיבנסון ר. ל. / ד"ר יקיל ומר היז

ס פ ו ר

תרגום י. צ'צ'יק

מחיר הספר בל"כ 90 מא"י, מכורך 140 מא"י

הרומנטיקן האנגלי המפורסם נתן לנו תמונה מחרידה מחיי אדם שחי חיים כפולים. נפש האדם מנותחת ביד אכזריה של אמן.

סטנדל / האדום והשחור

רומן בשלושה כרכים

תרגום א. א. קבק

מחיר שלושת הכרכים בל"כ 600 מא"י, מכורך 750 מא"י

גאון הספור הצרפתי מגולל בגבורה את החיים החברותיים אחרי המהפכה. הגבור הוא טפוס אדם חדש, עליז, שכולו מרץ ושאיפה ורצון להצלחה ולנצחון, בלי כל נדנוד של חולשה ומוסר-כליות. הוא אבי כל הטפוסים האינדיבידואליים בספרות אירופה.

סטרינדברג א. / אנשי המזה

רומן

תרגום י. ליכטנבוים

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

מנה נדחת בצפון. תאוה לרכוש ולשלטון משפחתי. טפוס של זר כובש במזימות. יצרים גלעגים ונוראים. ריאליות אכזרית. טרגדיה מקפאיה כגלי הים בסתיו

פלובר ג. / שלושה ספורים

תרגום יעקב רבינוביץ

מחיר הספר בל"כ 125 מא"י, מכורך 175 מא"י

בספר זה נתן לנו בצורה מצומצמת כל כשרונו של נשיא הפרוזה הצרפתית. הוא מתאר באותה אהבה אוביקטיבית המיוחדת לו את הנפש הפשוטה הנאמנה ואת הנפש המרכבת החוטאת.

פרנס א. / האלים צמאים

רומן

תרגום א. בן-ישראל

מחיר הספר בל"כ 240 מא"י, מכורך 290 מא"י

הרומן שלפנינו מכניס אותנו אל תוך תקופת האימתנות בשנות התשעים של המאה הי"ח. המרקחה הריבולוציונית מעלה ממעמקי היורה את החלאה החברותית, את החיה הצבורית, את האנכיות הסמויה וההורסת של "היקטנים" הנפעלים במשך דורות, הנוקמים ונעשים לפועלים. הרומן "האלים צמאים" שנכתב לפני המהפכה הרוסית, מפתיע אותנו בדמיון הרב והתכונתי שיש בין מהפכה זו והאנדרלמוסיה הצרפתית הגדולה. שפת התרגום היא עשירה ומדויקת.

פרנס א. / ספר הזכרונות לידידי

ספור

תרגום יעקב קופליביץ

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

ב"ספר הזכרונות לידידי" שם אנטול פרנס בפי "פייר נוזיר" את זכרונות ילדותו. כפרחים מיובשים, אשר היוצר השקם מדמיונו ויעירם לתחיה, כן עוברים לעינינו אנשים ומחזות וכלים ומאורעות קטנים ותמימים. כל תג ותג צבעו וריחו עמו לענג את החושים, כל תג ותג חכמתו ומוסריו עמו לענג את הנפש. העצב הענוג ילגם כריח פרחים ישנים.

צ'חוב א. / חיי / הנזיר השחור

ספורים

תרגום מ. חריזמן

מחיר הספר בל"כ 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

שני הספורים, האלה הם ממבחר יצירותיו של צ'חוב. שניהם מבטאים תוגת החיים וגורל האדם. ב"חיי" מתוארת נפש-אדם תמימה וישרה הנלחמת בעפוש החברה הפרובינציאלית, כדי להגיע לחיי עבודה מתוך חרות הרוח. כל הטפוסים, היפים והמכוערים, מתעלים למדרגת סמל. הנזיר השחור הוא פואימה מחרידה המסמלת בכוח ובדקות בלתי-מצויים את מדוחי הנפש המושכלת, בין ממשות החיים ובין רעיון היצירה המפשט.

צ'חוב א. / ערבה

ס פ ו ר

תרגום מ. חריזמן

מחיר הספר בל"כ 120 מא"י, מכורך 170 מא"י

הספור הגדול "ערבה" הוא פואימה כבירה, המגלמת את כל הפראות הדשנה והנמרצה של מישור אוקרינה, והעם היושב עליו.

קונרד ג'וסף / המזל שיחק לי

ס פ ו ר י ם

תרגום מ. בן-אליעזר

מחיר הספר בל"כ 125 מא"י, מכורך 175 מא"י

הסופר הפולני-האנגלי, שהגיע בשנים האחרונות לפרסום עולמי גדול, נותן לנו תמונה אכסטטית, מלאת חיים וחוץ, מחיי האירופאיים, יושבי האיים הרחוקים ויורדי הים מבקשי העושר והאושר.

קיוזלינג א. / ביאטה ומרילה

ס פ ו ר

תרגום י. ליכטנבוים

מחיר הספר בל"כ 159 מא"י, מכורך 200 מא"י

האציל שבמספרי גרמניה מצייר בספורו זה את ההתנגשות שבין אשת החובה והמוסר, ובין אשת החירות ושרירות-הלב. היופי והחובה נשקלים במאזנים.

שטיפטר א. / עובדיה

ס פ ו ר

תרגום מ. טמקין

מחיר הספר בל"כ 150 מא"י, מכורך 200 מא"י

עובדיה אינו סמל, כלומר הפשטה שלבשה בשר ועצמות. על עצמו — אך על עצמו בא הוא ללמד, ובכל זאת דמותו נחרתת כה עמוק במוחנו ואנו רואים אותו כה ברור, — האות המובהק של כחו הציורי הגדול של שטיפטר...
— — — שטיפטר שר בעובדיה את שירת הגורל, הגורל הפנימי של האדם. יש הרגשה המלאה: — שטף חיים הוא זה. ואנו מרכינים ראשנו תחת גלי העבר המסתוריים...

ב"ספרית תרבות" 1929

יצאו בשנת 1929 ונמצאים למכירה

בלזק ה. ד. / אבא גוריו

רומן

תרגום א. ראובני

מחיר הספר בליכ 250 מאי מכורך 300 מאי

— פריס שבימי הבורבונים, הרקבון והתפלות שבחיי החברה הגבוהה, רמאות ובגידה, אנוכיות ורדיפת-בצע, ובין אלה "אבא גוריו", האב הנצחי המקריב את עצמו את כולו למען בנותיו עד נשמתו האחרונה, ומת בלי-תכריכים.

דוסטויבסקי פ. מ. / אידיוט

רומן בשני כרכים

תרגום ש. הרברג

מחיר שני הכרכים בליכ 600 מאי מכורך 700 מאי

— "משוגע איש הרוח". בנפש החולנית של הנסיך מיסקין מפכים מעינות של אהבה, של טוהר, של בינה עליונה, של טוב-טעם וצמאון ליופי. "היופי יציל את האנושיות". החוזה הרוסי משלב את דמותו בשאר דמויות לזהטות ויפות, טוערות, חוטאות וקדושות כאחד. כל המסותר והמופלא ביותר בנפש האדם יצריה ומאוייה, מכאוביו וכשלונותיו, מלחמת הטוב והרע באדם, הסמויים גם מעיניו הוא — כל זה נחשף פתאום באור היום לעינינו וראשנו הולך סחרחר: הנה אוצרות חדשים שלא שערנום!

וולס ה. ג. / מלחמת העולמות

רומן

תרגום י. פישמן

מחיר הספר בליכ 175 מאי מכורך 225

אוטופיה קלה המשעשעת את הדמיון. בני מאדים ירדו לארץ ונלחמים בהי פלאי-הסכניקה של מזל-מאדים. ציור הבהלה והמנוסה מן הארץ ומחזה השמחה בלונדון הכבושה — מתואר ביד-אמן.

טולסטוי ל. נ. / התחיה

רומן בשני כרכים

תרגום מ. ז. ולפובסקי

מחיר שני הכרכים בליכ 500 מא"י מכורך 600 מא"י

התחיה היא כעין צואה אמנותית של טולסטוי. זהו המשבר האחרון, אפשר הגבוה ביותר, השגיא במשברים, ששיאו הבלתי נראה נבלע בערפלי... אכן התחיה תוסיף להיות אחת הפואמות הנאות ביותר, אולי הפואימה הכי אמיתית על סבל האדם.

מדברי רומן רולן.

טורגניב איבן / ניר

רומן

תרגום מ. ז. ולפובסקי

מחיר תספר בליכ 300 מא"י מכורך 350 מא"י

תקופת "ההליכה אל העם" ברוסיה בימי הרצן וחבריו. דמדומי שחר לרבולוציה הרוסית, וצללים מכסים את האופק. מטומטמים, אויליים הם כחות-החושך, אך גם האינטליגנציה הטובה "ההולכת אל העם" היא כושלת, רפת-רצון ורפת-יכולת. בין כל אלה בולטים ביותר ניו'דנוב, מרינה וטולומון, המתקשרים בסבכי-אהבה וגורל.

לונדון ג'ק / מרטין עדן

רומן בשני כרכים

תרגום יעקב קופליביץ

מחיר שני הכרכים בליכ 500 מא"י מכורך 600 מא"י

— מלח שעבר דרך כל מיני גלגולים והרפתקאות עד שהיה לסופר ולחוגג-דעות מפורסם. המנון להעפלת-האדם, למרצו, ליצר הכבוש. אבל הרקב והתפל שבחברה הבעל-ביתית ממררים את חייו. אכזבה של איש המגיע לראש הפסגה — ואין מקום ללכת עוד.

סינקלר אפטון / הג'ונגל

רומן

תרגום א. ראובני

מחיר הספר בליכ 350 מא"י מכורך 400 מא"י

יון-הכזה של אמריקה. שיקגו וחיי המהגרים האומללים שבתוכה. ככתב אשמה

מגולל המחבר את כל הפשעים הנעשים מאחורי הקלעים של מכונת-ההון
 -בארץ הזהב- יורגיס עובד-האדמה הצנוע שבליטא אהב את אונה בחירת-לבו
 ואף הוא כאחרים נפתה לבו לשמע הספורים על ארץ העושר והחופש ושואף
 להקים מעמד-אמידים באמריקה. היד האכזרית והנוכלת של ההון ועושי-דבריו
 לקחה ממנו אחד אחד את בריאותו ואת ישרו, את ביתו, את אשתו וילדיו. אבל
 כשהגיע לדרגה אחרונה של ירידת אדם, הוא מכיר פתאום את מקור אסונו ורואה
 את עצמו כשב לתחיה.

פרנס א. / החבצלת האדומה

רומן

תרגום ח. ש. בן-אברם

מחיר הספר בליכ 250 מא"י מכורך 300 מא"י

ספר דק וענוג. מעלה ריח של תמצית הבושם. סביבה של אמנות ויצירה. האהבה,
 אהבת הגבר לאשה, אהבת האשה לגבר, מרחפת על פני פסלים ותמונות
 ושירים ויונקת מהם ושופעת מאורה עליהם. דרטר ותרזה משקיעים את
 כל כחות-הנפש באהבתם, אולם בעקבות האהבה העזה כמות באה הקנאה
 הקשה כשאולי. האהבה נדהמת בפניה ויוצאת בלאט - ואין להשיב.

קלרמן ב. / המנהרה

רומן

תרגום מ. טמקין

מחיר הספר בליכ 300 מא"י מכורך 350 מא"י

אוטופיה - והיא כמעט מציאות בעיני הקורא. גאון האדם השואף לחתור מתחת
 לאוקיינוס. על גבי היריעה הרחבה של הרומן הדמיוני מתנגשים חיים ופרובלמות
 מפרפרות. מלחמת העבודה בקפיטל ו"העבודה היא הדת של ימינו". אמריקה של
 עכשו ושל לעתיד לבוא מתמוגגות יחד. ובין כל אלה הדמויות החיות ביותר:
 מק אלן בונה המנהרה והיהודי וולף, המעפיל והנופל שדוד לפני יצרינו האדירים.

החתומים על ספרית פרוזה מקורית תר"ץ ועל ספרית תרבות
 לשנת 1930 יכולים לרכוש את כל שנים עשר הספרים במחיר
 החתימה: בליכ 1.500 לא"י מכורכים בד נהדר במחיר 1.860 לא"י.

ספרית פרוזה מקורית

שנים-עשר ספרים ממבחר הפרוזה העברית, ספר לחודש,
בפורמט גדול, בהוצאה משובחת ובכריכת-בד נאה

בעריכת אשר ברש

א. חיי נשואים, רומן	מאת דוד פוגל
ב. " " "	" " "
ג. " " "	" " "
ד. נדודי עמשי השומר, ספור	יעקב רבינוביץ
ה. " " " "	" " "
ו. בת ציון, רומן	יהודה בורלא
ז. " " "	" " "
ח. גולים, ספור	ש. הלקין
ט. פרפורי מהפכה, ספור	אָלה ר.
י. חופים, רומן	יעקב פיכמן
יא. עלי טרף, ספור	א. שטיינמן
יב. פרניה, רומן	אשר ברש

ההוצאה שומרת לעצמה את הרשות לשנות את סדר הספרים או גם להחליף ספר באחר

חותמי הספרייה מקבלים פרס את אלמנך מצפה

המחיר הרגיל בעד 12 הספרים בליכ 3.000 לא"י	מכורך 3.360 לא"י
מחיר החתימה בארץ:	" 1.500 " 1.860
" בחו"ל:	" 9. - דולר " 11. - דולר

יצאו לאור ונמצאים למכירה

ס פ ר י ה י מ י ם

מ א ת

ד"ר בנימין זאב (תיאודור) הרצל

מתורגמים עברית ברשיון היורשים ע"י

ר' בנימין ואשר ברש

השנה מלאו עשרים וחמש שנה לפטירת יוצר המדיניות העברית

ד"ר הרצל

הוצאת מצפה מוסרת בזה לקהל העברי את צואתו

הספרותית הגדולה, את שנים עשר ספריו של המנהיג

בששה כרכים

תנאי החתימה:

בא"י: בלי כריכה 1.200 לא"י - בכריכת בד 1.500 לא"י

בחול: " " 7.1/2 דולר - " " 9. - דולר

כתבים נבחרים של מנחם נורדוי

הכתבים הנבחרים האלה יכללו את כתביו הציוניים, דברי נורדוי בשאלות התרבות, האמנות, והספרות, משפטיו, מחשבותיו וחקירותיו של נורדוי.

רשימת הספרים:

- כרך א. זכרונות - - תרגום יוסף ליכטנבוים
כרך ב. כתבים ציוניים - " ח. גולדברג
כרך ג. פרדוכסים - " ד. שטוק
כרך ד. השקרים המוסכמים של האנושיות התרבותית " ח. גולדברג
כרך ה. מוכנה של ההיסטוריה, " ד"ר י. בלובשטין

העורך: פ. לחובר

הוצאת "מצפה" שהוציאה את "ספרי הימים" של הרצל, באה למלא את החסרון הגדול הזה והיא קבלה על עצמה להוציא את "הכתבים הנבחרים" של נורדוי בהוצאה מהודרה עם תמונות המחבר בתקופות חיים שונות. ההוצאה בטוחה כי הקהל העברי ידע להעריך את מפעלה, וירבה להכניס לביתו את האוצר הלאומי הזה בלשוננו העברית.

הכרך הראשון כבר הופיע

תנאי החתימה: בא"י בל"כ 1.000 לא"י, ע"כ 1.200 לא"י
בחול " 6 1/2 דולר, " 7 1/2 דולר
המחיר הרגיל: בא"י " 1.500 לא"י, " 1.800 לא"י
בחול " 8.- דולר, " 9.- דולר

מ צ פ ה ל י ל י ם

הוצאת מצפה, בהתחשבה עם חוסר ספרות מתאימה לבני הנעורים בעברית. התחילה להוציא לאור שורה של ספרים מהספרות העולמית, הספורים הללו שמשו גורם חנוכי בכל ארץ וארץ, והופעתם בצורה נאה, בלויית תמונות בצבעים, תהיה הוספה חשובה לספרות הנוער העברי כל ספר יצא מנוקד ומודפס בטעם על ניר טוב ומכורך יפה.

המחיר 120 מא"י

*

הוצאה מיוחדת בשביל בתי-הספר

בכריכה קלה, ובלי תמונות

מחיר כל ספר 75 מא"י

*

הריט ביצ'ר סטו / אהל הדוד תם

מסופר לילדים

תרגום אשר ברש ציורים בצבעים מאת א. ס. פורסט

— — ספור נחמד זה הרווי כולו אהבה נאמנה לאדם וחמלה גדולה על הסובל והמדכא משך ומושך תמיד את לב הצעירים הקוראים שביל אומה ולשון. — —

ז'ני לנג / ספורי שקספיר

מסופר לילדים

תרגום מ. בן אליעזר ציורים בצבעים מאת נ. מ. פריס

— — ספרים מסוג זה משמשים לקוראים הצעירים כעין פרודור בטרם יתקינו את עצמם בדעת הלשון להכנס לטרקלין היצירה של שקספיר ולהבין כראוי את תוכן חזיונותם ולהכיר כהוגן את תפארת מליצתו.

הומרוס / ספורי האודיסאה

מסופר לילדים

תרגום אשר ברש ציורים בצבעים מאת הית רובינסון

— — הספורים שהגשנו לקורא העברי הצעיר הם הרצאה מקוצרת של פרקי האודיסאה העקריים. המספר השתדל למסור בפרוזה ככל האפשר את רוחה וסגנונה של שירה עתיקה זו הנקראת והנלמדת בכל העולם הנאור.

ספרי למוד

מא"י	200	.	.	.	.	.	אלמליח א. המורה העברי .
"	150	.	.	.	.	.	מוריס י. המורה האנגלי .
"	030	.	.	.	.	.	" " המפתח להנ"ל .
"	125	.	.	.	.	.	סולודור א. בטבע ח"א .
"	125	.	.	.	.	.	" " ח"ב " " .

מלונים

"	400	.	.	.	.	.	אלמליח א. מלון עברי-ערבי מכ' .
"	300	.	.	.	.	.	ולדשטין א. ש. ד"ר מלון אנלגי-עברי מכ' .
"	250	.	.	.	.	.	" " " " עברי-אנגלי " .
"	500	.	.	.	.	.	" " " " שניהם ביחד " .
"	200	.	.	.	.	.	יברכיהו י. מלון עברי-אידיש מכ' .
"	200	.	.	.	.	.	" " " " אידיש-עברי " .
"	350	.	.	.	.	.	" " " " שניהם ביחד " .

שונות

בדן פואל / צופיות לנערים

מחיר הספר 100 מא"י

פטרסון קול. / עם הגדודים העברים בא"י

תרגום ח. ול

מחיר הספר בל"ב 200 מא"י, מכורך 250 מא"י

— — — פטרסון איננו משורר ואיננו אמן: סגנונו פשוט ומעשי, כמעט כסגנונו של רפורטר דיקני הרושם עובדות ומחשבות. ומה שראה בעיניו והרגיש בלבו, כתב בספר זה. —

בנימין לוינסון דורש - שרות

התעשייה והמסחר עכשיו מבוססים על השרות. השיטה של „תפוש וברח“ פסה מן השוק. הפרסום עשה את חלקו בהעברת השיטה הזאת מן העולם. בהשואה עם אופני העבודה הגלויים של הפירמות החשובות הובלטה אפסותה של השיטה ההיא באופן כל כך ברור שהוכרחה להסתלק.

הקהל התחיל לדרוש את הסחורות המפורסמות ביותר. יש להם אמון לבית-החרושת המפורסם מחדש לחדש על טיב סחורותיו. הקונה בטוח שבית-החרושת יחזיק את הסחורות אשר הוא מפרסם בטיב המתאים, לא רק למען טובת הקונים, אלא גם לטובתו הוא. יען כי אם הוא יוריד את טיבם, הקהל הקונה יגלה את זה מהר ויחדל לא רק לקנות - אלא גם להאמין לו. ושום בית-חרושת, המכניס הון ופרסום בסחורה, אינו יכול לסכן את עצמו.

איכות, שמושיות וערך - את זה מפרסם בית-החרושת. להיטיב את סחורותיו, להגדיל את ערכם השמושי, לתת לקונה סחורה יותר טובה בעד כספו - זוהי מטרת היוצר. אם הוא מצליח - הוא מודיע לך על זה במודעות.

אם אינך קורא מודעות ואז מה מחסיר את אחד החלקים החשובים מהעתונות של דורנו.

הקרן השמורה של הפוליסות הארצי-ישראליות מושקעת בא"י

ח ב ר ת

ריאניונה אדריאטיקה די סיקורטה

ט ר י ס ט ה

עודף הפרמיות המשתלם ע"י לקוחות ארצי-ישראליים
אינו יוצא את גבולות הארץ

משום כך

כל אדם הרוצה

להבטיח את חייו ע"י

חברה מוכשרה ובר-סמכא

ולעזור בזה גם להתפתחותה

של ארץ-ישראל

אין לו אלא להבטיח את עצמו

אך ורק ע"י

Riunione Adriatica di Sicurta

TRIESTE

הקרן השמורה של הפוליסות הארצי-ישראליות מושקעת בא"י

הקרן השמורה של הפוליסות הארצי-ישראליות מושקעת בא"י

ח ב ר ת

ריאוניונה אדריאטיקה די סיקורטה

ט ר י ס ט ה

חברה זו הגדולה והידועה ביותר בעולם
מציעה ע"י תעריפיה המיוחדים נוחיות
לכל מיני הבטחות ולאיזה מטרות שהן

פרטים וידיעות לקבל
אצל הסוכנות הראשית:

אקספרם מזרחי

ירושלים,

יפו,

תל-אביב,

חיפה,

דמשק,

בירות

ושאר סניפיה במזרח הקרוב.

הקרן השמורה של הפוליסות הארצי-ישראליות מושקעת בא"י

המפעל הכי גדול
בירושלים
הוא

המרכז המסחרי שמאע

שם תשיגו כל מה שדרוש

לגברים

גברות

ילדים

וכל צרכי הבית

שם תפגשו את כל הסוחרים הידועים לכם
זה עשרות בשנים בטיב סחורותם
ובשרותם המעולה

המכוניות מכל קצות העיר מובילות אתכם
למרכז מסחרי שמאע.

אם רוצים אתם לקנות

עדיים, שעונים,
כלי-כסף, ומצופי-כסף

בקרו קודם את מחסני

העדי והשעון הא"י

ש. השמשוני   ש. גרינברג-הלוי
רחוב יפו, מול גן-העיר   שדרות המלך ג'ורג'
בירושלים   ב י פ ו

ותמצאו את המובחר

במחירים הנוחים ביותר!

המשרד הקבלני לעבודות הקלאוזת

”יְכִיז”

שאושר ע"י
ממשלת אי"י
בת ת ז ר

חברה שתופית לקבלנות הקלאזת, בע"מ

מקבל מאת חברות ופרטים בארץ ובחול עבודת:

הכשרה, נטיעה ועבוד פרדסים

המשרד הראשי:

תל-אביב, רחוב הרצל 13

טלפון 478

דפוס "אחדות"

חברה קואופרטיבית בע"מ

מקבל כל מיני עבודות דפוס *
סטריאוטיפ * ביתכריכה * חותמות

מרכז-מסחרי, רחוב כפר-גלעדי 5
תל-אביב, תבת-דאר 159

טלפון 644

ש. קורנגולד ושות'

סוכני «תרבות»

בית-מסחר ספרים ומכשירי כתיבה

ירושלים

רחוב יפו, מול גן-העיר - - - ת. ד. 460

מבחר גדול של ספרות יפה ומדעית.
בעברית, אנגלית, צרפתית, גרמנית ורוסית.
ספרי למוד לבתי-ספר עממיים ותיכונים.

סוכנים להפצת הוצאות:

מצפה,

תרבות,

שטיבל,

דביר,

אמנות,

אשכול

וכו'

ספרי הימים של הרצל,
כתבים נבחרים של נורדוי,
ספרית פרוזה מקורית.

המכירה הראשית של:

Herzl Memorial Book.

I. C. I.

תעשיות חיימיות ממלכתיות בע"מ

ת. ח. מ. מספקת זבלים חימיים.	לחקלאי
ת. ח. מ. מספקת חמרי-קטור להשמדת כנימת-המגן ושאר מזיקים.	לפרדסן
ת. ח. מ. מספקת סודה קאוסטית.	לחרשן הסבון
ת. ח. מ. מספקת חמרים מופוצים ואבקה שחורה לכל מיני עבודות פצוץ.	לבנאי
ת. ח. מ. מספקת צבעים, לכות, צפויי צלולוזה ואמאל וכדו'.	למפאר
ת. ח. מ. מספקת חמרי צביעה לכל המטרות למיניהן.	לחרשן האריגים
ת. ח. מ. מספקת עור מלאכותי («רקסין») בשביל רהיטים, אוטומובילים וכדו'.	לרפד
ת. ח. מ. מספקת עור מלאכותי («רקסין») לכריכה.	לכורכי הספרים
ת. ח. מ. מספקת מהדקים «לייטינג» מפרי ההמצאה החדשה בשביל חולצות, געלים, ארנקים וכדו'.	לגברות
ת. ח. מ. מספקת אופני-מניע בכל דרך לכל ארץ, לרבות ארצות שאין בהן דרכים מתוקנות.	לנוסע
ת. ח. מ. מספקת כלי-יריה לספורט, תבות כדורים, פקקים וכדו'.	לספורטאי
ת. ח. מ. מספקת חמרי חטוי «מונסול».	לבתי-הרפואות

המשרד הראשי לארץ-ישראל ועבר-ההירדן:

ח י פ ה, מרכז-מסחרי

המען, למכתבים: ת. ד. 42 - למברקים: אימפקט-מיקס - שח-רחוק: 417

משרד ביפו: בבתי מוסתקים, רחוב יפו-תל-אביב

ת. ד. 102 - שח-רחוק: 581.

